

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND
ERAÕIGUSE OSAKOND

Kristiina Taul

**KÕRGEIM KOHUS EDASIKAEBUSTE MENETLEJANA
TSIVIILKOHTUMENETLUSES**

Magistritöö

Juhendaja
dr. iur. Villu Kõve

Tartu
2022

Sisukord

Sissejuhatus.....	3
I. Kõrgeimate kohtute mudelid ja funktsioonid	7
1. Menetlusmudeli roll	7
2. Kõrgeimate kohtute ideaalmudelid	7
3. Riigikohtu menetlusmudel	9
4. Ideaalmudelitesse jaotamise teoreetilised probleemid	14
5. Kõrgeima kohtu kohtunike arv ja menetletavate asjade hulk ideaalmudelites	17
6. Kassatsioon või revisjon?.....	18
7. Riigikohtu menetlusmudeli põhiseaduslikud piirid	19
8. Kõrgeimate kohtute funktsioonid ehk eesmärgid	21
8.1 Tsiviilkohtute eesmärgid	22
8.2 Kõrgeimate kohtute eesmärgid	23
II EIÕK kõrgeimate kohtute mõjutajana.....	27
1. Normid ja printsiibid.....	27
2. Õigus õiglasele (ausale) kohtumenetlusele, kohtusse pöördumise õigus, edasikaebeõigus ja põhjendamiskohustus – lähtekohad.....	28
2.1 Kohtusse pöördumise õigus, edasikaebeõigus ja põhjendamiskohustus Eesti põhiseaduses	29
2.2 Riigikohtu põhjendamiskohustus TsMS-is.....	31
2.3 Õigus õiglasele (ausale) kohtumenetlusele, kohtusse pöördumise õigus, edasikaebeõigus ja põhjendamiskohustus Euroopa Liidu põhiõiguste hartas ja EIÕK-s.....	33
2.4 EIÕK art 6 lg 1 kohaldamisala tsiviilasjades.....	37
3. Põhjendamiskohustus EIÕK-s läbi EIK praktika.....	39
3.1 Põhjendamiskohustusest EIK praktikas	39
3.2 Eesti kohtute põhjendamiskohustus EIK praktika läbi.....	48
3.3 Põhjendamiskohustus Euroopa Kohtult eelotsuse küsimata jätmisel.....	49
3.4 EIK praktika tähendus ja mõju Riigikohtu põhjendamiskohustusele.....	66
Kokkuvõte.....	68
Supreme Courts When Deciding Appeals in Civil Procedure. <i>Summary</i>	71
Kasutatud kirjandus.....	75
Kasutatud õigusaktid.....	80
Kasutatud kohtupraktika	81

Sissejuhatus

Ei ole kahtlust, et viimaste aastate jooksul on toimunud mitmeid muudatusi, mis annavad põhjust küsida selle järele, kuidas mõtestada Eesti kõrgeima kohtu – Riigikohtu – rolli ja tegevust. Üks tõsiasi, mis inspireerib üle vaatama kõrgeima kohtu tegutsemist edasikaabeinstansina nii Eestis kui teistes Euroopa riikides, on kohtuasjade hulgast tulenev töökoormus. Sealjuures küll võib töökoormuse suurenemisse lisaks kohtuasjade arvu kasvule panustada kohtuasjade keerukuse tõus, millega kaasneb asjade menetlemise ajakulu. Viimasele probleemkohale on juhtinud tähelepanu ka Riigikohtu esimees V. Kõve läinud aasta ettekandes Riigikogu ees.¹ Kohtute töökoormusest tulenev surve on toonud kaasa viimastel aastatel ka seadusloomeplaanid kohtute töökoormuse leevendamiseks, mis on senini päädinud peamiselt esimese ja teise astme kohtutele suunatud muudatuste vastuvõtmisega.² Kohtumenetluse reformid on nii mõneski teises riigis jõudnud nii kaugele, et küsimuse alla seatakse, kas menetlusnormide muudatused ei hakka kõigutama traditsioonilisi arusaamu kõrgeima kohtu rollist ja selle poolt järgitavast menetlusmudelist.³

Küsimus kõrgeima kohtu menetlusmudelist on asjaohane ka siis, kui jätta kõrvale menetluse optimeerimisest lähtuvad vajadused. Põhiseaduse⁴ (PS) § 149 lg 3 esimese lause kohaselt vaatab riigi kõrgeim kohus Riigikohus kohtulahendeid läbi kassatsiooni korras. Ometigi räägitakse Riigikohtu puhul sageli ka revisjonimudelile omasest.⁵ Veel enam, õigusteadlaste seast on kõlanud ka seisukoht,

¹ Kõve, V. Ülevaade kohtukorralduse, õigusemõistmise ja seaduste ühetaolise kohaldamise kohta.

Ettekanne Riigikogu 2021. aasta kevadistungjärgul. 20.05.2021. –

https://www.riigikohus.ee/sites/default/files/elfinder/%C3%B5igusalased%20materjalid/avalikud%20esinemised/Ettekanne_Riigikogu_2021.pdf (20.4.2022), lk 3.

Riigikohtu viimase viie aasta tsiviilkolleegiumi menetlusstatistikas paistab silma, et kuigi menetlustaotluste ja nende taotluste arv, mille puhul otsustati menetlusse võtmine, on langustrendis, on langustrendis ka menetlusloa taotluste menetlusse võtmise protsent. Tsiviilkolleegiumi jõudlus põhimenetluses oli aastal 2021 võrreldes aastatega 2017–2019 madalam. See toetab seisukohta, et isegi taotluste arvu vähenemise puhul pole võimalik järeldada tsiviilkolleegiumi töökoormuse langust.– Riigikohtu tegevust iseloomustav statistika 2017–2021. Tartu: Riigikohus, õigusteabe- ja koolitusosakond 2022. –

<https://www.riigikohus.ee/sites/default/files/elfinder/statistika/RK%20statistika%2020172021.pdf> (20.4.2022), lk 7, 12.

² nt Kohtute seaduse ja tsiviilkohtumenetluse seadustiku muutmise seadus 175 SE. –

<https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/6c538260-a5f7-4f4b-ba04-89cb8328a877/Kohtute%20seaduse%20ja%20tsiviilkohtumenetluse%20seadustiku%20muutmise%20seadus> (19.4.2022); Tsiviilkohtumenetluse seadustiku ja teiste seaduste muutmise seadus 759 SE. –

<https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/3d9648e0-4921-4cba-a864-33103d1e3840/Tsiviilkohtumenetluse%20seadustiku%20ja%20teiste%20seaduste%20muutmise%20seadus> (19.4.2022).

³ nt kassatsioonikohtu osas: Haegen, M. Van Der. Transformation of the Cassation Model in France, The Netherlands and Belgium: Piercing the Legalistic Veil. – Rhee, C. H. (R.) van, Uzelac, A. (Eds.). Transformation of Civil Justice: Unity and Diversity. – Ius Gentium: Comparative Perspectives on Law and Justice. Vol. 70. Cham: Springer 2018, lk 351–352.

⁴ Eesti Vabariigi põhiseadus. – RT I, 15.5.2015, 2.

⁵ vt nt Jerofejev, P. Lints, J. TsMSK III. – Kõve, V. jt (koost). Tsiviilkohtumenetluse seadustik III. XI–XV osa (§-d 475–759). Komm vlj. Tallinn: Juura 2018, lk 1197.

mille järgi Riigikohus tegutseb faktiliselt revisjonikohtuna.⁶ Kassatsioonimudelid kui põhiseadusega ettekirjutatud mudelid kõrvale kaldumise korral tõusetub omakorda küsimus, kas Riigikohus sellisel juhul ei lähe põhiseadusega vastuollu.⁷

Riigikohtu rolli ja tegutsemist, samuti selle töökoormust mõjutab põhjendamiskohustus. Riigikohtul lasuva põhjendamiskohustuse ulatus eelkõige just kaebuste menetlusse võtmisest keeldumisel on tõusnud olulisele kohale üldises kõrgeima kohtu rolli diskussioonis, mis on mõjutatud üha arenevast Euroopa Inimõiguste Kohtu (EIK) praktikast. Tsiviilkohtumenetluse seadustiku (TsMS)⁸ § 679 lg 1 sätestab, et Riigikohus otsustab mõistliku aja jooksul pärast vastustajale ja kolmandatele isikutele kassatsioonkaebusele vastamiseks ja seisukoha esitamiseks antud tähtaja möödumist määrusega kassatsioonkaebuse menetlusse võtmise või sellest keeldumise. Sellise määruse põhjendamiskohustust TsMS-ist ei tulene ning praktikas neid ka ei põhjendata.⁹ Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioonist¹⁰ (EIÕK) tulenev õigus õiglasele kohtumenetlusele ja kohustus põhjendada kohtulahendeid – sisustatuna kohtupraktikas – toovad kaasa nõuded, mida siseriiklikud kohtud peavad kohtuasjade menetlemisel järgima. Põhjendamiskohustuse ulatuse küsitavuste päevakajalisust ilmestab see, et 2020. a esitati Riigikohtule kaks põhiseaduslikkuse järelevalve taotlust, kus ühel puhul tugineti Riigikohtu poolt kaebuse menetlusse võtmata jätmise juhtumil ning teisel puhul kaebuse resolutsiooniga lahendamise juhtumil vastuolule põhiseaduse ja EIÕK-ga tulenevalt põhjendamiskohustuse väidetavalt ebapiisavast täitmisest.¹¹ Põhjendamiskohustuse ulatuse juures on viimastel aastatel tähelepanu saanud kohtulahendid, milles EIK on selgitanud põhjendamiskohustuse ulatust Euroopa Kohtult eelotsuse küsimata jätmise juhtumitel ning tuvastanud mitmel juhul ka rikkumise. Seetõttu väärivad kõnealused lahendid käesolevas töös eraldi käsitlemist.

Magistritöö eesmärgiks on esmalt selgitada välja Riigikohtu menetlusmudelit määravate normide tähendus Riigikohtu rollile edasikaebuste menetlejana. Vastust otsitakse küsimustele, milline on Riigikohtu menetlusmudel ning kas Riigikohtu poolt järgitav menetlusmudel on vastuolus

⁶ Põhiseaduse asjatundjate kogu tegevuse aruanne. Tallinn: Justiitsministeerium 2018. – https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/pohiseaduse_asjatundjate_kogu_tegevusaruanne_06.12.2018.pdf (16.11.2021), lk 68.

⁷ Küsimus sellest, kas Riigikohtu tegutsemine muu kui kassatsioonikohtuna on põhiseadusega kooskõlas, on tõusetunud mitmel puhul. Nt Põhiseaduse asjatundjate kogu koosoleku protokoll nr 6. – Põhiseaduse asjatundjate kogu tegevuse aruanne. Tallinn: Justiitsministeerium 2018. – https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/pohiseaduse_asjatundjate_kogu_tegevusaruanne_06.12.2018.pdf (16.11.2021).

⁸ Tsiviilkohtumenetluse seadustik. – RT I, 22.12.2021, 23.

⁹ vt nt Jerofejev, P., Lints, J. TsMSK III, § 679/3.3.1.

¹⁰ Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon. – RT II 2010, 14, 54.

¹¹ Taotlused jäid menetlusse võtmata RKPJVm 5-20-8 ja 5-20-9. Nii taotlused kui määrused on failidena autori valduses.

põhiseadusega. Teiseks on käesoleva töö eesmärgiks teha kindlaks, millised nõuded tulenevad Riigikohtu tegevusele EIÕK-st. Täpsemalt otsitakse lõppastmes vastust küsimusele, milline on Riigikohtu põhjendamiskohustuse ulatus edasikaebuse menetlusse võtmisest keeldumisel, sh kohtuasjades, kus tõusetub potentsiaalne vajadus küsida Euroopa Kohtult eelotsust.

Magistritöös on kasutatud peamiselt analüütilist ja võrdlevat meetodit, selleks et mõista kasutatud õiguskirjanduse ja kohtupraktika sisu ning näha ära asjakohased erisused eri riikide menetlussüsteemides. Töö fookuse hoidmise ja mahu piiramise huvides piiratakse käesolevast tööst tsiviilkohtumenetlusega, käsitlemata kriminaal- ja halduskohtumenetluse erisusi.

Käesoleva töö esimene osa tegeleb probleemiga, kuidas sisustada Riigikohtu menetlusmudelit ja eesmäärke, sest teisiti ei saa mõista ega hinnata Riigikohtu rolli edasikaebuste menetlemisel ega sellega seonduvate menetluslike valikute kooskõla põhiseadusega. Et hinnata menetlusmudelit, on vaja lähemalt käsitleda traditsioonilist arusaama menetlusmudelitest, aga ka traditsioonilise lähenemisega kaasnevaid puuduseid ning traditsioonilistest mudelitest eemaldumist.

Töö teises osas on põhifookuses probleem, kuidas sisustada põhjendamiskohustuse ulatust EIÕK tulenevalt. Üldisemalt tulevad käsitlemisele õigus õiglasele kohtumenetlusele, kohtusse pöördumise õigus ja edasikaebeõigus kui olulised käesoleva tööga seotud õigused, mis mõjutavad Riigikohtu tegevust. Põhjendamiskohustuse ulatuse selgitamisel antakse ülevaade põhilistest põhjendamiskohustuse ulatust selgitavatest EIK kohtulahenditest. Seejärel analüüsitakse lähemalt olulisemaid kohtulahendeid, milles EIK on selgitanud põhjendamiskohustuse ulatust Euroopa Kohtult eelotsuse küsimata jätmise kaasustes. Selle osas lasub peamine tähtsus selle väljaselgitamisel, kas ja kuivõrd peaks Riigikohus põhjendama menetlusloa andmata jätmist.

Kuigi esimeses peatükis on põhifookuses kõrgeima kohtu menetlusmudelid ja teises peatükis põhjendamiskohustus, on mõlemal peatükil tihe seos edasikaebeõigusega ning muude oluliste õiguste ja printsiipidega, mida kõrgeim kohus edasikaebeinstantsina tegutsedes arvestama peab. Nii ei käsitle kumbki peatükk ainuüksi üht või teist, vaid on omavahelises seoses mitmel viisil. Kohtusse pöördumise õigusele, edasikaebeõigusele ja õigusele õiglasele kohtumenetlusele on pühendatud eraldiseisvalt ka mitu alapeatükki. EIÕK kohtupraktika analüüsis tuuakse välja ka siseriiklike kohtute menetluslike eripärasid, kus see aitab kaasa erisuste mõistmisele võrdluses Riigikohtuga.

Töö kirjutamisel on kasutatud eesti- ja inglisekeelset õigusalast teoreetilist kirjandust, samuti seaduseid ja seaduste kommentaare. Lisaks on kasutatud Riigikohtu ja EIK kohtupraktikat, millest

viimase puhul on valdav osa lahendeid inglise keeles ning üksikud lahendid prantsuse keeles. Täiendavalt on kasutatud inglisekeelseid käsiraamatuid ja juhiseid, mis aitavad ülevaatlilikult selgitada EL ja EIÕK õiguse asjakohaseid sätteid. Töös tuginetakse õigusteadlaste seisukohtadele muus õigusalasises tegevuses ning ka mitteteaduslikes artiklites, et toetada mõttekäike, mille puhul muu kirjandus on puudulik.

Käesoleva töö temaatikaga seondub oluliselt esiteks S. Lindi 2004. a magistritöö „Edasikaebeõiguse ulatus kõrgeimas kohtus: mudelid ja põhimõtted,“ milles käsitleti lähemalt edasikaebeõigust kõrgeimas kohtus, sh kohtumenetluse põhimõtteid, kõrgeima kohtu mudeleid ja funktsioone ning menetlusloa instituuti.¹² Ometigi on põhjendatud neis käsitletud teemade osaline taasanalüüs, sest kohtute töökoormuse kasvust tulenevad kõrgeimate kohtute arengud, s.o ka menetlusmudelite arengud on kaasa toonud uusi lähenemisi. Samuti on võrreldes 2004. a oluliselt kasvanud EIK mõju ja lisandunud hulgaliselt kohtupraktikat, mis puudutab põhjendamiskohustust kõrgeimates kohtutes. Veel enam, alates kõnealuse töö kaitsmisest on vastu võetud täiesti uus tsiviilkohtumenetluse seadustik, tsiviilkohtumenetluse normid on muutunud ja avaldatud uut õiguskirjandust normide selgitamiseks. S. Lindi magistritöös keskenduti võrdluses põhiliselt Skandinaavia ja Saksamaa mudelitele. Tsiviilkohtumenetluse süsteeme on lisaks võrreldud kohtumenetluse ressursi optimeerimise kontekstis lähemalt 2016. a justiitsministeeriumi analüüsis, kus vaatluse all Soome, Rootsi, Hollandi ja Austria süsteemid.¹³ Eelnevatel põhjustel ja magistritöö mahu piiramise huvides konkreetset võrdlusriiki valitud ei ole, küll aga juhitakse tähelepanu riikide kohtusüsteemide erisustele, mh Prantsusmaa kassatsioonikohtu joontele, kus see asjakohane on.

Põhjendamiskohustusest lähemalt, mis lähtub EIÕK, EIK praktikast ja Euroopa Kohtult eelotsuse küsimisest, on kirjutatud põhjalik ja teemakohane artikkel 2018. a J. Laffranque poolt.¹⁴ Peale nimetatud artikli avaldamist on tulnud EIK veel mitu lahendit, kus tuvastati põhjendamiskohustuse rikkumine EIÕK eelotsuse küsimata jätmisel, mida selles töös käsitletakse. Käesolevas töös pööratakse kohtulahendite analüüsil täiendavat tähelepanu sellele, millised menetluslikud erisused põhikohtuasjas esinesid.

Märksõnad: tsiviilkohtumenetlus, kõrgeima astme kohtud, edasikaebemenetlus

¹² Lind, S. Edasikaebeõiguse ulatus kõrgeimas kohtus: mudelid ja põhimõtted. Magistritöö. Juhendaja Raul Narits. Tartu: TÜ õigusteaduskond 2004.

¹³ Lints, J. Soome, Rootsi, Hollandi ja Austria tsiviilkohtumenetluse süsteemide ja menetlusõiguste lahendused kohtumenetluse ressursi optimaalseks kasutamiseks. Analüüs. Tartu: Justiitsministeerium 2016.

¹⁴ Laffranque, J. (Just) Give Me a Reason ... – Juridica International 2018/27.

I. Kõrgeimate kohtute mudelid ja funktsioonid

1. Menetlusmudeli roll

PS § 149 lg 3 esimese lause kohaselt vaatab riigi kõrgeim kohus Riigikohus kohtulahendeid läbi kassatsiooni korras. Sama põhimõtet korratakse kohtute seaduse (KS)¹⁵ § 26 lg 1 esimeses lauses ja TsMSi § 13 esimeses lauses. Tegemist on viidetega kassatsioonimudelile, mida nende sätete kohaselt Riigikohus madalama astme kohtulahenditele esitatud kaebuste läbivaatamisel järgib. Küll aga räägitakse õiguskirjanduses Riigikohtu puhul palju ka revisjonimudelile omasest.¹⁶ Seetõttu on vajalik selgitada, mida kassatsioon ja revisjon endas kätkevad ning kas põhiseadusega ettekirjutatud mudelist kõrvalekaldumine toob kaasa vastuolu põhiseadusega.

Menetlusmudelite sisus selguse loomine ei teeni üksnes põhiseadusele vastavuse hindamise eesmärki, vaid on vahendiks kõrgeima kohtu iseloomustamisel edasikaebestantsina, andes sealjuures tugipunkte, mille abil analüüsida, kui palju ja milliseid kohtuasju Riigikohus saab ja peab menetlema. Lõppastmes taandub menetletavate asjade hulga probleemistik aga küsimusele kõrgeima kohtu poolt järgitavatest funktsioonidest, nagu selles peatükis hiljem selgub. Paljud edasikaebega seonduvad valikud mõjutavad omakorda kohtu töökoormust, mille vähendamine on päevakorral nii Eestis kui mujal Mandri-Euroopa riikides.¹⁷ Edasikaebe kontekstis on oluline mh kohtute töökoormust mõjutav probleemidering seotud kohtu põhjendamiskohustuse ulatusega, mille lähem analüüs jääb töö teise osasse.

2. Kõrgeimate kohtute ideaalmudelid

Õigusteoorias eristatakse tavapärast kolme kõrgeima kohtu ideaalmudelit: apellatsioonimudel, kassatsioonimudel ja revisjonimudel.¹⁸ Tegemist on liigitusega, mis on kõrgeimate kohtute kui edasikaebestantside iseloomustamisel olnud kasutusel pikka aega ja annab selles kontekstis tooni tänaseni. Ideaalmudelite sisu avamise kaudu saame vastuse küsimusele, milline on valitsev õigusteoreetiline arusaam sellest, mida iga kõnealune mudel nn traditsioonilises käsitluses endast kujutab. Nende tutvustamise kaudu on võimalik illustreerida põhilisi erinevusi kõrgeimatesse

¹⁵ Kohtute seadus. – RT I, 22.10.2021, 9.

¹⁶ vt nt Jerofejev, P. Lints, J. TsMSK III, lk 1197.

¹⁷ *Infra*, lk 16–17.

¹⁸ Jolowicz, J. A. The Role of the Supreme Court at the National and International Level. – Yessiou-Faltsi, P. (Ed). The Role of the Supreme Courts at the National and International Level: Reports for the Thessaloniki International Colloquium, 21–25 May 1997. Thessaloniki: Sakkoulas Publications 1998, lk 50. (Viidatud: Bobek, M. Quantity or Quality? Reassessing the Role of Supreme Jurisdictions in Central Europe. – The American Journal of Comparative Law 2009/57, No 1, lk 36.).

kohtutesse pöördumisel ja kõrgeimate kohtute võimalustes selekteerida menetletavaid kohtuasju eri õiguskordades.¹⁹ Tulenevalt menetlusmodelite seostest ja seostamisest kohtute funktsioonidega, on ideaalmudelite sisu avamine eelsammuks kõrgeimate kohtute funktsioonide analüüsile.²⁰

Õigusteoorias liigitatakse kõrgeimaid kohtuid mudelitesse kindlate kriteeriumite alusel. Üks levinumaid ja üldtunnustatumaid kriteeriume kõrgeimate kohtute ideaalmudelitesse jaotamisel lähtub sellest, kas kõrgeim kohus võib hinnata üksnes õiguslikke küsimusi või lisaks ka faktiküsimusi. Selle kohaselt võimaldavad kassatsioonimudel ja revisjonimudel kõrgeimal kohtul tegeleda üksnes õiguslike vigadega,²¹ samas kui apellatsioonimodelis on kõrgeimal kohtul lubatud lisaks ka faktiliste asjaolude hindamine.²²

Teine põhiline kriteerium kõrgeimate kohtute eristamisel tugineb sellele, kas vastaval kohtul on endal võimalus teha menetletavas kohtusjas uus otsus või mitte. Kõrgeim kohus, millel on pädevus jätta madalama astme kohtuotsus kõrvale ja teha ise uus otsus ilma kohtuasja madalama astme kohtule tagasi saatmata, järgib apellatsioonimodelit.²³ Kassatsioonimodeli puhul puudub kõrgeimal kohtul võimalus uue kohtuotsuse tegemiseks, kohus saab üksnes madalama astme kohtuotsuse kas kinnitada või siis alternatiivselt tühistada ja koos sellega kohtuasja madalama astme kohtule uueks läbivaatamiseks tagasi saata.²⁴ Revisjonimodelis nagu kassatsioonimodeliski on kõrgeimal kohtul pädevus madalama astme kohtuotsus kas kinnitada või tühistada, uue lahendi tegemise võimalus sõltub aga sellest, kas madalama astme kohus on faktiküsimusi piisavalt põhjalikult hinnanud – kui asjakohased faktid on jäänud kindlaks tegemata, võib revisjonikohus otsuse üksnes tühistada ja tagasi saata, faktiküsimuste selguse korral võib ta ise uue lahendi teha ja sellega madalama astme otsuse asendada.²⁵

Kõrgeimate kohtute ideaalmudeleid seostatakse tavapäraselt kindlate õiguskordadega kui vastavate mudelite tüüpiliste esindajatega. Üldlevinud käsitluse kohaselt on apellatsioonimudel iseloomulik

¹⁹ Bobek, M. Quantity or Quality? Reassessing the Role of Supreme Jurisdictions in Central Europe. – The American Journal of Comparative Law 2009/57, No 1, lk 37.

²⁰ Vt nt Galič, A. A Civil Law Perspective on the Supreme Court and its Functions. – Studia Iuridica 2019/81, lk 45.

²¹ Erecinski, T. Entwicklung der Regelung der Kassation in Zivilsachen in Polen. – Bittner, L., Klicka, T., Kodek, G. E., Oberhammer, P. (Eds.). Festschrift für Walter H. Rechberger zum 60. Geburtstag. Wien: Springer, 2005, lk 118 jj. (Viidatud: Galič, A. A Civil Law Perspective on the Supreme Court and its Functions. – The Functions of the Supreme Court – Issues of Process and Administration of Justice. Studia Iuridica 2019/81, lk 47.)

²² Jolowicz, J. A. Appeal, cassation, amparo and all that: what and why? – Estudios en homenaje al doctor Héctor Fix-Zamudio en sus treinta años como investigador de las ciencias jurídicas, t. III. México: Universidad Nacional Autónoma de México 1988, lk 2046. – <https://archivos.juridicas.unam.mx/www/bjv/libros/2/643/26.pdf> (26.5.2021).

²³ Bobek, M., lk 36.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ *Ibidem*.

common law (Angloameerika) õigussüsteemile,²⁶ kuid esineb ka nn Skandinaavia-tüüpi menetluses, nt Soomes ja Rootsis.²⁷ Kassatsioonimudeli emamaaks on Prantsusmaa kassatsioonikohus ning mudel on tüüpiline romaani õigusperekonnale, sealhulgas Itaaliale.²⁸ Revisjonimudeli traditsioonilised esindajad on Saksamaa ja Austria ning vastav mudel esineb nendega lähedalt seotud menetlussüsteemidega riikides.²⁹ Sageli esineb, et traditsiooniliselt õiguskorrale omistatava ideaalmudeli nimetus on vastavuses nime või nimetusega, mis on selles õiguskorras omistatud kõrgeimale kohtule, sellesse esitatavale kaebusele või kõrgeima kohtu menetlusele.³⁰

Ideaalmudelite eristamise kriteeriume on õiguskirjanduses pakutud välja veel. Puhtale kassatsioonimudelile on näiteks peetud omaseks ka seda, et kõrgeimal kohtul puudub kontroll madalama astme kohtu üle, kuhu asi tagasi saadetakse.³¹ Siiski ei saa pidada neid valitsevateks, mistõttu ei võeta neid edasises käsitluses ka ideaalmudelite eristamise aluseks.

3. Riigikohtu menetlusmudel

Õigusteadlaste poolt antavad hinnangud Riigikohtu menetlusmudelile ei ole täiesti ühtsed. Selles alapeatükis on vaatluse all, kuidas Riigikohut kui madalama astme kohtuotsuste peale esitatud kaebuste menetlejat iseloomustatakse ning millistele põhjendustele need tuginevad. Sellega käib kaasas püüd leida vastust küsimusele, kuidas on sisustatud eri menetlusmudeleid Eesti õiguses.

Eesti õiguskirjanduses on siiani Riigikohtu iseloomustamisel edasikaebe kontekstis põhiliseks lähtekohaks ideaalmudelite kolmikliigitus ehk kassiooni-, apellatsiooni- ja revisjonimudeli eristamine. Kõrgeimate kohtute kategoriseerimisel võetakse aluseks ideaalmudelite tunnusjooned, täpsemalt see, kas kõrgeim kohus võib hinnata nii fakte kui õigust³² ning kas sellel on pädevus ise

²⁶ Goldstein, S. Regional report. – Yessiou-Faltsi, P. (Ed). The Role of the Supreme Courts at the National and International Level: Reports for the Thessaloniki International Colloquium, 21–25 May 1997. Thessaloniki: Sakkoulas Publications 1998, lk 279-360. (Viidatud: Bobek, M., lk 36).

²⁷ Lindblom, H. Regional Report: Scandinavian Countries. – Yessiou-Faltsi, P. (Ed). The Role of the Supreme Courts at the National and International Level: Reports for the Thessaloniki International Colloquium, 21–25 May 1997. Thessaloniki: Sakkoulas Publications 1998, lk 223. (Viidatud: Bobek, M., lk 36).

Vt ka Galič, A., lk 46.

²⁸ Taruffo, M. The Role of Supreme Courts at the National and International Level: Civil Law Countries. – Yessiou-Faltsi, P. (Ed). The Role of the Supreme Courts at the National and International Level: Reports for the Thessaloniki International Colloquium, 21–25 May 1997. Thessaloniki: Sakkoulas Publications 1998, lk 101 (Viidatud: Bobek, M., lk 36). Ka Galič, A., lk 45.

²⁹ Galič, A., lk 46.

³⁰ Nt Prantsusmaa kassatsioonikohus *Cour de cassation*, kassatsioonkaebus *pourvoi en cassation*; Saksamaa revisjonimenetlus *revision*.

³¹ Jolowicz 1988, lk 2052.

³² Nt Laidvee, J. PSK § 149/15. – Madise, Ü. (peatoim) jt. Eesti Vabariigi põhiseadus. Komm vlj. 5 vlj. Tartu: Iuridicum 2020; Maruste, R. KSK § 26/2 ja §26/3.1.–5.1. – Leichter, K. (tegevtoim), Pikamäe, P. (toim), Kohtute seadus: kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2018.

uus otsus teha.³³ Ka viidatakse menetlusmudelitest rääkimisel kindatele õiguskordadele, näiteks Prantsusmaale kui kassatsioonikohtu näitele ning Saksamaale ja Austriale kui revisjonikohtu näidetele.³⁴ Järelikult lähtutakse traditsioonilisest arusaamast, kuidas ja mis alusel kõrgeimaid kohtuid liigitada.

Terminoloogiliselt on Riigikohus Eesti õigusaktides määratletud kassatsioonikohtuna. Viide kassatsioonimudelile on viidud sisse põhiseaduse tasandil – PS § 149 lg 3 esimese lause kohaselt vaatab Riigikohus kui riigi kõrgeim kohus kohtulahendeid läbi kassatsiooni korras. KS kordab sama põhimõtet, sätestades, et Riigikohus kohtulahendeid läbi kassatsiooni korras.³⁵ TsMS kinnitab § 13 esimese lausega, et Riigikohtul on pädevus vaadata lahendeid läbi kassatsioonkaebuste alusel.

Põhiseaduse tasandil on Riigikohtu sõnaselgelt nimetatud kassatsioonikohtuks esmakordselt 1992. aasta põhiseadusega, enne seda Eesti Vabariigi esimesel iseseisvusperioodil kehtinud põhiseadustes oli Riigikohus määratletud kõrgeima kohtuna ilma sellise täpsustusega.³⁶ 1919. a loodud Riigikohtu³⁷ tsiviil- ja ka kriminaalosakonnas vaadati asju läbi kassatsiooni korras.³⁸ Terminoloogiliselt viidati kassatsioonile ka õigusaktides.³⁹ Riigikohtu administratiivosakonda oli mh võimalik esitada revisjonikaebusi ja -proteste rahukohtunike ja rahukogude otsuste peale administratiivaşjades.⁴⁰ Mis puudutab Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi (ENSV või Eesti NSV) Ülemkohut kui Eesti kõrgeimat kohut nõukogude ajal, siis ka ENSV konstitutsioonides puudusid viited kassatsiooni- või muule menetlusmudelile.⁴¹ Küll aga nimetati tsiviilkohtumenetlust reguleerinud Eesti NSV tsiviilprotsessi koodeksis kõrgeima kohtu menetlust tsiviilasjades kassatsioonimenetluseks ja vastavat kaebust kassatsioonkaebuseks.⁴² Ka taasiseseisvumise järgselt vastuvõetud

³³ Nt Laidvee, J. PSK § 149/15; Maruste, KSK § 26/3 ja § 26/4–5.

³⁴ Laidvee, J. PSK § 149/15; Maruste, KSK § 26/1 ja § 26/5.

³⁵ KS § 26 lg 1 1. lause.

³⁶ Eesti Vabariigi põhiseadus. – RT, 09.8.1920, 113/114, 243, § 69; Eesti Vabariigi põhiseaduse muutmise seadus. – RT, 28.10.1933, 86, 628, § 69 1. lause; Eesti Vabariigi põhiseadus. – RT, 03.9.1937, 71, 590, § 113 lg 1.

³⁷ Esimese õigusakt Riigikohtu loomiseks oli vastu võetud 1919. a Ajutise Valitsuse poolt: Kõrgem riigikohus. – RT, 9.4.1919, 22, 55. Sellele järgnes Riigikohtu seadus, mille võttis Asutav Kogu vastu 21.10.1919: Riigikohtu seadus. – RT 1.11.1919, 82/83, 164.

³⁸ Schneider, H. (koost.). Kohtud Eestis: minevikus ja tänapäeval. Lühiülevaade. Tartu: Juura 1994, lk 29. Erinevalt kehtiva TsMSi normidest ei olnud toleaeşgel Riigikohtul õigust madalama astme kohtu otsust muuta, vaid võis selle üksnes kinnitada või tagasi saata uueks otsustamiseks.

³⁹ Kõrgem riigikohus, § 5 lg 1 p a); Kohtute seadustik. – RT 12.4.1938, 36, 321, § 109 lg 3.

⁴⁰ Administratiivkohtu kord. – RT 19.2.1919, 10, 23, § 6 ls 1 p 2. Tegemist on Ajutise Valitsuse poolt vastuvõetud õigusaktiga Eesti Vabariigis administratiivkohtu loomiseks.

⁴¹ Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi Konstitutsioon (Põhiseadus). – RT 25.8.1940, 111, 1117, 7. ptk; Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi konstitutsioon (põhiseadus): vastu võetud Eesti NSV Ülemnõukogu üheksanda koosseisu erakorralisel, üheksandal istungjärgul 13. aprillil 1978. aastal. Tallinn: Eesti Raamat 1978.

⁴² Eesti NSV tsiviilprotsessi koodeks. – ENSV ÜT 1964, 25, 115.

tsiviilkohtumenetlust reguleerivad seadused, mis tänaseks kehtetud, kasutasid kassatsioonimudelile viitavat terminoloogiat.⁴³

Õiguskirjanduses on levinud seisukoht, et ideaalmudelitesse jaotamisel ei saa lähtuda sellest, millist nime kannab kõrgeim kohus, sest alati ei ole see sisu poolest vastavuses järgitava menetlusmudeli tähistusega.⁴⁴ Samuti ei ole teiste riikide näitel alati määravaks, kuidas kõrgeimasse kohtusse pöördumist tähistatakse (kassatsioon, apellatsioon õigusküsimustes vms), sest sisu poolest võib tegemist olla muu menetlusmudeliga, kui tähistusest järeldada võiks.⁴⁵ Nendest näidetest näeme, et terminikasutusest ainuüksi ei saa järeldada seda, millise mudeli esindajaga on iga konkreetse kõrgeima kohtu puhul tegemist. Seetõttu ei saa õigusaktides kasutatavad mudelile viitavad tähistused ka Riigikohtu liigitamisel olla otsustavaks. Ehk teisisõnu, millist mudelit järgib Riigikohus, tuleb kindlaks teha sisuliste kriteeriumite alusel.

Riigikohtu poolt sisuliselt järgitava mudeli kindlakstegemisel saab tuge sellest, millised on õigusteadlaste poolt sellele antavad sisulised hinnangud. Üldistatult võib öelda, et tüüpiline on Riigikohtu iseloomustades alustada kassatsioonimudelile viitamisest, millele järgneb revisjonikohtule omaste tunnuste kui kõrvalekalde väljatoomine. Nii lähenetakse Riigikohtule näiteks TsMSi kommentaarides.⁴⁶

Õiguskirjanduses on PS § 149 lg 3 1. lauset kommenteerides märgitud, et „Kassatsiooni funktsioon on see, mis iseloomustab riigi kõrgeima kohtu tüüpi mandrieuroopa kõrgeimate kohtute hulgas.“⁴⁷ Kassatsioonifunktsiooni all mõeldakse Eesti õigusruumis reeglina seda, et kohus vaatab edasikaevatud kohtuasju läbi seadusele vastavuse seisukohast.⁴⁸ Riigikohus hindab tsiviilasjades esitatud kaebusi läbi vaadates, kas madalama astme kohtud on kohaldanud ja tõlgendanud õigust õigesti ja ei ole rikkunud menetlusnorme.⁴⁹ Tõendeid hinnata ega faktilisi asjaolusid Riigikohus tuvastada ei või, v.a erandjuhul, kui alama astme kohtud on asjaolude tuvastamisel või tõendite hindamisel oluliselt rikkunud menetlusõiguse normi.⁵⁰ Sellisel juhul ei ole Riigikohtul siiski lubatud asjaolusid tuvastama hakata, vaid tõendite abil teeb kohus üksnes kindlaks, kas ringkonnakohus on

⁴³ Tsiviilkohtupidamise seadustik. – RT I 1993, 31, 538; Tsiviilkohtumenetluse seadustik. – RT I 1998, 43, 666.

⁴⁴ Näiteks kannab kassatsioonimudelile vastav Hispaania kohus nimetust Tribunal Supremo. Vt Galič, A., lk 46.

⁴⁵ Jolowicz 1988, lk 2066.

⁴⁶ Vt nt Jerofejev, P., Lints, J. TsMSK III – Kõve, V. jt (koost). Tsiviilkohtumenetluse seadustik III. XI–XV osa (§-d 475–759). Komm vlj. Tallinn: Juura 2018, lk 1197.; Pärsimägi, A. TsMSK I §13. – Kõve, V. jt (koost). Tsiviilkohtumenetluse seadustik I. I–V osa (§§ 1–305). Komm vlj. Tallinn: Juura 2017.

⁴⁷ Odar, J. Tsiviilasja menetlus Riigikohtus. – Juridica 1994/2, lk 45–46.

⁴⁸ Vt nt Odar, J., lk 45–46.

⁴⁹ Jerofejev, P., Lints, J. TsMSK III, lk 1197. TsMSi § 668 lg 1 1. lausest tulenevalt võib kassatsioonikaebuse esitada, kui ringkonnakohus on oluliselt rikkunud menetlusõiguse normi või ebaõigesti kohaldanud materiaalõiguse normi.

⁵⁰ TsMS § 688 lg 3–5. Vt ka RKTko 3-2-1-75-16 p-d 35, 38.

menetlusõiguse norme oluliselt rikkunud.⁵¹ See, et Riigikohus võib hinnata õigusküsimusi ja mitte faktiküsimusi, viitab nii kassatsiooni- kui revisjonimudeli traditsioonilisele tunnusele.⁵² Eesti õiguskirjanduses vaadeldakse seda reeglina siiski kui tunnustust kassatsioonimudeli järgimisest.⁵³

Riigikohtu pädevus kassatsioonkaebuse lahendamisel on kindlaks määratud TsMS § 691. Selle paragrahvi p 5 annab Riigikohtule võimaluse ringkonnakohtu otsus kas muuta või tühistada ja teha asjas uus otsus, selle asemel et asi madalama astme kohtule uueks läbivaatamiseks tagasi saata. Nagu eelnevalt selgus, viitab uue otsuse tegemise võimalus ideaalmudelite liigituses revisjonikohtule.⁵⁴ PS § 149 kommentaarides märgitakse, et Eesti kassatsioonimenetlus on sarnane Austria ja Saksamaa revisjonimenetlusega, kus faktilisi asjaolusid hinnatakse üksnes kohtuotsuse sisulise ja protseduurilise seaduslikkuse kontrolli raames, lähtudes hinnangutest, mida on neile andnud madalama astme kohtud, ning kus kõrgeim kohus võib ise teha asjas uue otsuse.⁵⁵ Esimese taasiseseisvumise järgselt vastu võetud tsiviilkohtumenetlust reguleerinud seadustiku sätet, s.o tsiviilkohtupidamise seadustiku sätet § 346 p 4, millega Riigikohtule apellatsioonikohtu otsuse muutmise või uue otsuse tegemise võimalus anti, on õiguskirjanduses samuti hinnatud revisjonikohtule omaseks.⁵⁶ TsMSi kommentaarides asutakse seisukohale, et Eestis kehtivat Riigikohtu korraldust võib pidada kassatsiooni- ja revisjonikohtu segavormiks.⁵⁷ Revisjonikohtule viitab kommentaaride kohaselt sealjuures Riigikohtu võimalus teha asjas ise uus ja lõplik otsus ja mõõndakse, et võimalused uue kohtuotsuse tegemiseks on piiratud, kuna Riigikohtul puudub pädevus asja sisulist lahendamist puudutavate tõendite kogumiseks ja uurimiseks ning asjaolude tuvastamiseks.⁵⁸

Nimetatud näidete põhjal näeme, et uue otsuse tegemise võimalust peetakse kooskõllaliselt ideaalmudelite traditsioonilise liigitamisega revisjonimudelile iseloomulikuks tunnuseks, mis toob kaasa Riigikohtu kõrvalekaldumise nn traditsioonilisest või „puhtast“ kassatsioonimudelile. Kuigi räägitakse nii segavormist kui sarnasusest revisjonimudeliga, esineb kassatsioonikohtuna tegutsemine kui mitte alati sõnaselge kategoriseerimisena, siis vähemalt seaduse sõnastuse või ka esimese ideaalmudeli kriteeriumi abil edasiantava eeldusena.

⁵¹ Jerofejev, P., Lints, J. TsMSK III § 688. RKTko 3-2-1-5-13, p 38.

⁵² *Supra*, lk 8.

⁵³ Nt Jerofejev, P., Lints, J. TsMSK III, lk 1197. Maruste, R. KSK § 26/2; Odar, J., lk 45-46.

⁵⁴ *Supra*, lk 8.

⁵⁵ Laidvee, J. PSK § 149/15.

⁵⁶ Odar, J., lk 45-46.

⁵⁷ Jerofejev, P., Lints, J. TsMSK III, lk 1197.

⁵⁸ *Ibidem*.

Kuid esineb ka seisukohti, mille kohaselt Riigikohus on veel enam revisjonikohtule lähemale liikunud. 2016. aastal loodud põhiseaduse asjatundjate kogu tegevusaruandes⁵⁹ (edaspidi: tegevusaruanne) ollakse seiskohal, et Riigikohus tegutseb justnimelt revisjonikohtuna.⁶⁰ Täpsemalt on P. Pikamäe raportis märgitud, et Eesti kohtumenetluse seadustike kohaselt Riigikohtus toimuv menetlus ei ole oma olemuselt kassatsioonimenetlus sellele traditsiooniliselt teistes Euroopa riikides omistatavas tähenduses, vaid revisjonimenetlus.⁶¹ R. Maruste raportis on kirjutatud, et „*De facto* on Riigikohus kassatsioonikohtust muutunud revisjonikohtuks. Selleviisilise toimimisega on Riigikohus väljunud oma põhiseaduslikust pädevusest ning toimib *ultra vires*.“⁶² Samas ei selgitata lähemalt, milles kassatsioonimenetlus selle traditsioonilises tähenduses seisneb ja mille põhjal on Riigikohtu menetlus liigitatav revisjonimenetluseks, mitte aga näiteks segavormiks.

Täiendavalt aimu selle kohta, milline põhjendus võib seista Riigikohtu revisjonikohtuks liigitamise taga, saame Maruste põhjendustest KS kommentaarides, kus ta märgib, et Riigikohus on oma tegevuses puhta kassatsiooni printsiibist hälbinud, olles asunud hindama nii fakte kui õigust ning vastavalt otstarbekusele teinud ka uusi sisulisi lahendeid.⁶³ Riigikohus on tema hinnangul sellega lähenenud revisjonimenetlusele, kus kohus kontrollib kohtuotsuse sisulist ja menetluslikku seaduslikkust.⁶⁴ Seega leiab ta probleemiks olevat just faktiküsimustega tegelemise Riigikohtu poolt ja sellega seonduva sisuliste lahendite tegemise.

Mis puudutab tsiviilkohtumenetlust, siis nii seaduste, kohtupraktika ja õiguskirjanduse põhjal on selgelt järeldatav, et Riigikohus kehtiva õiguse järgi reeglina fakte hinnata ei saa. Juba TsMSist tulenevalt saab Riigikohus kassatsioonkaebuse põhjendatuse kontrollimisel arvestada vaid faktilisi asjaolusid, mis on tuvastatud madalama kohtu otsusega (TsMS § 688 lg 3 1. lause). Erand sellest on tehtud vaid selliste asjaolude arvestamiseks, mis on esitatud ringkonnakohtu poolse menetlusõiguse normi olulise rikkumise kohta esitatud väite põhjendamiseks (TsMS § 688 lg 3 2. lause). TsMS § 688 lg 4 ütleb sisuliselt sama, konkretiseerides, et Riigikohus on seotud apellatsioonikohtu tuvastatud faktiliste asjaoludega, välja arvatud juhul, kui asjaolu tuvastamine on vaidlustatud kassatsioonkaebusega ning asjaolu tuvastamisel on oluliselt rikutud menetlusõiguse norme.

⁵⁹ Põhiseaduse asjatundjate kogu tegevuse aruanne. Tallinn: Justiitsministeerium 2018. – https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/pohiseaduse_asjatundjate_kogu_tegevusaruanne_06.12.2018.pdf (16.11.2021).

⁶⁰ Tegevusraportis küll ei eristata Riigikohtu tegevust tsiviil-, kriminaal- ja haldusajades.

⁶¹ *Ibidem*, lk 91.

⁶² *Ibidem*, lk 68.

⁶³ Maruste, R. KSK § 26/5.

⁶⁴ *Ibidem*.

Kooskõlalisel menetlusnormidega valitseb seisukoht, et Riigikohtul puudub pädevus koguda ja uurida nii uusi tõendeid kui uuesti madalama astme kohtutes kogutud, hinnatud ja uuritud tõendeid.⁶⁵ See on sätestatud TsMSi § 688 lg 5 1. lauses, mille järgi ei uuri ega kogu Riigikohus tõendeid ja TsMSi § 688 lg 5 2. lauses, mille järgi ei kogu ega uuri Riigikohus uuesti madalama astme kohtutes kogutud, uuritud ja hinnatud tõendeid. Erandina võib Riigikohus tõendeid koguda ja uurida juhul, kui tõend esitatakse ringkonnakohtu poolt menetlusõiguse normi olulise rikkumise tuvastamiseks (TsMSi § 688 lg 5 1. lause).⁶⁶

Isegi kui asuda seisukohale, et Riigikohus on suundunud faktiküsimuste hindamise teele, ei ole tegelikult siis enam tegemist ka revisjonikohtuga ideaalmudelite tähenduses, sest ka revisjonimudel ei luba faktiküsimustega printsibiis tegelikult tegeleda.⁶⁷

4. Ideaalmudelitesse jaotamise teoreetilised probleemid

Nagu eelnevalt selgus, ei saa apellatsiooni-, kassatsiooni- või revisjonimudelisse kohtuid liigitada selle järgi, millisele mudelile terminid õiguskorras viitavad.⁶⁸ Seepärast on vajalik hinnata kõrgeimat kohut sisuliselt, lähtudes asjakohastest kriteeriumitest. Ideaalmudelite alapeatükis leidsime, et traditsiooniliselt liigitatakse kõrgeimaid kohtuid mudelisse selle järgi, millised on faktiküsimuste hindamise ja uue otsuse tegemise võimalused konkreetsel kohtul. Üha enam on aga teadusartiklites juhitud tähelepanu sellele, et ka traditsioonilised lähtealused ei võimalda enam adekvaatselt menetlusemudeleid eristada. Teisisõnu on toimunud eemaldumine nn traditsioonilistest või „puhastest“ mudelitest.

See, kas kõrgeim kohus saab kohtuotsuse põhjendatud kaebuse korral üksnes tühistada ja tagasi saata või on kohtul uue otsuse tegemise võimalus, ei ole tänapäeval enam menetlusmudelite eristamisel määrava tähtsusega.⁶⁹ Uue otsuse tegemise võimaluse all on siin käsitletavat nii otsuse uuega asendamises madalama astme kohtu otsuse tühistamise järgselt kui madalama astme otsuse jõusse jätmise õiguslike põhjenduste muutmisega. Kummagi võimaluse olemasolu kassatsioonimudelil on vaadeldav nn puhtast mudelist eemaldumisena.⁷⁰ Kassatsioonikohtu pädevuses uus otsus teha ei ole samas midagi uut. Prantsusmaal näiteks lisandus nii uue otsusega asendamise kui õiguslike

⁶⁵ RKTko 3-2-1-148-05, p 9; 3-2-1-5-13, p 38; 2-16-13427 p 22; Jerofejev, P., Lints, J. TsMSK III § 688/3.3.

⁶⁶ RKTko 3-2-1-148-05, p 9.

⁶⁷ *Supra*, lk 8.

⁶⁸ *Supra*, lk 11.

⁶⁹ Galič, A., lk 46.

⁷⁰ Jolowicz, J. A. 1988, lk 2053.

põhjustuste muutmise võimalus eelmise sajandi teises pooles.⁷¹ Teatud revisjonimudelit järgivates riikides nagu näiteks Sloveenias ei ole samas tagasisaatmised madalama astme kohtusse üldse harvad, kuigi kõrgeimal kohutl on pädevus edasikaevatud kohtuotsuste muutmiseks.⁷² TsMS § 691 p 5 lubab Riigikohtul nii ringkonnakohtu otsuse tühistamist ja uuega asendamist kui muutmist, sealjuures tähendab otsuse muutmise õiguslike põhjustuste muutmist või täiendamist TsMS § 692 lg 2 järgi, kuivõrd osaline otsuse resolutsiooni muutmise tähendab vähemalt osalist otsuse tühistamist ja uuega asendamist.⁷³ Järelikult ei vasta Riigikohus algsele, traditsioonilisele arusaamale kassatsioonikohtust tulenevalt sellest, et tal on olemas uue otsuse tegemise pädevus.

See, kas kohus saab hinnata üksnes õigusküsimusi või lisaks ka faktiküsimusi, ei ole õiguskirjanduse kohaselt samuti enam piisavalt tähendusrikas mudelite eristamise alus. Näiteks Skandinaavia mudelis, kus kohus võib hinnata mõlemat, on faktiküsimuste lahendamisel praktikas kanda marginaalne osa.⁷⁴ Selle selgituseks on pakutud, et faktiküsimuste lahendamine ei aita õigusküsimuste lahendamisega samaväärselt kaasa Skandinaaviamaade kõrgeimate kohtute kui pretsedendikohtute ülesannete täitmise poole.⁷⁵ Nende ülesannete sisu on selgitatud kõrgeimate kohtute funktsioone käsitlevas peatükis.

Faktiküsimuste käsitlemine kõrgeimas kohtus ei ole ka kõige otstarbekam. See tuleneb asjaolust, et faktiliste asjaolude hindamiseks on esimese astme kohus oluliselt paremal positsioonil, kuna esimese astme menetlus võimaldab reeglina vahetumat ja ajaliselts värskemate tõendite hindamist.⁷⁶

Nii õigus- kui faktiküsimustega tegelemise pädevuse eristamise osatähtsust kõrgemate kohtute eristamisel kahandab seegi, et faktiliste ja õiguslike küsimuste eristamine on osutunud nii teoorias kui praktikas keeruliseks ülesandeks. Puuduvad vaieldamatut eristamist võimaldavad kriteeriumid.⁷⁷ Skandinaaviamaade lähenemine, kus nii õiguslike kui faktiliste küsimustega tegelemine on viimase astme kohtutes lubatud, võibki olla tingitud raskustest fakti- ja õigusküsimuste eristamisel.⁷⁸ Fakti-

⁷¹ Jolowicz, J. A. 1988, lk 2053-2054.

⁷² Galič, A., lk 47.

⁷³ Nt RKTkm 3-2-1-63-17, p 10; Jerofejev, P., Lints, J. TsMSK III § 691/5.

⁷⁴ Lindblom, P. H. The Role of Supreme Courts in Scandinavia. – Scandinavian Studies in Law 2000, Vol. 39. – <https://scandinavianlaw.se/pdf/39-15.pdf> (1.3.2021), lk 345.

⁷⁵ Lindblom 2000, lk 345. Vt ka Galič, A., lk 47. Pretsedendikohtute ülesannete sisu on selgitatud kõrgeimate kohtute funktsioone käsitlevas peatükis.

⁷⁶ Lindblom 2000, lk 345.

⁷⁷ Selle kohta vt nt Roos, M. Faktiliste ja õiguslike väidete eristamine tsiviilkohtumenetluses. Magistr töö. Tallinn: TÜ õigusteaduskond 2011. Eristamise kohta täiendavalt vt Velbri, E.-K., Kõve, V. TsMSK III § 436/3.2.2.

⁷⁸ Lindblom 2000, lk 345.

ja õigusküsimuste eristamise keerukusest tuleneb ka seisukoht, et tegelikult saavad kassatsioonikohtud hinnata ka neid otsuseid, mis on oma põhiolemuselt faktide kohta.⁷⁹

Mis puudutab muid kirjanduses väljapakutud ideaalmudelite eristamise kriteeriume, siis ka need ei ole mudelite eristamisel enam abiks. Näiteks põhimõttest, mille järgi kassatsioonimudelid puudub kõrgeimal kohtul kontroll madalama astme kohtu üle, kuhu asi tagasi saadetakse, kauges Prantsusmaa kassatsioonikohus juba 1837. a, kui vastava normi muutmise tagajärjel said kassatsioonikohtu otsustused 2. kassatsiooni järgselt madalama astme kohtule siduvaks.⁸⁰

Menetlusmudelite eristamisel ei peeta otsustavaks näiteks ka asjaolu, kas edasikaebamine on ette nähtud tavakorras või erakorralisena, sest erinevates riikides on see sätestatud erinevalt, nii revisjonimenetluse kui kassatsioonimenetluse näidete puhul.⁸¹ Näiteks on revisjonimenetlus tavakorraline Saksamaal ja Austrias, erakorraline Sloveenias ja Horvaatias.⁸² Bulgaaria kõrgeima kohtu menetlust, mis oli terminoloogiliselt sätestatud kui erakorraline menetlus, hindas Euroopa Inimõiguste Kohus (EIK) kohtuasjas *Yanakiev vs. Bulgaaria* sisu poolest olevat tavapärase kolmeastmelise menetluse osaks.⁸³ *Yanakievi* lahendis selgitab EIK lähemalt, kuidas EIK eristab tavakorralist ja erakorralist menetlust. Tavakorralise kolmeastmelise menetlusega on tegemist, kui menetlus on menetlusosalistele otseselt kättesaadav; selle algatavad reeglina menetluse pooled, mitte kolmandast isikust riigiametnikud; menetluse algatamiseks on ette nähtud suhteliselt lühike tähtaeg; selles menetluses võib kõrgeim kohus hinnata, kas madalama astme kohtu otsused olid vastuolus õigusnormidega või põhjendamatud, või oli tegemist olulise menetlusõiguse rikkumisega, ning kõrgeim kohus võib ühtlasi lahendi tühistada.⁸⁴ Eestis on kassatsioonimenetlus tavakorraline nii sisu kui sätestatuse poolest, lähtudes tingimusest, et edasikaebamine on reeglina lubatud, ja asjaolust, et seadus seda erakorralisena ei tähista.⁸⁵

Kohtumenetluse reformid on mõjutanud kõrgeimate kohtute menetlusmudelite sisu ühest küljest juba pikemat aega. Teistest küljest iseloomustab just viimaseid aastakümneid Mandri-Euroopas kohtumenetluse reformid. Uute reformiplaanide esiletõus nt Prantsusmaal, aga ka mitmes teises kassatsioonimudelit järgivas riigis on ohtu asetanud kassatsioonimudeli olemuse, nagu seda siiani

⁷⁹ Jolowicz 1988, lk 2050.

⁸⁰ Jolowicz 1988, lk 2052.

⁸¹ Galič, A., lk 47.

⁸² *Ibidem*.

⁸³ EIKo 40476/98, *Yanakiev vs. Bulgaaria*, p 65, vt ka Galič, A., lk 47–48.

⁸⁴ *Yanakiev*, p 65.

⁸⁵ Järvekülg, I., Kõve, V. TsMSK III. – Kõve, V. jt (koost). Tsiviilkohtumenetluse seadustik III. XI–XV osa (§-d 475–759). Komm vlj. Tallinn: Juura 2018, lk 1308; TsMS 66. ptk.

mõistetud on.⁸⁶ Peamiseks reformide motivaatoriks on aga olnud suur kohtuasjade ülekoormus.⁸⁷ Riigikohtu puhul mõjub viimastel aastatel koormust suurendavalt kohtuasjade keerukuse kasv.⁸⁸

Eelnimetatud arenguid arvestades on kõrgeimate kohtute menetlusmudelite puhul „traditsioonilisest“ või „puhtast“ tähendusest lähtumine on eksitav, sest paljudes riikides ei vasta kõrgeima kohtu poolt järgitav mudel enam sellele, millisena see algselt sätestati. Ehk oleks aeg ka Eestis mõelda sellele, kas Riigikohtu menetlusmudeli sisustamine ideaalmudelite rangetes raamides on vähemalt õigusteoreetiliselt vajalik.

5. Kõrgeima kohtu kohtunike arv ja menetletavate asjade hulk ideaalmudelites

Põhiseaduse asjatundjate kogu tegevusaruandes avaldati seisukohta, mille kohaselt on 19 riigikohtunikku 1,3 miljoni elaniku kohta põhjendamatult palju.⁸⁹ See lause üksikvõetuna täiesti tõeale ei vasta, sest kõrgeima kohtu riigikohtunike arv ei sõltu üksnes sellest, kui palju on elanikke. Ka Riigikohtus läbivaadatavate kaebuste hulk ei sõltu üksnes sellest, kui palju on elanikke. Tuleb tähelepanu pöörata sellele, kui lai on edasikaebeõigus kõrgeimasse kohtusse ja millest see sõltub. Lisaks tegutseb Riigikohus ka põhiseaduslikkuse järelevalve kohtuna (PS § 149 lg 3 2. lause), mis suurendab kohtu töökoormust veelgi.

Tulles tagasi ideaalmudelite juurde, näeme, et igas ideaalmudelil on kõrgeimas kohtul menetletavate kohtuasjade selekteerimisvõimaluse määr erinev, mis omakorda mõjutab menetletavate kohtuasjade hulka ja kohtunike arvu vastavas kohtus. Kassatsioonimudelile on iseloomulik kõige laialdasem juurdepääs kohtule, kus kõrgeimal kohtul puudub võimalus valida menetletavaid kohtuasju täielikult.⁹⁰ Kõige laialdasem juurdepääs tähendab siinkohal seda, et kohtul on kohustus menetleda kõiki kaebusi, mille puhul on menetluslikud kriteeriumid täidetud.⁹¹ Veel on iseloomulik, et kõrgeimasse kohtusse pöördumine on neis süsteemides vaadeldav õigusena.⁹² Kassatsioonimudelile vastandub apellatsioonimudel, kus menetluslike kriteeriumite järgimine ei ole rangelt kohustuslik

⁸⁶ Haegen, M. Van Der, lk 351-352.

⁸⁷ Haegen, M. Van Der, lk 352.

⁸⁸ Sellele juhtis tähelepanu ka Riigikohtu esimees V. Kõve. – Kõve 2021, lk 3.

⁸⁹ Põhiseaduse asjatundjate kogu tegevuse aruanne, lk 69.

⁹⁰ Bobek, M., lk 38. Kohtuasjade valimine ehk seleksioon hõlmab kaebuse sisulise põhjendatuse, kuigi menetluse etapile omasel mittetäielikul viisil, hindamist, eristudes menetluslike vastuvõetavuse kriteeriumite abil toimuvast kaebuste menetlemise üle otsustamisest. – Bobek, M., lk 37.

⁹¹ Bobek, M., lk 37.

⁹² Jolowicz, J. A. The Role of the Supreme Court at the National and International Level. – Yessiou-Faltsi, P. (Ed). The Role of the Supreme Courts at the National and International Level: Reports for the Thessaloniki International Colloquium, 21–25 May 1997. Thessaloniki: Sakkoulas Publications 1998, lk 57-58. (Viidatud: Bobek, M. Quantity or Quality? Reassessing the Role of Supreme Jurisdictions in Central Europe. – The American Journal of Comparative Law 2009/57, No 1, lk 38); Bobek, M., lk 38.

ning kohus saab valida kaebusi menetlemiseks nende sisule esialgse hinnangu andmise abil.⁹³ Kaebuse esitamine ei ole seal õiguseks, vaid kõrgeima kohtu diskretsiooniks, kus eelis antakse neile kohtuotsustele, mis teenivad üldisi huve või sisaldavad endas olulisi õiguslikke küsimusi. Revisjonimudel piirab kohtusse pöördumist osaliselt, lisades teatud „objektiivsed“ lubatavuse kriteeriumid, mille täitmise korral on asja menetlemine kohustuslik.⁹⁴ Nendeks kriteeriumiteks võivad olla järgmist tüüpi tingimused: tegemist on põhimõttelise tähtsusega kohtuasjaga; kohtuasi on oluline õiguse edasiarendamise huvides; madalamate astmete kohtupraktika on ebahühtlane; tegemist on olulise menetlusliku veaga, mis mõjutas asja sisulist tulemust.⁹⁵ TsMSi § 679 lg 3 sätestab, et Riigikohus võtab kassatsioonkaebuse menetlusse, kui kassatsioonkaebus vastab seaduses sätestatud nõuetele ja on esitatud õigeaegselt ning, kui: ringkonnakohus on oma otsuses ilmselt valesti kohaldanud materiaalõiguse normi ja selle normi vale kohaldamine võis kaasa tuua ebaõige otsuse (p 1); ringkonnakohus on otsust tehes rikkunud oluliselt menetlusõiguse normi ja see võis kaasa tuua ebaõige otsuse (p 2); kassatsioonkaebuse lahendamisel on sõltumata käesoleva lõike punktides 1 ja 2 sätestatud põhimõtteline tähendus õiguskindluse tagamiseks ja ühtse kohtupraktika kujundamiseks või õiguse edasiarenduseks (p 3). Võrreldes neid kassatsioonkaebuse menetlusse võtmise aluseid tingimustega, mida Bobek on kirjeldanud kui revisjonile omaseid kriteeriume, on näha, et Riigikohtu menetlusmudel kaldub enam traditsioonilise revisjonimudeli poole.

Laialdaseima juurdepääsuga kassatsioonimudelile peetakse iseloomulikuks suure kohtunike arvuga kõrgeimat kohut, kus aastas otsustatakse kümneid tuhandeid kohtuasju.⁹⁶ Revisjonimudel iseloomulikuks jääb kohtunike arv tavapäraselt kümnete hulka, kuid ei ületa sadat, ja aastas lahendatakse tuhandeid kohtuasju.⁹⁷ Apellatsioonikohtud on väikesed, neis jääb kohtunike arv tavaliselt 15 piiresse ja sisulisi lahendeid tehakse aastas sadades.⁹⁸ Tegemist on nn ideaalmudelite kontekstis valitsevate arusaamadega sellest, kuidas menetletavate asjade hulk kujuneb. Küll aga pole mõeldamatu, et ühes või teises mudelis suunatakse rõhk eraeesmärgilt avalikule eesmärgile⁹⁹ või vastupidi, mõjutades sellega ka menetletavate kohtuasjade hulka.

6. Kassatsioon või revisjon?

⁹³ Bobek, M., lk 37.

⁹⁴ *Ibidem*, lk 38–39.

⁹⁵ *Ibidem*, lk 39.

⁹⁶ *Ibidem*, lk 38.

⁹⁷ *Ibidem*, lk 39.

⁹⁸ *Ibidem*, lk 40.

⁹⁹ Era- ja avaliku eesmärgi kohta vt lähemalt: *infra*, lk 21 jj.

Võttes kokku eelnevad tähelepanekud, jõuab käesoleva töö autor järelduseni, et Riigikohtu menetlusmudel on lähedasem revisjonimudelile kui et kassatsioonimudelile. Ekslik on lähtuda arusaamast, nagu põhiseaduses ja teistes seadustes termini „kassatsioon“ kasutamine võimaldab kindla selgusega öelda, et tegemist on kassatsioonimudeliga. Isegi traditsioonilisest arusaamast lähtuv menetlusmodelite kategoriseerimine ei võimalda kehtivate menetlusnormide alusel öelda, et Riigikohus on kassatsioonikohus. Traditsioonilistest mudelitest kauenemine hägustab kõrgeimate kohtute liigitamist, mistõttu tuleb eemalduda ka arusaamast, et menetlusmudeli nimetus midagi kindlat ja selgepiirilist endast kujutab.

7. Riigikohtu menetlusmudeli põhiseaduslikud piirid

Nõustuda tuleb tegevusaruande P. Pikamäe raporti seisukohaga, et kohtuasja lahendamiseks kassatsiooni- ja ka apellatsioonikorra ettekirjutamine põhiseadusega on otstarbetu.¹⁰⁰ Eelnevalt sai märgitud, et ka enne taasiseseisvumist kehtinud konstitutsioonides selliseid täpsustusi vajalikuks ei peetud. Raportis juhitakse tähelepanu sellele, et apellatsiooni ja kassatsiooni mõisted tuleb paratamatult sisustada seadusandjal ning põhiseaduses kasutatud menetlusterminid võivad tekitada asjatut segadust.¹⁰¹ See segadus on nähtav Riigikohtule antavates hinnangutes ühtsuse puudumises.

Tegevusaruande P. Pikamäe raportis leitakse, et põhiseaduses nende menetlustermine kasutamine ja seostamine kindlate kohtuastmetega on probleem, mida pole võimalik lahendada PS § 149 tõlgendamise, ja märgitakse, et anda normidele tema sõnastusest ja põhiseadusandja ajaloolisest tahtest selgelt irduv sisu on lubamatu ja õigusselgusetust tekitav.¹⁰² R. Maruste avaldab koosolekul selget seiskohta, et Riigikohtu poolt revisjonikohtuna toimimine pole põhiseadusega kooskõlas, tulenevalt sellest, et kassatsioon on õigusterminoloogiliselt kindlapiiriline mõiste.¹⁰³ KS kommentaarides tõstatab Maruste küsimuse *de facto* revisjoni printsiibi kasutamise põhiseaduspärasusest ilma sellele kindlat vastust andmata.¹⁰⁴ Samas on õiguskirjanduses avaldatud ka seisukohta, mille järgi on seadusandjal kassatsiooni mõiste sisustamisel lai otsustusruum.¹⁰⁵

Sellega, et kassatsioon oleks õigusteoreetiliselt kindlapiiriline mõiste, võib nõustuda ainult tinglikult. Kuigi arusaam, millised on ideaalmudelite kriteeriumid nn traditsioonilises tähenduses, on küllaltki

¹⁰⁰ Põhiseaduse asjatundjate kogu tegevuse aruanne, lk 91.

¹⁰¹ *Ibidem*.

¹⁰² *Ibidem*.

¹⁰³ Põhiseaduse asjatundjate kogu koosoleku protokoll nr 6.

¹⁰⁴ Maruste, R. KSK § 26/5.1.

¹⁰⁵ Aaviksoo, B., Laaring, M. Kohtukorralduse põhiseaduslikud piirid: kas selged reeglid ja/või paindlikud printsiibid? – *Juridica* 2018/9, lk 610.

ühtne, näeme eelnevast arutlusest, et mõistete kassatsioon, revisjon ja apellatsioon sisustamine on tinglik ja ajas muutuv.

Põhiseadusandja ajaloolise tahte juurde tulles tuleb tõdeda, et sellele, mida põhiseaduse andja mõistis kassatsioonil all, on vastuse leidmine üsna keerukas. 1992. a põhiseaduse valmimise loo edasiandmiseks kokku pandud teoses „Põhiseadus ja Põhiseaduse Assamblee“ näeme, et Põhiseaduse Assamblee täiskogudes sellele küsimusele tähelepanu ei pööratudki.¹⁰⁶ Valdavas osas sisaldasid eelnõud viidet kassatsioonile,¹⁰⁷ kuid mis põhjusel seda teha sooviti, on ebaselge. Põhiseaduse asjatundjate kogu tegevusaruandes pakutakse PS § 149 detailse sõnastuse, s.o ka kassatsioonikorra nimetamise põhjuseks Põhiseaduse Assamblee soovi tagada loodava kohtusüsteemi distantseerumine nõukogulikust kohtupidamisest ja seada kohtukorraldusele ning -menetlusele kindlad piirid.¹⁰⁸ Põhiseaduse asjatundjate kogu liikmete aruteludest kõlavad seisukohad, mille järgi erilist diskussiooni põhiseaduse kohtute peatüki üle Põhiseaduse Assamblees ei toimunudki, ning peamine eesmärk PS § 149 sõnastamisel oli kaugeneda ENSV kaheastmelisest kohtusüsteemist.¹⁰⁹ Need hinnangud toetavad seisukohta, et põhiseadusandja tahe pigem ei olnud suunatud range kassatsioonimudeli järgimisele.

Põhiseaduse tõlgendamisel ei ole ainsaks meetodiks siiski üksnes põhiseadusandja tahte väljaselgitamine. Põhiseaduse tõlgendamisel tuleb arvestada kõiki tõlgendusargumente, mis antud juhtumil kõne alla tulevad.¹¹⁰ Tõlgendamise meetoditena on võimalik eristada grammatilist ehk lingvistilist, süstemaatilist, ajaloolist, objektiiv-teleoloogilist ja subjektiiv-teleoloogilist ehk geneetilist tõlgendamist, aga kasutatavad on ka muud argumendid.¹¹¹ Õigusteoorias on avaldatud seisukohta, et neist meetoditest on tänapäeval soovitatav eelistada lingvistilisi, geneetilisi, süstemaatilisi ja üldisi praktilisi argumente.¹¹² Lingvistiline analüüs on selles töös juba läbitud mõiste „kassatsioon“ avamise läbi. Nimetatud mõiste traditsioonilisest tähendusest lähtumisel ei toeta lingvistiline argument seda, et PS järgi võiks Riigikohtus tegutseda revisjonikohtuna selle traditsioonilises tähenduses. Siinkirjutaja leiab, et kitsast tõlgendamise tulemusest ülesaamisest saab

¹⁰⁶ Peep, V. (toim). Põhiseadus ja Põhiseaduse Assamblee: koguteos. Tallinn: Juura 1997.

¹⁰⁷ Põhiseaduse asjatundjate kogu tegevuse aruanne.

¹⁰⁸ Põhiseaduse asjatundjate kogu tegevuse aruanne, lk 91.

¹⁰⁹ Põhiseaduse asjatundjate kogu koosoleku protokoll nr 6. – Põhiseaduse asjatundjate kogu tegevuse aruanne, eelkõige M. Raski seisukohad.

¹¹⁰ Ernits, M. PSJKSK § 1/30. – Laos, S. jt (toim). Põhiseaduslikkuse järelevalve kohtumenetluse seadus: kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2021.

¹¹¹ Alexy, R. Põhiõigused Eesti Põhiseaduses. – Juridica 2001/eriväljaanne, lk 8 jj; Ernits, M. Tõlgendamisest Riigikohtu praktikas. – Ernits, M. Põhiõigused, demokraatia, õigusriik. Tartu Ülikooli Kirjastus 2011, lk 93–125; Riigikohtu seisukohtadest nt RKKKo 3-3-1-72-03, p 15.

¹¹² Alexy, R. Põhiõigused Eesti Põhiseaduses. – Juridica 2001/eriväljaanne, lk 8 jj; Ernits, M. Tõlgendamisest Riigikohtu praktikas. – Ernits, M. Põhiõigused, demokraatia, õigusriik. Tartu Ülikooli Kirjastus 2011, lk 93–125.

abiks olla üldine praktiline argument, mida saab sõnastada näiteks nii: seadusandja tahe ei saanud olla suunatud sellele, et välistada igasugune Riigikohtu kõrvalekaldumine traditsioonilisele kassatsioonimudelile vastavast regulatsioonist.

Asjatundjate kogu töö tulemusena koostati ettepanek muuta PS § 149 nii, et see ei sisaldaks enam sõnastust, mille järgi Riigikohus vaatab kohtulahendeid läbi kassatsiooni korras.¹¹³ Lisaks juba 1996. a loodud põhiseaduse juriidilise ekspertiisi komisjoni lõpparuandes tehti ettepanek sõnastada põhiseadus ümber nii, et selles ei sisalduks viiteid kassatsiooni- ja apellatsioonikorrale.¹¹⁴ See näitab, et põhiseaduses menetlusmudeli ette kirjutamist on peetud ja peetakse siiani problemaatiliseks. Käesoleva töö autor põhiseaduse muutmise vajadust ei näe ning leiab, et tekkinud terminoloogilistest vastuoludest ülesaamiseks piisab vähemalt praegusel ajahetkel põhiseaduse tõlgendamisest. Küll aga, kui leitakse olevat vajadus muuta põhiseadust nii, et sellega muutuks paindlikumaks Riigikohtu tegutsemine, toetab käesoleva töö autor põhiseaduse asjatundjate kogu ettepanekut PS § 149 muutmiseks asjatundjate kogu esitatud sõnastuses. See kõlab nii: „Riigikohus on riigi kõrgeim kohus ja põhiseaduslikkuse järelevalve kohus. Kohtukorralduse ja kohtumenetluse korra sätestab seadus.“¹¹⁵ Muutes sel viisil põhiseadust, luuakse seadusandjale suurem vabadus kohandada kohtukorraldust ja -menetlust vastavalt muutuvatele oludele, samas muutmata olulisi põhimõtteid, mille järgi on Riigikohtul nii kõrgeima kohtu kui põhiseaduslikkuse järelevalve pädevus. Uus sõnastus aitaks enam kaasa teiste kohtumenetlust puudutavate TsMSi sätete muutmisele, see tähendaks näiteks paindlikumat lähenemist küsimusele, millisest astmest saab kohtuasja menetlemist alustada.¹¹⁶ Teisest küljest vajab nii olulise õiguskti nagu põhiseaduse muutmise põhjalikku kaalumist.

8. Kõrgeimate kohtute funktsioonid ehk eesmärgid

Menetlusmudelite küsimuse kontekstis on oluline veel üks aspekt, millele eelnevalt tähelepanu ei pööratud. Tegemist on küsimusega sellest, milliseid funktsioone või eesmärke kõrgeima kohtu mudelites järgitakse, ning see küsimus tuleb vaatluse alla käesolevas alapeatükis.¹¹⁷

¹¹³ Põhiseaduse asjatundjate kogu tegevuse aruanne, lk 13–14.

¹¹⁴ Muudatusettepanekud ja kommentaarid, p 91 jj. – Eesti Vabariigi põhiseaduse juriidilise ekspertiisi komisjoni lõpparuanne. – <https://www.just.ee/era-ja-avalik-oigus/pohiseadus-ja-pohioigused/pohiseadus#komisjoni-liikmed> (12.1.2022).

¹¹⁵ Põhiseaduse asjatundjate kogu tegevuse aruanne, lk 92.

¹¹⁶ Küsimus sellest, kas kehtiv põhiseadus võimaldaks alustada osa kohtuasju teisest astmest, on viimastel aastatel õigusteadlaste diskussioonis tähelepanu all olnud. – vt nt Põhiseaduse asjatundjate kogu koosoleku protokoll nr 6; Aaviksoo, B., Laaring, M.

¹¹⁷ Tuleb täheldada, et inglisekeelses õiguskirjanduses kasutatakse nende samade põhimõtetele viitamisel nii sõna *purposes* kui *functions*, mis paistab silma selles alapeatükis viidatud õiguskirjanduses. Nimetatud põhjusel on töös kasutusel nii ühe kui teise eestikeelne vaste.

Vaidluste lahendamise kontekstis on võimalik eristada üldisi tsiviilkohtumenetluse eesmärke ja konkreetsemalt kõrgeimate tsiviilasju menetlevate kohtute eesmärke. Kuigi nende sisustamine lähtub samadest põhimõtetest, saab kõrgeima kohtu puhul välja tuua viimase astme kohtuna tegutsemisest tulenevaid erisusi. Samas ei saa kõrgeim kohus oma tegevuses vastuollu minna tsiviilkohtumenetluse üldiste eesmärkidega,¹¹⁸ mistõttu tulevad need esimesena käsitlemisele.

8.1 Tsiviilkohtute eesmärgid

Käesoleva töö autor nõustub õiguskirjanduses väljendatud seisukohaga, mille kohaselt on tsiviilkohtumenetluse eesmärkide kohta välja kujunenud ühetaoline lähenemine, kuigi nimetatud eesmärke on eri autorite poolt erinevalt sõnastatud.¹¹⁹ Sealjuures eristuvad kaks peamist eesmärki, mille abil võib iseloomustada igat tsiviilkohtusüsteemi.¹²⁰

Ühest küljest on võimalik tsiviilkohtumenetlust vaadelda kui vaidluste lahendamise protsessi.¹²¹ Sellise nurga alt võib läheneda ka Eesti tsiviilkohtumenetlusele, kus kesksel kohal on hagiastjad, mille esemeks on vaidluste lahendamine.¹²² Mitmete olemuse poolest vaidlusmenetluste lahendamise on samas Eesti seadusandja otstarbekuse põhimõttest lähtuvalt ette näinud ka hagita menetluses.¹²³ Just vaidluste lahendamist käsitletakse levinult tsiviilkohtumenetluse ühe põhilise eesmärgina – nn eraeesmärgina.¹²⁴ Seda eesmärki on täpsemalt sisustatud kui kohtuvaidluse osapoolte jaoks õigusele vastava õiglase lahenduse saavutamist maksimaalsel võimalikul määral.¹²⁵ Kohtumenetluse kaudu peab olema tagatud nii kohtulahendite sisuline õigsus kui see, et kohtumenetluse pooled saaksid õiglase tulemi.¹²⁶ TsMSi §-i 2 on kirja pandud: „Tsiviilkohtumenetluse ülesanne on tagada, et kohus lahendaks tsiviilasja õigesti, mõistliku aja jooksul ja võimalikult väikeste kuludega.“ Tõepoolest, ka Eesti tsiviilkohtumenetlus tunnistab, et tsiviilkohtutes tuleb tagada asjade lahendamine, sealjuures õigesti.

¹¹⁸ Lindblom 2000, lk 337.

¹¹⁹ Uzelac, A. Goals of Civil Justice and Civil Procedure in the Contemporary World. – Uzelac, A. (Ed.). Goals of Civil Justice and Civil Procedure in Contemporary Judicial Systems. Cham: Springer 2014, lk 6.

¹²⁰ Uzelac 2014, lk 6.

¹²¹ Jolowicz, J.A. On the nature and purposes of civil procedural law. – Jolowicz, J. A. On Civil Procedure. New York: Cambridge University Press, 2000, lk 7.

¹²² Järvekülg, I., Kõve, V. TsMSK I, lk 34. – Kõve, V. jt (koost). Tsiviilkohtumenetluse seadustik I. I–V osa (§-d 1–305). Komm vlj. Tallinn: Juura 2017.

¹²³ RKTkm 3-2-1-42-10, p 18.

¹²⁴ Nt Uzelac 2014, lk 6.

¹²⁵ Jolowicz, J. A. Questionnaire to the regional reporters. – Yessiou-Faltsi, P. (Ed.). The Role of the Supreme Courts at the National and International Level: Reports for the Thessaloniki International Colloquium, 21–25 May 1997. Thessaloniki: Sakkoulas Publications 1998. (Viidatud: Lindblom 2000, lk 333.)

¹²⁶ Lindblom 2000, lk 333

Eraeesmärgi kõrval eksisteerib tsiviilkohtumenetluse nn avalik eesmärk. Seda on õiguskirjanduses defineeritud sotsiaalsete eesmärkide, funktsioonide ja poliitikate rakendamisenä,¹²⁷ aga ka näiteks inimese käitumise mõjutamisena.¹²⁸ Lindblom leiab, et materiaalõiguslike normide taga seisvate eesmärkide toetamise teel aitab õigusemõistmine kaasa üldisele moraali arengule, samuti võib inimeste käitumist mõjutada kohtuvaidluse oht.¹²⁹ Kuigi TsMS § 2 avalikke eesmärke otseselt ei nimeta, võib arvata, et tsiviilkohtumenetlus üksnes vaidluses osalevate poolte huvisid ei teeni. TsMSi kommentaarides kirjutatakse, et „[k]audselt peab igasugune õigusemõistmine tsiviilasjades silmas pidama objektiivseid üldsuse huve, sest kohtulik õiguskaitse on tõhus vaid seni, kui laiem üldsus tunnustab kohtusüsteemi autoriteeti ja legitiimsust“ ning lisatakse tsiviilkohtumenetluse § 2 nimetatud eesmärkidele täiendavalt objektiivse õiguskorra realiseerimise, õiguse edasiarendamise ja üldise õigusrahu saavutamise eesmärgid.¹³⁰

Era- ja avalike eesmärkide selge eristamine praktikas pole täielikult võimalik, nad kooseksisteerivad, kohati kattuvad, ning mõjutavad teineteist vastakuti.¹³¹ Lindblom on seisukohal, et vaidluste lahendamine koos avaliku eesmärgiga aitavad kaasa tsiviilkohtumenetluse üldise eesmärgi saavutamisele – kehtiva materiaalõiguse maksimaalsele realiseerimisele.¹³² Ka siinkirjutaja leiab, et eelnevalt nimetatud eesmärgid võivad ja peavad kaasa aitama selle üldistatud eesmärgi saavutamisele.

8.2 Kõrgeimate kohtute eesmärgid

Tegutsemine viimase astme kohtuna toob sisse mõningased erisused kõrgeima kohtu eesmärkidesse võrreldes tsiviilasju menetlevate kohtute eesmärkidega üldiselt. Samas ei saa kõrgeim kohus oma tegevuses vastuollu minna tsiviilkohtumenetluse üldiste eesmärkidega¹³³ – tegutseb ju kõrgeim kohus samuti kohtuna. Sellest tulenevalt on kõrgeimate tsiviilasju lahendavate kohtute eesmäärke sisustatud sarnaselt, kohati isegi kattuvalt. Selle alapeatüki arutluskäigus on kohtute ja kõrgeimate kohtute all peetud silmas neid kohtuid, millel on tsiviilasjade lahendamise pädevus.

¹²⁷ Uzelac 2014, lk 6.

¹²⁸ Lindblom 2000, lk 333.

¹²⁹ Lindblom 2000, lk 333.

¹³⁰ Järvekülg, I., Kõve, V. TsMSK I § 2/3.1.

¹³¹ Lindblom 2000, lk 334.

¹³² Lindblom 2000, lk 334.

¹³³ Lindblom 2000, lk 337.

Nii nagu kohtute puhul üldiselt, eristatakse ka kõrgeimate kohtute puhul era- ja avalikku eesmärki. Eraeesmärgi sisuks kõrgeimate kohtute poolt vaidluste lahendamisel on õiglase ja õige lahenduse leidmine üksikjuhtumil. Jolowicz on märkinud, et eraeesmärk seisneb just konkreetse kohtuasja menetlusosalistele õigluse saavutamises maksimaalsel võimalikul määral.¹³⁴ Eraeesmärk suunab tähelepanu menetlusosaliste huvidele ja hõlmab nii menetluslikku kui materiaalselt õiglust.¹³⁵ Bobek leiab, et eraeesmärk, mis on suunatud vaidluse lahendamisele individuaaljuhul, teenib konkreetse avaldaja huvisid, kes talle mittesobiva lahendi edasi kaebab.¹³⁶

Lindblom toob esile kõrgeima kohtu mõistmisel olulise tähelepaneku, nimelt et kõrgeimasse kohtusse piiramatu või isegi piiratud edasikaebamine ei järgi tingimata erahuvisid, veel enam, see võib erahuvidega vastuolus olla.¹³⁷ Eraeesmärk ei tähenda seda, et kõiki edasikaevatud kohtuotsuseid peaks tingimata menetlema – kui hilisema lahendiga jääb varasem muutmata, ei ole mingisugust kõneväärset erahuvi järgimist asja menetlemisega saavutatud.¹³⁸ Samuti, hilinevad õigusemõistmine võib menetlusosalise jaoks võrduda sisuliselt õigusemõistmise puudumisega,¹³⁹ pikaleveninud menetluse puhul saab rääkida kõigist menetluse venimisega seotud negatiivsetest tagajärgedest, sh aja- ja närvikulust. Laia edasikaebeõiguse puhul võib juhtuda, et menetlusosaline näeb enam potentsiaalset võimalust uue lahendi saamiseks kui arvestab, milline võiks tegelikkuses olla kohtumenetlusega lõppastmes saadav kasu. Sealjuures võib tulemus olla ka selle edasikaebeõigust kasutanud menetlusosalise huve *summa summarum* mitteamvestav, kelle suhtes viimases astmes positiivne lahend tehakse.

Avaliku eesmärgi sisuks vaidluste lahendamisel kõrgeimas kohtus on mingisuguste avalike huvide kaitse või edendamine.¹⁴⁰ See võib seisneda kohtupraktika ühtsuse tagamises, õiguse selgitamises ja edasiarendamises, madalama astme kohtutele suuniste andmises või kohtuliku õigusemõistmise üleüldise õiguspärasuse tagamises.¹⁴¹ Lindblom nimetab avalikuks ülesandeks suunavat eesmärki, mille järgi sisuks on anda juhiseid tulevaste sarnaste kohtuasjade tarbeks.¹⁴² Õiguse selgitamine ja edasiarendamine kuuluvad tema käsitluse kohaselt suunava eesmärgi alla.¹⁴³

¹³⁴ Jolowicz, J. A., lk 2. (Viidatud: Lindblom 2000, lk 340.)

¹³⁵ Jolowicz, J. A., lk 2. (Viidatud: Lindblom 2000, lk 340.)

¹³⁶ Bobek, M., lk 40.

¹³⁷ Lindblom 2000, lk 340.

¹³⁸ Lindblom 2000, lk 340.

¹³⁹ Lindblom 2000, lk 340.

¹⁴⁰ Bobek, M., lk 40.

¹⁴¹ Bobek, M., lk 40.; Lindblom 2000, lk 339.

¹⁴² Lindblom 2000, lk 337.

¹⁴³ Lindblom 2000, lk 339.

Riigikohtusse on edasikaebamise õigus tagatud siis, kui ringkonnakohus on oluliselt rikkunud menetlusõiguse normi või ebaõigesti kohaldanud materiaalõiguse normi (TsMS § 668 lg 1). Kassatsioonkaebuse võtab Riigikohus menetlusse juhul, kui menetlusõiguse normi oluline rikkumine või materiaalõiguse normi vale kohaldamine võis kaasa tuua ebaõige otsuse, aga samuti juhul, kui kassatsioonkaebuse lahendamisel on põhimõtteline tähendus õiguskindluse tagamiseks ja ühtse kohtupraktika kujundamiseks või õiguse edasiarenduseks (TsMS § 679 lg 3 p 1–3).¹⁴⁴ Õiguskindluse tagamine, kohtupraktika kujundamine ja õiguse edasiarendamine on sealjuures selgelt enam avalikku funktsiooni täitvad ülesanded. Kuna aga igasugune potentsiaalselt ebaõige lahendi kaasa toonud materiaalõiguse vale kohaldamine või menetlusõiguse oluline rikkumine toob kaasa õiguse asja menetlemiseks, on selge, et põhirõhk on Riigikohus eraeesmärgi järgmisel.

Mis puudutab kõrgeimate kohtute era- ja avaliku eesmärgi suhet eelnevas alapeatükis tutvustatud era- ja avaliku eesmärgiga, mis laienevad tsiviilasju menetlevatele kohtutele üldiselt, siis selle kohta märgib Lindblom, et tegemist on sama asja kahe eri väljendusega, mis võivad ühtmoodi käituda.¹⁴⁵ Erinevus seisneb aga selles, et kõrgeimate kohtute funktsioonide vahel tuleb konkreetse kõrgeima kohtu puhul teha valik.¹⁴⁶

Avalikud- ja erahuvid ei ole ka kõrgeimate kohtute kontekstis täielikult lahutatavad.¹⁴⁷ Näiteks võib üksikisikule õiglase lahenduseni jõudmine teenida samaaegselt õiguse selgitamise ja edasiarendamise funktsiooni, samas kui selged, laiahaardelised ja ettenähtavad õiguse tõlgendused on ka üksikisiku enese huvides.¹⁴⁸ Selge ja ettenähtav kohtupraktika aitab kaasa sellele, et menetlusosalisel langeb ära vajadus kaevata lahend edasi, selleks et teada saada, kuidas tema kohtuasja lahendada tuleks.¹⁴⁹ Potentsiaalsel hagejal aitab see enne kohtumenetlust oma õiguslikku positsiooni paremini hinnata.¹⁵⁰ Eraeesmärk – jõuda üksikjuhtumil õiglase ja õige lahendini – on veel lähedalt seotud üldise huviga tagada kohtumenetluse tulemuste üldine aktsepteeritavus.¹⁵¹

Õiguskirjanduses lähtutakse, et apellatsiooni-, kassatsiooni- ja revisjonimudelid avalduvad erisused tulenevad sellest, millist eesmärki täitma on kõrgeim kohus vastavas süsteemis valitud.¹⁵² Nii era- kui

¹⁴⁴ Täiendavalt peab kaebus järgmina seaduses sätestatud nõudeid ja olema esitatud õigeaegselt (TsMS § 679 lg 3).

¹⁴⁵ Lindblom 2000, lk 338.

¹⁴⁶ Lindblom 2000, lk 338.

¹⁴⁷ Bobek, M., lk 40; Galič, A., lk 49.

¹⁴⁸ Bobek, M., lk 40.

¹⁴⁹ Bobek, M., lk 40.

¹⁵⁰ Galič, A., lk 49.

¹⁵¹ Galič, A., lk 49.

¹⁵² Bobek, M., lk 40.

avalik eesmärk on kõigil kohtutel, kuid eelistuse asetamine ühele või teisele eesmärgile on erinev.¹⁵³ Selline on traditsiooniline arusaam ideaalmudelite seosest kõrgeimate kohtute eesmärkidega.

Samas on ka siin toimunud aja jooksul muutused, mida kannavad kõrgeimate kohtute reformid. Nüüdseks on ka õiguskirjanduses valitsev arusaam, et enam pole võimalik selgelt eristada, millises menetlusmudelis millist eesmärki tingimata peamisena järgitakse.¹⁵⁴ Trendid on sealjuures mitmesuunalised. Kuigi kassatsioonikohtud olid algselt loodud teenima avalikku eesmärki, toimus aja jooksul üleminek eraeesmärgi kaitsmise poole.¹⁵⁵ Näiteks Prantsuse kassatsioonikohus, mis loodi kaitsma avalikku eesmärki tagada üldine seaduslikkus, liikus eraeesmärgi kaitsmise poolele üle, lahendades aastas ka väga suure hulga kohtuasju.¹⁵⁶ Samas on printsipiibis avatud ligipääs Prantsuse kassatsioonikohtule toonud töökoormuse kasvu foonil kaasa mitmeid meetmeid, mis tegelikult menetletavate kohtuasjade hulka aitavad piirata.¹⁵⁷

Eelnevast nähtub, et järele küsimisest, millist mudelit järgib kõrgeim kohus, on olulisem pöörata tähelepanu sellele, millist eesmärki ja kuivõrd kõrgeim kohus enim teenib. Kuivõrd mudelid ei ütle enam täieliku kindlusega ära seda, millistest põhimõtetest kõrgeim kohus edasikaebuste filtreerimisel lähtub, tuleb küsida selle järgi, millistele huvidele kõrgeim kohus enim orienteeritud on. Sealjuures domineerivad praegusel ajal erahuvid.

¹⁵³ Bobek, M., lk 40.

¹⁵⁴ Nt juba Jolowicz 1988, lk 2048.

¹⁵⁵ Jolowicz, J. A., lk 52. (Viidatud: Bobek, M., lk 41.); Taruffo, M. The Role of Supreme Courts at the National and International Level: Civil Law Countries. – Yessiou-Faltsi, P. (Ed.). The Role of the Supreme Courts at the National and International Level: Reports for the Thessaloniki International Colloquium, 21–25 May 1997. Thessaloniki: Sakkoulas Publications 1998, lk 101. (Viidatud: Bobek, M., lk 41).

¹⁵⁶ Bobek, M., lk 41.

¹⁵⁷ Haegen, M. Van Der, lk 354.

II EIÕK kõrgeimate kohtute mõjutajana

1. Normid ja printsiibid

Riigikohus kui kõrgeim kohus, tegutsedes edasikaebeinstantsina, peab järgima oma tegevuses põhi- ja inimõigustest tulenevaid nõudeid. Üldistatumalt tasemelt vaadatuna peavad kõik kohtud juhinduma mingitest väärtustest, printsiipidest ja eesmärkidest. Kohtule juhiseks olevaid väärtuseid on kirjeldatud erinevates siseriiklikes ja rahvusvahelistes õigusaktides ning neist tulenevalt peavad kohtud järgima vähemalt selliseid printsiipe nagu võrdsus, õiglane menetlus, kohtupidamise avalikkus, sõltumatus, erapooletus ja õigeaegsus.¹⁵⁸ Selle töö kontekstis on eriline koht õiglase kohtumenetluse põhimõtte kõrval tõhususel ehk teise sõnaga efektiivsusel. Tõhusus on väärtus, mis ei saa olla eesmärk omaette, kuid mida tuleb kohtusüsteemi reguleerimisel silmas pidada.¹⁵⁹ Tõhususe tagamine ei tohi aga toimuda teiste menetlusosaliste põhiõiguste arvelt.¹⁶⁰

Arusaamu sellest, kuidas tõhususe mõistet sisustada, on erinevaid. Küll aga paistab silma, et tõhususest rääkides tuleb reeglina kõne alla menetluse kiirus.¹⁶¹ 2014. a kohtunike täiskogu ettekandel öeldi nii, et senisest tõhusam õigusemõistmine tähendaks kvaliteedilt paremat ja ajaliselt kiiremat.¹⁶² Sõltumata sellest, kuidas tõhusust sisustada, on selge, et kohtutel tuleb silmas pidada nii kiirust kui kvaliteeti. Kohtu töökoormus mõjutab aga mõlemat. Kindlasti ei saa kõrvale jätta küsimust sellest, kas ja kuidas kõrgeim kohus sellele osaks saava koormusega toime tuleb, kui tahame tagada, et kõrgeim kohus tuleks realselt oma ülesannete täitmisega toime.

TsMS § 2 sätestab, et tsiviilkohtumenetluse ülesanne on tagada, et kohus lahendaks tsiviilasja õigesti, mõistliku aja jooksul ja võimalikult väikeste kuludega. Riigikohus on selle kohta märkinud, et kohtuasja lahendamisel tuleb võrdväärselt tagada kõigi TsMS § 2 nimetatud tsiviilkohtumenetluse ülesannete täitmine, st asi tuleb lahendada nii õigesti, mõistliku aja jooksul kui ka võimalikult väikeste kuludega ning sellest tulenevalt tuleb ka kohtu kohustusi menetluse korraldamisel lugeda võrdväärseks ja piirjuhtumitel kaaluda, milline kohustus väärib esmajärjekorras täitmist.¹⁶³ Kohtu

¹⁵⁸ Albers, P. *Quality Assessment of Courts and the Judiciary: from Judicial Quality to Court Excellence*. – Uzelac, A., Rhee, C. H. (R.) van (Eds.). *Access to Justice and the Judiciary: Towards New European Standards of Affordability, Quality and Efficiency of Civil Adjudication*. Natwerp, Oxford, Portland: Intersentia 2009, lk 59.

¹⁵⁹ Gélinas, F. *et al.* *Foundations of Civil Justice: Toward a Value-Based Framework for Reform*. Cham: Springer 2015, lk 115.

¹⁶⁰ Sealjuures ei tohi menetluse kiirendamine toimuda menetlusosaliste põhiõiguste arvelt. – Kõve, V. *Tsiviilkohtumenetluse kiirendamise võimalused ja nendega seotud ohud*. – *Juridica* 2012/9, lk 676.

¹⁶¹ nt *What makes civil justice effective?* Economics Department Policy Note No. 18. OECD 2013.

¹⁶² Tamm, I. *Õigusemõistmise kvaliteet vs. tõhusus esimese astme kohtuniku pilgu läbi*. Ettekanne kohtunike täiskogul 14.2.2014.

¹⁶³ RKTko 3-2-1-57-11, p 40.

esmane roll, tuginedes Riigikohtu sõnadele, on anda poolte esitatule õiguslik hinnang.¹⁶⁴ Nagu on õiguskirjanduses täpsustavalt märgitud, ei saa ükski TsMS § 2 aluspõhimõtetest olla absoluutse tähendusega, seepärast ei tohi ka menetluse kiirusele asja õiget lahendamist ohvriks tuua; teisalt ei saa asjas lõpliku tõe tagaajamine olla eesmärk omaette.¹⁶⁵

Tulles tagasi riigist laiema mõõtme juurde, tuleb tõdeda, et tänapäevases kontekstis on võimatu üha suurenevaid riigiüleseid ja rahvusvahelisi mõjusid kõrgeimale kohtule kõrvale jätta. Eriti just EIK ja Euroopa Kohtu suhe kõrgeimate kohtutega on toonud kaasa vaatenurga, et kõrgeima kohtu positsioon ei ole välisest dimensioonist lähtudes enam samavõrd ülem, kui varasemalt.¹⁶⁶ Lisaks võib rahvusvaheliste inimõiguslaste standardite kasvu kõrval täheldada, et nii mitmeteski riikides on põhiseaduspärasuse kontroll mitte enam juhuslik või erakordne fenomen, vaid funktsioneeriva õigussüsteemi püsiv reaalsus, väljendudes mh kõrgeimatesse kohtutesse pöördumise ja selle eri aspektide, sh edasikaebuste selekteerimise põhiseaduspärasuse kontrollis ning kontrolliga kaasnevates mõjudes.¹⁶⁷ Võib öelda, et õigusnormide vastavust nii põhiseadusele kui EL kui EIÕK õigusele peetakse Eestis elementaarseks ja möödapääsmatuks küsimuseks. Küsides selle järele, kuidas kõrgeim kohus Eestis võiks või peaks tegutsema, on sealjuures oluliselt mõjutatud Euroopa õigusest.

Selles magistritöö peatükis on põhifookuses EIÕK sätestatud ja EIK sisustatud õigus õiglasele kohtumenetlusele, eelkõige selle üks aspekt – nimelt õigus põhjendatud otsusele. Samuti tuleb vaatluse alla lähemalt kohtusse pöördumise õiguse ja edasikaebeõigusega seotud põhiseisukohad, fookusega kõrgeimatel kohtutel.

Põhjendamiskohustuse osas otsitakse kitsamalt vastust küsimusele, millised nõuded esitab EIÕK art 6 lg 1 Riigikohtule olukorras, kus Riigikohus keeldub kassatsioonkaebuse menetlemisest. Selle probleemi on päevakorda toonud üha arenev EIK praktika, mis puudutab kõrgeima kohtu põhjendamiskohustust, eriti Euroopa Kohtult eelotsuse küsimata jätmise olukorras.

2. Õigus õiglasele (ausale) kohtumenetlusele, kohtusse pöördumise õigus, edasikaebeõigus ja põhjendamiskohustus – lähtekohad

¹⁶⁴ *Ibidem*.

¹⁶⁵ Kõve 2012, lk 661.

¹⁶⁶ Norkus, R. The Filtering of Appeals to the Supreme Court. Introductory report. Dublin Conference, November 26-27, 2015. – <https://www.lat.lt/data/public/uploads/2018/01/introductory-report-the-filtering-of-appeals-to-supreme-courts-president-rimvydas-norkus.pdf> (30.5.2021), lk 2–3.

¹⁶⁷ Norkus, R., lk 3.

2.1 Kohtusse pöördumise õigus, edasikaebeõigus ja põhjendamiskohustus Eesti põhiseaduses

Kohtusse pöördumise õigus ehk kaebepõhiõigus¹⁶⁸ on sätestatud PS § 15 lg 1 esimeses lauses, mille kohaselt on igal inimesel õigus pöörduda oma õiguste ja vabaduste rikkumise korral kohtusse. Nimetatud õiguse eesmärk on Riigikohtu praktika kohaselt tagada õiguste tõhus ja lünkadeta kohtulik kaitse.¹⁶⁹ PS § 14 sätestab seadusandliku, täidesaatva ja kohtuvõimu ning kohalike omavalitsuste kohustuse tagada õigused ja vabadused. Riigikohus on selgitanud, et koostöös PS § 14 tuleneb PS § 15 lg 1 esimesest lausest põhiõigus kohtulikule kaitsele ehk üldine kohtupõhiõigus, mis hõlmab õigust pöörduda oma õiguste kaitseks kohtusse, õigust tulemuslikule õiguskaitsele ja ausale õigusemõistmisele.¹⁷⁰

Edasikaebeõiguse sätestab PS § 24 lg 5, mille kohaselt on igal inimesel õigus tema kohta tehtud kohtu otsuse peale seadusega sätestatud korras edasi kaevata kõrgemalseisvale kohtule. Kuigi PS § 149 sätestab kolmeastmelise kohtusüsteemi, valitseb seisukoht, et nimetatud paragrahvist koos edasikaebeõigust sätestava § 24 lg 5-ga ei tulene õigust kohtuasja läbivaatamiseks kolmes astmes.¹⁷¹ Riigikohus on selgitanud, et põhiseaduse nimetatud sättest ei tulene isikute õigust vaidlustada eranditult kõiki kohtulahendeid ning seadusandja on pädev kohtulahendi olemusest lähtuvalt ja mõistlikele põhjendustele tuginevalt edasikaebeõigust diferentseerima.¹⁷²

See, kas põhiseadusest tuleneb õigus asja läbivaatamiseks Riigikohtus või mitte on otsustava tähtsusega selle osas, kui vaba saab olla uute Riigikohtule esitatavate kaebuste selekteerimise mehhanismide loomine. Edasikaebeõiguse ja asja läbivaatamise tagamine kõrgeimas kohtus põhiseadusega põhiseaduslikkuse ülimuslikkust tunnistavas süsteemis raskendab oluliselt uute filtrite sisseviimist õiguskorda.¹⁷³ Selline seisukoht saab siinkirjutaja hinnangul tuge asjaolust, et iga uue piirangu sisseviimisel kõrgeima kohtu tasandil tuleb sellisel juhul kaaluda riive põhiseaduspärasust. Eesti põhiseadus otsesõnu ei ütle, et iga õigusrikkumise korral peab iga kohtuotsus olema Riigikohtusse edasikaevatav. Teisalt tuleb tähele panna, et PS § 24 lg 5 võimaldab edasikaebe kõrgemalseisvale kohtule, välistamata Riigikohut. Veel enam, kui lähtuda PS § 149 lg 3 1. lausest, mis sätestab Riigikohtu tegutsemise kassatsioonikohtuna, siis võttes tuge kassatsioonimudeli

¹⁶⁸ Pilving, I. PSK § 15/1. – Madise, Ü. (peatoim) jt. Eesti Vabariigi põhiseadus. Komm vlj. 5 vlj. Tartu: Iuridicum, 2020.

¹⁶⁹ Vt nt RKÜKm 5.6.2017, 3-1-1-62-16, p 31; RKÜKm 22.12.2000, 3-3-1-38-00, p 15; RKÜKo 12.4.2016, 3-3-1-35-15, p 25.

¹⁷⁰ Vt nt RKÜKm 5.6.2017, 3-1-1-62-16, p 31, RKÜKo 16.5.2008, 3-1-1-88-07, p 41, Pilving, I. PSK § 15/1.

¹⁷¹ Laidvee, J. PSK §149/2.

¹⁷² RKÜKo 3-2-1-62-10, p 38; Sama seisukoht väärteoasjas edasikaebamist käsitletud põhiseaduslikkuse järelevalve asjas: PSJKm 3-4-1-10-08, p 10.

¹⁷³ Norkus, R., lk 3.

traditsioonilisest lähenemisest peaksid kõik otsused olema printsiibis edasikaevatavad, juhul kui kassatsioonimudeli olemusega kooskõlas olevad menetluslikud kriteeriumid on täidetud.¹⁷⁴ Samas ei tähenda edasikaebe sätestamine põhiõigusena seda, et seadusandjal puudub vabadus täpsustada edasikaebetingimusi ega ka seda, et nimetatud tingimused läheksid igal juhul vastuollu põhiseadusega.

Põhiseaduse kommenteeritud väljaandes märgitakse, et PS § 15 lg 1 annab õiguse nõuda põhjendatud kohtulahendit.¹⁷⁵ Tulenevalt sellest, et põhiseaduse teine peatükk pealkirjaga „põhiõigused, vabadused ja kohustused“ põhineb suures osas EIÕK-I, viidatakse ka PS § 15 lg 1 selgitamisel PS kommentaarides EIK kohupraktikale ja sellest tulenevatele seisukohtadele.¹⁷⁶ PS 2017. a kommentaarides tuuakse sealjuures välja, et see, mida peab põhjendama, sõltub sellest, mida pooled menetluses väitsid, kas tegu on esimese või kõrgema instantsi kohtuga ja kui üksikasjalikud on kohaldatavad normid.¹⁷⁷ PS 2020. a kommentaarides viidatakse olulisele EIK kohtupraktikas väljendatud põhimõttele, mille järgi ei ole vajalik anda detailset vastust igale menetlusosalise väitele, küll aga vastamine määravatele argumentidele.¹⁷⁸ Veel tuuakse viimatinimetatud kommentaarides välja Riigikohtu kriminaalkolleegiumi määrusele viidates seisukoht, et „[p]õhjenduste kui terviku puudumine on oluline menetlusõiguse rikkumine, põhjendamiskohustus tähendab ka otsuse järelduste vastavust tuvastatud asjaoludele.“¹⁷⁹ Tasub tähele panna, et Riigikohus selgitas kõnealuses määruses seda, et põhjenduste kui terviku puudumine on oluline menetlusõiguse rikkumine kriminaalmenetluse seadustiku¹⁸⁰ (KrMS) § 339 lg 1 p 7 järgi ning kohtuotsuse resolutiivosa järelduste mittevastavus tõendamiseseme tuvastatud asjaoludele oluline menetlusõiguse rikkumine KrMS § 339 lg 1 p 8 järgi.¹⁸¹ KrMS § 339 lg 1 p 7 sätestab otse, et kriminaalmenetlusõiguse rikkumine on oluline, kui kohtuotsuses puudub põhjendus, ning KrMS § 339 lg 1 p 8 sätestab, et kriminaalmenetlusõiguse rikkumine on oluline, kui kohtuotsuse resolutiivosa järeldused ei vasta tõendamiseseme tuvastatud asjaoludele.¹⁸² Seetõttu ei ole siinkirjutaja hinnangul nimetatud põhimõtted otse ülekantavad tsiviilkohtumenetlusele, kus olulise menetlusõiguse rikkumisena vaadeldavad põhjendamiskohustuse

¹⁷⁴ Vt *supra*, lk 17.

¹⁷⁵ Pilving, I. PSK § 15/88.

¹⁷⁶ Laffranque, J. Euroopa Inimõiguste Kohus ja Eesti õigus: Euroopa Inimõiguste Kohtu praktika mõju demokraatia ja õigusriigi arengule Eestis. Tallinn: Juura 2017, lk 17; Laffranque, J. 2018, lk 26; Ernits, M. PSK §15/34. Madise, Ü. (toim) jt. Eesti Vabariigi põhiseadus. Komm vlj. 4. vlj. Tartu: Iuridicum, 2017; Ka viimases PS kommenteeritud väljaandes toetatakse EIK seisukohtadele: Pilving, I. PSK §15/88.

¹⁷⁷ Ernits, M. PSK §15/34; Laffranque 2017, lk 17.

¹⁷⁸ Pilving, I. PSK §15/88, seal viidatud lahenditest mh EIKo 50053/16, *Harisch vs. Saksamaa* ja EIKo 18390/91, *Ruiz Torija vs. Hispaania*, p 29.

¹⁷⁹ Pilving, I. PSK §15/88; viidatud lahend RKKKm 5.6.2020, 1-17-11182, p 24 –25, 29.

¹⁸⁰ Kriminaalmenetluse seadustik. – RT I, 22.12.2021, 45.

¹⁸¹ RKKKm 5.6.2020, 1-17-11182, p 24 –25, 29. KrMS-i kõnealused sätted kehtivad praegu samas sõnastuses.

¹⁸² Kriminaalmenetlusõiguse oluline rikkumine on kohtuotsuse apellatsiooni korras tühistamise aluseks KrMS § 338 p 3 järgi ja kassatsiooni aluseks KrMS § 346 p 2 järgi.

rikkumise sätted on sõnastatud erinevalt. PS 2020. a kommentaarides selgitatakse põhjendamiskohustuse laienemist kõrgemalseisvale kohtule samuti Riigikohtu kriminaalkolleegiumi seisukoha kaudu, mille järgi laieneb põhjendamiskohustus ka kõrgemalseisvale kohtule, iseäranis menetlusosalisele soodsa kohtuotsuse muutmisel.¹⁸³

2.2 Riigikohtu põhjendamiskohustus TsMS-is

Tulles tsiviilkohtumenetlusõiguse juurde, näeme, et üldjuhul tuleb kohtulahendeid Eesti tsiviilkohtumenetluses põhjendada.¹⁸⁴ TsMS § 436 lg 1 kohaselt peab kohtuotsus olema seaduslik ja põhjendatud.¹⁸⁵ TsMS § 442 lg 8 1. lause kohaselt märgitakse otsuse põhjendavas osas kohtu tuvastatud asjaolud ja nendest tehtud järeldused, tõendid, millele on rajatud kohtu järeldused, samuti seadused, mida kohus kohaldas. Sama lõigu 2. lause kohaselt peab kohus otsuses põhjendama, miks ta ei nõustu hageja või kostja faktiliste väidetega. TsMS § 442 lg 8 3. ja 4. lause sätestavad, et kohus peab otsuses kõiki tõendeid analüüsima ning kui kohus mõnda tõendit ei arvesta, peab ta seda otsuses põhjendama. TsMS § 442 lg 8 5. lausest tulenevalt ei pea põhjendama alternatiivse nõude rahuldamisel teise alternatiivse nõude rahuldamata jätmist. Kohtuotsuse põhjendamiskohustuse rikkumisega on Riigikohtu tsiviilkolleegiumi hinnangul tegemist muu hulgas siis, kui otsusest pole jälgitav, kuidas ja milliste tõendite alusel lahendi teinud kohus otsuse seisukohtadeni jõudis.¹⁸⁶ Lisaks kohtuotsustele tuleb üldreeglina põhjendada ka määruseid (TsMS § 463 lg 2), kuigi teatud juhtudel on ette nähtud leebemad vorminõuded või erand põhjendamiskohustusest (TsMS § 465).¹⁸⁷ TsMS § 436 lg 1 sätestatud otsuse seaduslikkuse ja põhjendatuse kohustus kehtib ka hagita menetluses tehtud määruste kohta.¹⁸⁸

TsMS § 680 lg 1 kohaselt kohaldatakse kassatsioonimenetluses maakohtu menetluse kohta käivaid sätteid, kui kassatsioonimenetluse kohta ei ole sätestatud teisiti ja maakohtu menetluse kohta sätestatu ei ole vastuolus kassatsioonimenetluse olemusega. TsMS § 689 lg 1 2. lause kohaselt kohaldatakse Riigikohtu otsusele maakohtu otsuse kohta sätestatud, kui käesoleva paragrahvi lõigetes 2–6 sätestatust ei tulene teisiti. TsMS § 695 sätestab, et Riigikohtusse määruskaebuse esitamisele ja seal menetlemisele kohaldatakse kassatsioonimenetluse kohta sätestatud, kui käesolevas peatükis

¹⁸³ Pilving, I. PSK §15/88; viidatud lahend RKKKo 1-16-6115, p 29–31.

¹⁸⁴ vt TsMS § 436 lg 1; TsMS § 442 lg 8, TsMS § 465 lg 2 p 8.

¹⁸⁵ Kohtuotsuse põhjendamiskohuse osas ülevaadet RK põhiseisukohtade kohta vt Velbri, E.-K., Kõve, V. TsMSK III § 436/3.1.

¹⁸⁶ RKTkO 2-10-4395, p 16. Tsiviilkolleegium heitis nimetatud rikkumist ette maakohtule.

¹⁸⁷ Velbri, E.-K., Kõve, V. TsMSK III § 436/3.1.

¹⁸⁸ RKTkm 3-2-1-142-06, p 13.

sätestatust ja määruskaebuse olemusest ei tulene teisiti. Sealjuures kohaldub kassatsioonkaebuse menetlusse võtmist reguleeriv TsMS-i § 679 ja läbivaatamata jätmist reguleeriv TsMS-i § 682.¹⁸⁹

Kassatsioonkaebuse menetlusse võtmise otsustamist reguleeriv TsMS-i § 679 määrab muu hulgas ära menetlusse võtmise otsustamise üldtähtaja (lg 1) ning tähtaja juhul, kui kaebus on ilmselgelt põhjendamatu või ilmselgelt põhjendatud (lg 2), kassatsioonkaebuse menetlusse võtmise alused (lg 3), ning eraldi keeldumisaluse (lg 4). TsMS § 679 lg 1 sätestab, et Riigikohus otsustab mõistliku aja jooksul pärast vastustajale ja kolmandatele isikutele kassatsioonkaebusele vastamiseks ja seisukoha esitamiseks antud tähtaja möödumist määrusega kassatsioonkaebuse menetlusse võtmise või sellest keeldumise. Niisiis tuleb menetlusse võtmine või sellest keeldumine lahendada määrusega.

Kirjalike määruste põhjendamist reguleerib TsMS § 465 lg 2 p 8, mille kohaselt tuleb kirjalikus määruses, mille peale saab esitada määruskaebuse, märkida põhjendused, mille alusel kohus järeldusteni jõudis, samuti õigusaktid, millest kohus juhindus. Kuna Riigikohtu määrusele, millega jäetakse kassatsioonkaebus menetlusse võtmata, määruskaebust esitada ei saa, ei tulene viimatinimetatud sättest lähtudes Riigikohtule sellise määruse põhjendamise kohustust. Kassatsioonkaebuste menetlusse võtmise ja menetlusse võtmisest keeldumise määrused tehakse seetõttu sisuliste põhjendustega ning sõnastatakse üldjuhul lihtsalt, nt „kassatsioonkaebus on menetlusse võtmist võimaldavate aluste puudumise tõttu põhjendamatu.“¹⁹⁰ Määruse põhjendamata jätmise aluseks pakutakse õiguskirjanduses nii TsMS § 2 tulenevalt menetlusökoonoomia põhimõtet kui vajadust arvestada kassatsioonimenetluse olemusega TsMS § 680 lg 1 järgi.¹⁹¹ TsMS § 680 lg 1 sätestab, et kassatsioonimenetluses kohaldatakse maakohtu menetluse kohta käivaid sätteid, kui kassatsioonimenetluse kohta ei ole sätestatud teisiti ja maakohtu menetluse kohta sätestatu ei ole vastuolus kassatsioonimenetluse olemusega. TsMS-i kommentaarides selgitatakse, et TsMS § 679 lg 3 sätestatud kaebuse menetlusse võtmise alused ei võimalda alati lihtsalt ja konkreetselt põhjendada, miks kaebus jääb menetlemata, kuivõrd peamiseks asja menetlemise eelduseks on põhjendatud kahtlus, et väidetav rikkumine võis kaasa tuua ebaõige otsuse, ning sellise hinnangu aluseks on mitmed õiguslikud ja menetluslikud argumendid.¹⁹² TsMS-i kommentaarides märgitakse veel, et kaebuseid esitatakse Riigikohtule kümneid kordi rohkem, kui Riigikohus menetlusse võtab.¹⁹³

¹⁸⁹ Jerofejev, P. TsMSK III, § 695/3.1.

¹⁹⁰ Jerofejev, P., Lints, J. TsMSK III, § 679/3.3.1. Sealt pärineb ka nimetatud näide.

¹⁹¹ *Ibidem*. Eelnevalt kehtinud TsMSi (1998)§ 349 lg 6 sätestati sõnaselgelt, et sellist määrust põhjendada ei pea, kuid kehtivas TsMSis selline täpsustus puudub.

¹⁹² *Ibidem*.

¹⁹³ *Ibidem*.

Sealjuures võtaks iga määruse põhjendamine, isegi lühidalt, märkimisväärse aja, kuid ei pruugi olla piisav selgitamaks kabajale ammendavalt, miks on kaebus jäänud menetlusse võtmata.¹⁹⁴

Menetlusökonoomiast lähtuvad põhjendused Riigikohtu poolt menetlusse võtmise ja menetlusse võtmisest keeldumise määruste põhjendamata jätmiseks on arusaadavad ning menetlusökonoomia paljude kõrgeimate kohtute, sh Riigikohtu menetluslike valikute taga. Küll aga ei ole menetlusökonoomia eesmärk omaette ja teatud juhtudel ei ole sellest lähtumine põhjendatud. Kõrvale ei saa jätta küsimust, kas põhjendamata jätmine sellisel põhjusel on kooskõlas põhiõigustega, mh EIÕK-ga. See, et põhjendamine ei ole alati lihtne ja konkreetne, ei saa siinkirjutaja hinnangul iseenesest olla piisavaks argumendiks määruste nagu ka muude kohtulahendite põhjendamata jätmisel, küll aga võib põhjendamise ressursimahukus suurendada vajadust tõhusust parandavate meetmete loomiseks ja rakendamiseks, milleks võib teatud juhtudel olla põhjendamiskohustuse piiramine või kaotamine. Kõrgeimate kohtute eripärade arvestamist on võimaldanud ka EIÕK, aga mitte piiramatult, ning ka sellest tuleb hiljem juttu.¹⁹⁵

Riigikohtu põhjendamiskohustus on erinev juhul, kui Riigikohus jätab kassatsioonkaebuse läbi vaatamata olukorras, kus pärast kaebuse menetlusse võtmist ilmneb, et kassatsioonkaebus ei vasta seadusega sätestatud nõuetele või et kassatsioonkaebus on esitatud pärast kassatsioonitähataja möödumist ja Riigikohus ei ennista tähtaega (TsMS § 682 lg 1). Sellisel juhul jätab kohus kaebuse läbi vaatamata põhjendatud määrusega (TsMS § 682 lg 1).

2.3 Õigus õiglasele (ausale) kohtumenetlusele, kohtusse pöördumise õigus, edasikaebeõigus ja põhjendamiskohustus Euroopa Liidu põhiõiguste hartas ja EIÕK-s

Õigus õiglasele kohtumenetlusele on õigus, mida võib menetluslikest õigustest pidada tähtsaimaks.¹⁹⁶ Õiglase kohtumenetluse põhimõtet nimetati esmakordselt 1948. a ÜRO inimõiguste ülddeklaratsioonis,¹⁹⁷ mille põhimõtted võeti üle EIÕK artikliga 6.¹⁹⁸ EIK pikaajalise, EIÕK art 6 lg 1 kohaldamisala laiendava kohtupraktika tulemusel on kõnealust sätet õiguskirjanduses hinnatud kui sellist, mis on kõige enam panustanud õigusriigi ja üksikisiku õigluse arengule.¹⁹⁹

¹⁹⁴ *Ibidem*.

¹⁹⁵ *Infra*, lk 35–36, 40, 44–48.

¹⁹⁶ Lõhmus, U. Põhiõigused kriminaalmenetluses. 3.vlj. Tallinn: Juura 2019, lk 43.

¹⁹⁷ ÜRO inimõiguste ülddeklaratsioon. – vastu võetud 10.12.1948 ÜRO Peaassamblee resolutsiooniga 217A, art 10, põhimõttega seotud konkreetsemaid õigusi kriminaalmenetluses sätestab art 11.

¹⁹⁸ Lõhmus, U., lk 44.

¹⁹⁹ Teleki, C. Due Process and Fair Trial in EU Competition Law: The Impact of Article 6 of the European Convention on Human Rights. – Amtenbrink, F., Wessel, Ramses A. (Eds.). Nijhoff studies in European Union law. Vol. 18. Leiden, Bosen: Brill/Nijhoff 2021, lk 101.

Õigust õiglasele kohtumenetlusele sisaldab ka Euroopa Liidu põhiõiguste harta (EL harta)²⁰⁰ artikkel 47, mille 2. lõige sätestab, et igäihel on õigus õiglasele ja avalikule asja arutamisele mõistliku aja jooksul sõltumatus ja erapooletus seaduse alusel moodustatud kohtus. Säte vastab EIÕK art 6 lõikele 1 ning harta selgitustes märgitakse, et muus kui reguleerimisala osas kohalduvad EIÕK-ga ette nähtud tagatised.²⁰¹ EL harta art 47 kohaldub EL õiguse rakendamisel EL ja liikmesriikide institutsioonide suhtes ning see kohaldub kõigi EL õigusega tagatud õiguste puhul.²⁰²

Eesti põhiseaduses õigust õiglasele kohtumenetlusele ei nimetata. Nii praeguses kui varasemates põhiseadustes on õiglase kohtumenetluse põhimõtte sõnastamata jätmist ning õigusteooria ja -praktika vähest tähelepanu nimetatud põhimõtte sisustamisel selgitatud õiglase kohtumenetluse kontseptsiooni hilise jõudmisega Mandri-Euroopasse.²⁰³ Põhiseaduses sisaldub siiski mitmeid põhimõtteid, mis kuuluvad õiglase kohtumenetluse põhimõtte alla.²⁰⁴ Kriminaalmenetluses täiendavalt kehtivad õiglase kohtumenetluse spetsiifilised kaitseõigused tulenevad EIÕK art 6 lg 2 ja 3 ning EL harta art 48.²⁰⁵

EIÕK art 6 lg 1 1. lause kohaselt on igäihel oma tsiviilõiguste ja -kohustuste või temale esitatud kriminaalsüüdistuse üle otsustamisel õigus asja õiglasele ja avalikule arutamisele mõistliku aja jooksul sõltumatus ja erapooletus, seaduse alusel moodustatud kohtus. Tsiviilasjade kontekstis tagab EIÕK art 6 lg 1 igäihele õiguse tuua igasugune nõue, mis puudutab tema tsiviilõiguseid või -kohustusi, kohtu ette.²⁰⁶ EIK on lähemalt selgitanud, et õigus õiglasele kohtumenetlusele sisaldab endas „õigust kohtule“, millest kohtusse pöördumise õigus, s.o õigus algatada menetlus, on üheks aspektiks.²⁰⁷ Sellele lisanduvad EIÕK art 6 lg 1 tagatised, mis hõlmavad kohtuorganisatsiooni ja koosseisu ning menetluse läbiviimist.²⁰⁸ Kohtusse pöördumise õigus peab olema praktiline ja efektiivne.²⁰⁹

²⁰⁰ Euroopa Liidu põhiõiguste harta. – ELT C 83, lk 389–403.

²⁰¹ Selgitused põhiõiguste harta kohta. – ELT C 303, lk 17–35, art 47 selgitus.

²⁰² *Ibidem*.

²⁰³ Lõhmus, U., lk 50.

²⁰⁴ Lõhmus, U., lk 51. Sealsamas esitatakse hulk põhiseaduses sisalduvaid õiglase kohtumenetluse kontseptsiooni juurde kuuluvaid põhimõtteid, millest osa on iseloomulikud kriminaalmenetlusele.

²⁰⁵ Õiguskaitse kättesaadavust käsitleva Euroopa õiguse käsiraamat. Luxembourg: Euroopa Liidu Väljaannete Talitus 2016, lk 40.

²⁰⁶ EIKo 4451/70, *Golder vs. ÜK*, p 36.

²⁰⁷ *Ibidem*.

²⁰⁸ *Ibidem*.

²⁰⁹ EIKo 40160/12, *Zubac vs. Horvaatia*, p 77; EIKo 23805/94, *Bellet vs. Prantsusmaa*, p 38. Praktilise ja efektiivse õiguse sisustamise kohta vt lähemalt EIK põhiseisukohti Õiguskaitse, lk 27–33.

Kohtusse pöördumise õigus ei ole absoluutne, vaid nimetatud õigust võib piirata.²¹⁰ Kohus, millesse on esitatud avaldus, võib keelduda asja menetlemisest veenvatel ja selgetel alustel.²¹¹ Kohtusse pöördumise õiguse piirangute lubatavus nähtub kaudselt sellest, et õigus pöörduda kohtusse juba oma olemuselt nõuab riigi poolt reguleerimist ning reguleerimine võib varieeruda ajas ja ruumis vastavalt kogukonna ja indiviidi huvidele ning ressursidele.²¹² Selle regulatsiooni loomisel on kohtutel kaalutlusruum.²¹³

Kuigi kohtusse pöördumise õigust võib piirata, ei tohi need piirangud vähendada ega piirata indiviidi juurdepääsu kohtule sellisel viisil või ulatuses, et selle õiguse põhiolemus saab kahjustada.²¹⁴ Lisaks sellele ei ole piirang kooskõlas EIÕK art 6 lg 1, kui piirangul puudub legitiimne eesmärk või kui puudub mõistlik proportsionaalsussuhe valitud meetme ja taotletava eesmärgi vahel.²¹⁵ EIK praktikast ilmnevad mitmed näiteid legitiimsetest piirangutest kohtusse pöördumise õigusele, sh aegumistähtaegade kehtestamine või nõue olla esindatud professionaalse õigusnõustaja poolt.²¹⁶

Nagu ka EIÕK art 6 lg 1 puhul, hõlmab EL harta art 47 tulenev õigus õiglasele kohtumenetlusele õigust pöörduda kohtusse, mille sisuks on kokkuvõtlikult, et kohtusse pöördumise võimalus peab olema kättesaadav.²¹⁷

Kuigi EIÕK ei taga edasikaebeõigust tsiviilkohtumenetluses, on EIK käsitluses EIÕK art 6 kohaldatav juhtudel, kus edasikaebemenetlus on siseriikliku õigusega ette nähtud.²¹⁸ EIK on seisukohal, et kuigi EIÕK art 6 lg 1 ei nõua liikmesriikidelt ei apellatsioon- ega kassatsioonikohtute loomist, tuleb nende kohtute olemasolu korral tagada menetlusosalistele EIÕK art 6 lg 1 ette nähtud tagatised.²¹⁹ Viis, kuidas EIÕK art 6 lg 1 menetlusele kohaldub, sõltub konkreetsele menetlusele iseloomulikest joontest, sealjuures tuleb arvesse võtta siseriiklikus õiguskorras ette nähtud menetlust tervikuna ning rolli, mis on vastaval apellatsioon- või kassatsioonikohtul.²²⁰ Tulenevalt kassatsioonikohtu erilisest rollist on võimalik EIK seisukohtade järgi kassatsioonikohtu menetluses

²¹⁰ Õiguskaitse, lk 28; Guide, p 123.

²¹¹ EIKo 74989/11, *Ali Riza vs. Šveits*, p 94–96.

²¹² EIKo 8225/78, *Ashingdane vs. ÜK*, p 57.

²¹³ *Ashingdane*, p 57 ja seal viidatud lahendid.

²¹⁴ mh *Ashingdane*, p 57 ja seal viidatud lahendid.

²¹⁵ mh *Ashingdane*, p 57; EIKo 51357/07, *Nait-Liman vs. Šveits*, p 114–115.

²¹⁶ EIKo 25137/16, *Sanofi Pasteur vs. Prantsusmaa*, p 50–55. EIKo 38245/08, *R.P. jt vs. ÜK*, p 63–67. Teisi näiteid vt Guide, p 125; Piirangute kohta vt täiendavalt EIK seisukohti kokkuvõtlikult Guide, p 123–140.

²¹⁷ Õiguskaitse, lk 25.

²¹⁸ Õiguskaitse, lk 45; EIKo 9562/81 ja 9818/82, *Monnell ja Morris vs. ÜK*, p 54.

²¹⁹ EIKo 55707/00, *Andrejeva vs. Läti*, p 97.

²²⁰ EIKo 11826/85, *Helmerts vs. Rootsi*, p 31; EIKo 80/1997/864/1075, *K.D.B. vs. Madalmaad*, p 41; EIKo 21920/93, *Levages Prestations Services vs. Prantsusmaa*, p 44–45.

suuremast formalistlikkusest lähtumine.²²¹ Kassatsioonikohtu all mõtleb siin EIK kõrgeimat kohut, millel kohtulikku kontrolli ulatus piirdub selle kontrollimisega, kas õiguse kohaldamine on toimunud õigesti.²²² EL hartas edasikaebeõigust sõnaselgelt sätestatud ei ole, kuid art 47 tõlgendamisel tuleb arvesse võtta EIK kohtupraktikat.²²³

Õigus põhjendatud otsusele on EIK käsitluses õiglase kohtumenetluse oluline aspekt ning on üheks otsusele esitatavaks põhinõudeks.²²⁴ Seda õigust on lähemalt käsitletud allpool.²²⁵

Selles alapeatükis nimetatud õigustega seondub õiguskaitse kättesaadavuse mõiste, mis on kasutuses Euroopa Liidu Põhiõiguste Ameti (FRA) ning Euroopa Nõukogu ja Euroopa Inimõiguste Kohtu kantselei koostöös valminud käsiraamatu eestikeelses versioonis.²²⁶ Õiguskaitse kättesaadavus (ing *'access to justice'*) tähistab käsiraamatu järgi rahvusvahelises ja Euroopa õiguses riikide kohustust tagada igaiühele õigus pöörduda kohtusse, et isiku õiguste rikkumise tuvastamise korral rakendataks õiguskaitsevahendit.²²⁷ See võimaldab inimestel kaitsta end oma õiguste rikkumise eest, hüvitada tsiviilõiguslikke rikkumisi, muuta täidesaatev võim oma tegevuse eest vastutavaks ning kaitsta end kriminaalmenetluses.²²⁸ Õiguskaitse kättesaadavus hõlmab muu hulgas õigust õiglasele kohtumenetlusele EIÕK art 6 lg 1 EL harta art 47 alusel ning õigust tõhusale õiguskaitsevahendile EIÕK art 13 ja EL harta art 47 alusel.²²⁹ Kuna õigus õiglasele kohtumenetlusele hõlmab kohtusse pöördumise õigust,²³⁰ näeme, et õiguskaitse kättesaadavuse mõiste hõlmabki Riigikohtu praktikas nimetatud üldise kohtupõhiõiguse elemente, s.o õigust pöörduda kohtusse, õigust tõhusale õiguskaitsele ja ausale õigusemõistmisele, sõltumata sellest, et tähistused täielikult ei kattu.²³¹

Tuleb märkida, et Eestis kasutatakse ühe ja sama põhimõtte tähistamisel nii väljendit „õigus õiglasele kohtumenetlusele“ kui „õigus ausale kohtumenetlusele.“²³² Neist viimane paistab silma varasemas õigusalasises sõnakasutuses, uuemas aga on näha esimese sagenevat kasutamist, mille selgituseks võib

²²¹ *Levages Prestations Services*, p 48.

²²² *Ibidem*.

²²³ Õiguskaitse, lk 45.

²²⁴ Consultative Council of European Judges (CCJE). Opinion No. 11 (2008) of the Consultative Council of European Judges (CCJE) to the Attention of the Committee of Ministers of the Council of Europe on the Quality of Judicial Decisions, p 3; Õiguskaitse lk 44.

²²⁵ *Infra*, lk 39 jj.

²²⁶ Õiguskaitse.

²²⁷ Õiguskaitse, lk 16–17.

²²⁸ Õiguskaitse, lk 16.

²²⁹ Õiguskaitse, lk 16–17.

²³⁰ *Supra*, lk 34.

²³¹ *Supra*, lk 29.

²³² Nt Kergandberg jt. Sissejuhatus kohtumenetluse õpetusse. Eesti kohtumenetlusõiguse võrdluspilt. Tallinn: Juura 2008, lk 44 ja 359; Lõhmus, U., lk 50 jj; Pilving, I. PSK §15/56.

pakkuda tõsiasja, et EIÕK art 6 lg 1 eestikeelses tõlkes kasutatakse just sõna „õiglasele.“ M. Ernits on seisukohal, et sätte inglisekeelset tähistust „fair trial“ oleks eesti keeles õigem nimetada ausaks menetluseks, põhjusel et „õiglane menetlus“ (ing *due process*) on laiemal tähendusega ja võib hõlmata lisaks menetlusõiguslikule ka materiaalõiguslikku dimensiooni.²³³ Tõepoolest, kui võrrelda seda, kuidas võiks sisustada EIÕK ja EL hartas kasutatud mõistet „fair trial“ USA õigusmaastikul kasutatava mõistega „due process,“ pole erinevusi keeruline leida.²³⁴ Teisalt on tegemist keeruliste kontseptsioonidega, kus Euroopa supranatsionaalses kontekstis ei ole ebatavaline nende vaheldumisi kasutamine sama mõiste tähistamiseks.²³⁵ USAs kujunenud doktriini „due process“ on samas võrdsustatud Euroopa kontekstis õigusriigi põhimõttega.²³⁶ Eelnevast tulenevalt pole tingimata oluline võrrelda EIÕK art 6 tõlkest lähtuvast sõnakasutusest veel enne, kui Eesti õigusteadlaste seas on seda küsimust põhjalikumalt analüüsitud. Küll aga tuleb sõltumata sellest, millist eestikeelset vastet kasutada, eristada konteksti ning viimase abil mõistete tähendust.

2.4 EIÕK art 6 lg 1 kohaldamisala tsiviilasjades

EIÕK art 6 lg 1 1. lause kohaselt on igapähe oma tsiviilõiguste ja -kohustuste või temale esitatud kriminaalsüüdistuse üle otsustamisel õigus õiglasele ja avalikule kohtumenetlusele mõistliku aja jooksul sõltumatus ja erapooletus, seaduse alusel moodustatud kohtus. Tsiviilõigused ja -kohustused, nagu ka kriminaalsüüdistus on autonoomsed, konventsioonist tulenevad mõisted.²³⁷ Teisalt ei tähenda autonoomsete mõistete sisustamine oma suva võimaldamist. EIK on selgitanud, et kuigi konventsiooni tõlgendatakse tänapäevaste tingimuste valguses, ei tähenda see, et sõna „tsiviil-“ olemasolu sättes saab täielikult eirata.²³⁸ EIÕK art 6 lg 1 kohaldamiseks tsiviilasjades on vajalik vaidluse olemasolu ning see vaidlus peab seonduma õigusega või kohustusega.²³⁹ EIK on selgitanud nii vaidluse kui õiguse või kohustuse sisustamisega seotud aspekte mitmetes kohtulahendites.²⁴⁰

²³³ Ernits, M. PSJKSK § 2/24. – Laos, S. jt (toim). Põhiseaduslikkuse järelevalve kohtumenetluse seadus: kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2021.

²³⁴ „Due process“ kontseptsiooni sisustamise katsetest koos näidetega on leitavad nt Teleki, C. Due Process and Fair Trial in EU Competition Law: The Impact of Article 6 of the European Convention on Human Rights. – Amtenbrink, F., Wessel, Ramses A. (Eds.). Nijhoff studies in European Union law. Vol. 18. Leiden, Boston: Brill/Nijhoff 2021, lk 83–88.

²³⁵ Teleki, C., *inter alia* lk 89, 83.

²³⁶ Teleki, C., lk 89 ja seal viidatud Galligan, D. J. Due Process and Fair Procedures: A Study of Administrative Procedures. Oxford: Oxford University Press 1996.

²³⁷ EIKo 51357/07, *Nait-Liman vs. Šveits*, p 106; kriminaalsüüdistuse kohta nt: EIKo 47152/06, *Blokhin vs. Venemaa*, p 179; EIKo 8269/78, *Adolf vs. Austria*, p 30.

²³⁸ EIKo 9697/82, *Johnston jt vs. Iirimaa*, p 53; EIKo 44759/98 *Ferrazzini vs. Itaalia*, p 26, 30.

²³⁹ Guide, lk 7; mh EIKo 17895/14, *Evers vs. Saksamaa*, p 65. Nii vaidlusele kui õigusele esitatavatele nõuetele EIÕK art 6 lg 1 kohaldamiseks tsiviilasjades vt lähemalt Guide, lk 8–14 ja seal viidatud lahendid.

²⁴⁰ Nii vaidlusele kui õigusele esitatavatele nõuetele EIÕK art 6 lg 1 kohaldamiseks tsiviilasjades vt lähemalt Guide, lk 8–14 ja seal viidatud lahendid.

EIK pole kahtluse alla seadnud EIÕK art 6 lg 1 kohaldumise vaidlustes, mille poolteks on üksikisikud, keda siseriiklikus õiguses tunnustatakse tsiviilõiguslikena.²⁴¹ Lisaks võivad EIÕK art 6 lg 1 tsiviilosa kohaldamisalasse langeda EIK praktika järgi terve hulk eri tüüpi vaidlusi, mis siseriikliku õiguse järgi ei pruugi langeda tsiviilõiguse valdkonda ega toimuda tingimata tsiviilkohtumenetluses.²⁴² EIK on tunnistanud, et kohtupraktika on liikunud suunas, kus EIÕK art 6 lg 1 tsiviilosa alla on paigutatavad mitmesugused vaidlused, mis esmapilgul ei näi olevat tsiviilõiguse kohta, küll aga võivad kaasa tuua otsese ja olulise mõju eraõiguslikule õigusele, mis kuulub indiviidile.²⁴³

Konventsiooni art 6 kohaldub ka muude menetluste kui põhimenetluse puhul. EIK muutis 2009. a lahendis asjas *Micallef vs. Malta* oma varasemat kohtupraktikat ja leidis, et EIÕK art 6 kohaldamine ajutiste meetmete, sh ajutiste meetmete menetluse ehk esialgse õiguskaitse menetluse puhul ei ole enam välistatud.²⁴⁴ EIK leidis, et siseriikliku kohtu esialgse õiguskaitse otsus on sageli võrdsustatav asja sisulise otsusega, mille mõju esineb olulisel ajaperioodil, erandjuhtudel isegi alaliselt.²⁴⁵ Ajutiste meetmete kohaldamise menetluses otsustatakse EIK hinnangul põhimenetlustega võrreldes tihti samade tsiviilõiguste ja -kohustuste üle ning mõlemal menetlusel on sama tulemusega pikaajased või püsivad mõjud.²⁴⁶ Niisiis pole EIK arvates enam põhjendatud sellise menetluse automaatset iseloomustamist tsiviilõiguste ja -kohustuste osas mitteotsustavana.²⁴⁷ Samas lahendis loetles EIK tingimused, millele ajutine meede peab vastama, et EIÕK art 6 oleks kohaldatav.²⁴⁸ Ajutiste meetmete ja ajutiste meetmete menetlusega on EIK praktika järgi võrdsustatavad vaheotsused.²⁴⁹ Samadel tingimustel on EIÕK art 6 kohaldatav ka täitemenetluse peatamise menetluses.²⁵⁰ Muudest menetlustest on kooskõla EIÕK art 6 kontrollitud näiteks teistmismenetluses, kolmanda isiku edasikaebuse puhul, eraldiseisvates vaidlustes menetluskulude üle ning menetlustes, kus

²⁴¹ Guide, lk 13, p 32. Lahuselü tunnustamise asjas EIKo 6289/73, *Airey vs. Irimaa*, p 21.

²⁴² Vt lähemalt viidetega asjakohasele kohtupraktikale: Guide, lk 13–19.

²⁴³ EIKo 43395/09, *Tommaso vs. Itaalia*, p 151; EIKo 33197/09, *Alexandre vs. Portugal*, p 51.

²⁴⁴ EIKo 17056/06, *Micallef vs. Malta*, p 80–86. Kohtuasja asjaolude kohaselt oli põhikohtuasja menetlusosaline taotlenud ajutist meedet, millega keelata naabril pesu kuivatamine menetlusosalise korteri sisehoovi kohal ehk väidetavalt menetlusosalise omandiõigust rikkuv tegevus (p 10–11). Taotlus rahuldati, misjärel esitas menetlusosaline kohtukutse menetluse algatamiseks, ilma selleta oleks ajutine meede kaotanud mõju (p 12–13). Menetluse tulemusena määras kohus püsiva õiguskaitse (p 14).

²⁴⁵ *Ibidem*. EIK seostas sealsamas sagedaste sellist tüüpi esialgse õiguskaitse otsuste tegemise väljakujunenud olukorraga, kus paljudes lepinguriikides on kohtusüsteemid ülekoormatud ja kohtuasjad kuhjuvad, mis viib omakorda üleliigselt pika menetlusajani.

²⁴⁶ *Ibidem*.

²⁴⁷ *Ibidem*, p 80.

²⁴⁸ *Ibidem*, p 83–85.

²⁴⁹ EIKo 21974/07, *Mercieca jt vs. Malta*, p 35.

²⁵⁰ EIKo 18544/08, *Central Mediterranean Development Corporation Limited vs. Malta (no. 2)*, p 21. Asjaolude kohaselt oli äriühingust kaebaja taotlenud siseriiklikult kohtult täitemenetluse peatamist koos teistmisavalduse esitamisega (p 7).

kriminaalmenetluses kahju hüvitamise aluse olemasolu tuvastamise järgselt määratakse kahju suurus kindlaks tsiviilkohtumenetluses.²⁵¹

Käesoleva töö kontekstis on olulisel kohal EIÕK art 6 kohaldatavus loamenetlusele. Kuigi loamenetluse puhul on olnud kohtuasju, kus EIK on leidnud, et menetlus ei hõlma kaebaja tsiviilõiguste kindlakstegemist, peab EIK lahendi *Hansen vs. Norra* järgi valitsevaks lähenemiseks, et EIÕK art 6 lg 1 on loamenetlusele kohalduv.²⁵² Kohaldamise viis sõltub konkreetsele menetlusele eriomastest joontest, võttes arvesse kogu siseriiklikus õiguskorras toimunud menetlust ja apellatsioon- või kassatsioonikohtu rolli selles.²⁵³

3. Põhjendamiskohustus EIÕK-s läbi EIK praktika

Selles alapeatükis antakse esmalt ülevaade peamistest EIK seisukohtadest, mis on relevantset põhjendamiskohustuse ulatuse selgitamisel EIÕK art 6 lg 1 tsiviilosa alla paigutatavates kaasustes. Seejärel käsitletakse lahendeid, kus EIK on hinnanud Eesti kohtute põhjendamiskohustuse ulatust. Eraldi tulevad käsitlemisele lahendid, kus EIK selgitab põhjendamiskohustuse ulatust eelotsuse küsimise asjaoludel.

3.1 Põhjendamiskohustusest EIK praktikas

EIK praktikast tulenevalt hõlmavad EIÕK art 6 lg 1 tulenevad tagatised endast kohtute kohustust põhjendada oma lahendeid piisavalt.²⁵⁴ Ehk täpsemini öelduna tuleb kohtutel piisava selgusega ära näidata alused, millel kohtulahend põhineb.²⁵⁵ Kohtulahendi all tuleb mõista nii sisulisi otsuseid (*judgment*) kui ka menetluslikke otsuseid, nt selliseid, millega otsustatakse menetluses osa tõenditest mitte vastu võtta.²⁵⁶ Eesti tsiviilkohtumenetlusõiguse mõttes võib lahenditeks, millele laieneb EIÕK tulenev põhjendamiskohustus, tegemist olla kohtuotsustega (TsMS § 434), samuti määrustega, millega kohus lahendab menetluslikke taotluseid ning juhib ja korraldab menetlust (TsMS § 463 lg 1 1. lause) ning määrustega, millega kohus lahendab asja (TsMS § 463 lg 1 2. lause) ehk ka määrused, millega kohus lahendab asja sisuliselt. Nii hagi- kui hagita menetluses on asja määrusega

²⁵¹ Vt lähemalt Guide lk 20–21, p 63–69 ja seal viidatud lahendid.

²⁵² EIKo 15319/09, *Hansen vs. Norra*, p 55.

²⁵³ *Hansen*, p 55, seal viidatud mh EIKo 9562/81, 9818/82, *Monnell ja Morris*, p 56.

²⁵⁴ Mh Õiguskaitse, lk 40 ja 44; Guide on Article 6 of the Convention – Right to a fair trial (civil limb). Council of Europe/European Court of Human Rights 2021 (31. august 2021 seisuga), lk 88; EIKo 8950/80, *H. vs. Belgia* p 53.

²⁵⁵ Mh EIKo 72839/01, 74124/01 ja 15625/02, *Karyagin, Matveyev ja Korolev vs. Venemaa*, p 25.

²⁵⁶ Tõendite vastuvõtmisest keeldumise kohta: EIKo 37801/97, *Suominen vs. Soome*, p 25–38.

lahendamisega tegemist siis, kui kohus jätab asja või hagi menetlusse võtmata või kui kohus lõpetab menetluse asjas sisulist lõpplahendit tegemata.²⁵⁷

Põhjendamiskohustus teenib mitmeid eesmärke. EIK on selgitanud, et otsuse põhjendamine näitab pooltele, et nende kohtuasja on tõepoolest läbi vaadatud ja põhjendamine aitab selle kaudu kaasa otsuse paremale aktsepteeritavusele poolte poolt.²⁵⁸ Põhjendada tuleb viisil, mis võimaldab kaebajal efektiivselt edasikaebeõigust teostada.²⁵⁹

Otsuses peavad EIK praktika kohaselt olema käsitletud kõik olulised küsimused.²⁶⁰ See kohustus kehtib ka kohtule, kellele asi on edasi kaevatud – ükskõik, kas nimetatud kohustuse täitmine toimub madalama astme kohtu otsuse põhjenduste otsusesse sisse viimisega või muul viisil.²⁶¹ EIK praktikast tuleneb, et kuigi siseriiklikul kohtul on teatav kaalutlusruum argumentide valimisel ja tõendite vastuvõtmisel, on tal siiski kohustus oma tegevusi põhjendada (*justify*), esitades selleks oma otsuse põhjendused.²⁶² EIÕK art 6 lg 1 ei nõua kohtutelt siiski, et nad annaksid detailse vastuse igale argumendile.²⁶³ Põhjendamiskohustuse ulatus varieerub tulenevalt otsuse iseloomust ja tuleb kindlaks teha kohtuasja asjaolude valguses.²⁶⁴ Arvesse tuleb võtta, *inter alia*, kaebaja võimaliku esitatu mitmekesisust, samuti lepinguriikide erinevusi, mis puudutavad siseriiklikke õigusnorme, tavanorme, õiguslikku arvamust ning kohtuotsuste esitamist ning koostamist.²⁶⁵

EIK seisukohtade järgi peavad kohtud igal juhul analüüsima menetlusosaliste põhiargumente, samuti spetsiifilisi, asjakohaseid ja olulisi punkte.²⁶⁶ Täiendavalt tuleb subsidiaarsuse printsiibist, et erilise hoolega tuleb kohtutel hinnata väiteid, milles tuginetakse EIÕK ja selle protokollides tagatud õigustele ja kohustustele.²⁶⁷ EIK on mitmes lahendis leidnud, et kui poole esitatu on menetluse tulemuse osas otsustava tähtsusega, nõuab see EIK kohtupraktika kohaselt kohtult konkreetselt

²⁵⁷ Paal, K. TsMSK II § 463/3.3.

²⁵⁸ Guide, lk 88.

²⁵⁹ nt Hansen, p 72.

²⁶⁰ EIKo20772/92, *Helle vs. Soome*, p 60; EIKo 19997/02 *Boldea vs. Rumeenia*, p 30.

²⁶¹ *Ibidem*.

²⁶² *Suominen*, 36; EIKo 24221/13, *Carmel Saliba vs. Malta*, 73.

²⁶³ Mh EIKo 30544/96 *García Ruiz vs. Hispaania*, p 26; EIKo 16034/90, *Van de Hurk vs. Madalmaad*, p 61; EIKo 47287/99, *Perez vs. Prantsusmaa* p 81; EIKo 40490/98, *Jahnke ja Lenoble vs. Prantsusmaa*.

²⁶⁴ Mh *Ruiz Torija*, p 29; EIKo 18064/91, *Hiro Balani vs. Hispaania* p 27.

²⁶⁵ *Ibidem*. Kaebaja esitatuks saab olla TsMSi mõttes nt taotlus või vastuväide.

²⁶⁶ nt EIKo 61302/00, *Buzescu vs. Rumeenia*, p 67; EIKo 11161/08, *Mont Blanc Trading Ltd ja Antares Titanium Trading Ltd vs. Ukraina*, p 82, 84.

²⁶⁷ Nt EIKo 16574/08, *Fabris vs. Prantsusmaa*, p 72.

väljendatud vastuse andmist.²⁶⁸ Neile menetlusosaliste argumentidele, millel pole asjas erilist tähtsust, kohus vastama ei pea.²⁶⁹

EIK on mitmes põhjendamiskohustuse ulatust selgitavas lahendis märkinud, et siseriiklikku kohtulahendit on võimalik käsitleda meelevaldsena (*arbitrary*) sellises ulatuses, mis rikub õiglase kohtumenetluse põhimõtet, ainult juhul, kui lahendit pole üldse põhjendatud või kui põhjendused põhinevad siseriikliku kohtu olulisel faktilisel või õiguslikul veal, mis toob kaasa nn õigusemõistmisest keeldumise.²⁷⁰

EIK on rõhutanud põhjenduste piisavuse olulisust nt kohtuasjas, mille puhul EIK tuvastas EIÕK art 6 lg 1 rikkumise Maltas toimunud kohtumenetluses, kus EIK hinnangul esines nii esimese kui teise astme kohtus puudujääke põhjendustes seoses vastuoluliste tõenditega ning kaebaja esitatud taotlustega.²⁷¹

Kuna põhjendamiskohustuse ulatus sõltub paljudest teguritest, ei saa EIK praktika abil anda selget kõikehõlmavat vastust sellele, milline põhjendamiskohustuse ulatus vastab õiglase kohtumenetluse põhimõttele, küll aga saab põhjendamiskohustuse ulatuse sisustamisel täiendavaid suuniseid, kui analüüsida lähemalt, millistel juhtumitel ja milliste põhjendustega EIK rikkumist kas eitanud või jaatanud on.

a) Lahendid, milles esinesid otsustava tähtsusega küsimused

Kui poole esitatu on menetluse tulemuse osas otsustava tähtsusega, nõuab see EIK kohtupraktika kohaselt kohtult konkreetselt väljendatud vastuse andmist. Kohtuasjas *Ruiz Torija*, kus kaebaja oli siseriiklikus esimese astme kohtus tuginenud hagi aegumisele, leidis EIK, et sõltumata sellest, kas taotlust kaebuses korrati, oleks teise astme kohus pidanud aegumise taotlust oma otsuses käsitlema, sest sellest sõltus kohtuasja tulemus.²⁷² Teise astme kohus seda aga ei teinud, mistõttu oli tegemist EIÕK art 6 lg 1 rikkumisega.²⁷³

²⁶⁸ *Ruiz Torija; Hiro Balani.*

²⁶⁹ *Guide*, p 416.

²⁷⁰ *EIKo 76730/12, Ballıktaş Bingöllü vs. Türki*, p 77.

²⁷¹ *Carmel Saliba*, p 79, 69–74, 76–77; *Guide*, p 416.

²⁷² *Ruiz Torija*, p 30. EIK pidas mh oluliseks, et taotlus oli esimese astme kohtus tehtud (kirjalikult) ja formuleeritud piisavalt selgelt ja täpselt. – *Ibidem*.

²⁷³ *Ibidem*.

Teises lahendis, s.o *Hiro Balani* asjas oli kaebaja põhikohtuasjas väinud vastu oma kaubamärgi registrist kustutamisele mitme erineva argumendiga, mh sellega, et tugines teise talle kuuluva kaubamärgi prioriteedile, esitades selle toetuseks ka tõendi.²⁷⁴ EIK leidis, et kõrgeim kohus oleks pidanud andma kaebaja taotlusele konkreetselt väljendatud vastuse, sõltumata selle kordamisest edasikaebuses.²⁷⁵ EIK hinnangul polnud sel puhul tegemist juhtumiga, kus kõrgeima kohtu vaikimist sai mõistlikult võtta kui kaudsel viisil taotluse tagasilükkamist, sest küsimus, millega kohus tegelikult tegeles, oli õiguslikult ja loogiliselt erinev kaebaja taotlusega seotud küsimusest.²⁷⁶ Tuleb märkida, et selle kohtuasja puhul oli tegemist kõrgeima kohtu poolt menetlusse võetud asjas tehtud sisulise otsusega.²⁷⁷ EIK tuvastas vastuolu EIÕK art 6 lg 1 tulenevalt põhjendamiskohustuse rikkumistest.²⁷⁸

b) Lahendeid, kus siseriiklik kohus ei hinnanud otsesel viisil menetlusosalise esitatut

Põhjendamiskohustuse rikkumise tuvastas EIK asjas, kus kaebajad olid esitanud Prantsuse kassatsioonikohtule kaks taotlust Papeete apellatsioonikohtu menetlusest taandamiseks tulenevalt erapoolikusest, ning Prantsuse kassatsioonikohus käitus kummagi taotluse osas erinevalt.²⁷⁹ Esimene taotlus puudutas kaht kohtumenetlust, teine kolmandat kohtumenetlust.²⁸⁰ Prantsuse kassatsioonikohus liitis taotlused ühte, tunnistas need vastuvõetavaks ning jaatas Papeete apellatsioonikohtu võimalikku erapoolikust, kuid nõudis asja üleandmist Papeete apellatsioonikohtult teisele, Pariisi apellatsioonikohtule ainult kahe esimese menetluse osas.²⁸¹ Kõik menetlused olid omavahel seotud – tegemist oli mitme vaidlusega, mis olid osaks ühest suurest pärimisvaidlusest.²⁸² Samuti oli kõigis menetlustes kohtukoosseis väga sarnane.²⁸³ Täiendavalt tõi EIK välja, et teises kaebuses oli viidatud esimesele kaebusele, mõlemas kaebuses olid väited erapoolikuse osas sarnased ning Prantsuse kassatsioonikohus oli kolmandale menetlusele viidanud ka oma lahendi alguses.²⁸⁴ EIK leidis oma seisukohtades, et lahendist ei ole aru saada, miks oli tulemus kolmanda menetluse osas erinev.²⁸⁵ Seega polnud ka aru saada, kas kassatsioonikohus unustas kolmanda taotluse puhul

²⁷⁴ *Hiro Balani*, p 28, 8.

²⁷⁵ *Ibidem*, p 28. EIK pidas siin ka oluliseks, et taotlus oli esimese astme kohtus tehtud (kirjalikult) ja formuleeritud piisavalt selgelt ja täpselt. – *Ibidem*.

²⁷⁶ Küsimus, kas Jaapani äriühing võis maksma panna õigust ärinimele varasema kaubamärgi õiguse omaja vastu on õiguslikult ja loogiliselt erinev küsimusest, kas hilisem kaubamärk oli kooskõlas selle ärinimega. – *ibidem*.

²⁷⁷ *Ibidem*, p 10, 18.

²⁷⁸ *Ibidem*, p 28.

²⁷⁹ EIKo 20124/92, *Higgins jt vs. Prantsusmaa*, p 43, 13.

²⁸⁰ *Ibidem*, p 43, 9.

²⁸¹ *Ibidem*, p 43, 13.

²⁸² *Ibidem*, p 43, 7–8.

²⁸³ *Ibidem*, p 43, 9, 12–13.

²⁸⁴ *Ibidem*, p 43.

²⁸⁵ *Ibidem*.

asja üleandmiseks korraldust tegemast või oli kassatsioonikohus otsustanud mitte korraldust teha, ning kui oli seda otsustanud, siis mis põhjustel.²⁸⁶

Õiglase kohtumenetluse põhimõtte rikkumisega ei olnud tegemist halduskohtutes toimunud menetluses, kus edasikaebekohtud, sh kõrgeim halduskohus õiglase kohtumenetluse rikkumist puudutavaid kaebaja väiteid sõnaliselt üldse ei käsitletud.²⁸⁷ Kaebaja oli väitnud nimelt seda, et poliitikute avalikud kommentaarid ja meediakajastus on kahjustanud õiglast kohtumenetlust.²⁸⁸ Selles asjas oli kõrgeim halduskohus jätnud edasikaebuse rahuldamata ja madalama astme lahendi jõusse põhjendustega, milles kaebaja eelnimetatud argumendile ei viidatud.²⁸⁹ EIK võttis kohtute vaikimist kui kaudsel viisil kaebaja etteheite tagasilükkamist ning pidas seda piisavaks.²⁹⁰ EIK märkis sealjuures, et kohtud olid kaebaja kõiki põhiargumente käsitletud, kaebaja etteheited õiglase kohtumenetluse õiguse rikkumise osas üldsõnalised, ning kohtud olid detailselt põhjendanud, miks kaebajale distsiplinaarkaristust määrav lahend tehti.²⁹¹

Põhjendamiskohustuse rikkumisega polnud tegemist juhtumil, kus omandiõiguse tunnustamise kohtuasjas olid kaebajad tuginenud külgneva maatüki teistsugusele staatusele ning esimese astme kohus tegeles selle väitega vaid kaudselt, teine ja viimane aste põhjendasid üksnes seda, miks vaidlusaluse maatüki puhul kaebajate omandiõigus tunnustatav ei ole.²⁹² EIK leidis, et tulenevalt kohtute põhjendustest, millest selgus, et kaebajad ei saanud omandiõiguse tunnustamist nõuda tulenevalt siseriiklikust õigusaktist, oli ebavajalik vastata kaebajate külgneva maatükiga seotud argumendile.²⁹³ Selles asjas oli kõrgeim kohus jätnud madalama astme lahendi jõusse, põhjendades oma vastavat lahendit.²⁹⁴

EIK ei tuvastanud rikkumist kriminaalasjas, kus kaebajale oli kinnipidamise pikendamise otsus saadetud faksiga, ilma allkirja ja templita; allkirja ja templiga identne otsus toimetati kaebajale kätte kolm päeva hiljem.²⁹⁵ EIK vaatles allkirja ja templita dokumendi edastamist veana, mis oli pigem formaalse kui sisulise iseloomuga ja mis parandati kiiresti, samuti pidas EIK oluliseks, et siseriiklik apellatsioonikohus oli leidnud, et kinnipidamiskorraldus oli seaduslik.²⁹⁶ Neil põhjendustel leidis

²⁸⁶ *Ibidem*.

²⁸⁷ EIKo 21218/12, *Čivinskaitė vs. Leedu*, p 142–144.

²⁸⁸ *Ibidem*, p 142, 52.

²⁸⁹ *Ibidem*, p 65–68.

²⁹⁰ *Ibidem*, p 143.

²⁹¹ *Ibidem*.

²⁹² EIKo 18116/15, *Petrović jt vs. Montenegro*, p 42–43, 9, 11–12.

²⁹³ *Ibidem*, p 43.

²⁹⁴ *Ibidem*, p 12.

²⁹⁵ EIKo 76522/12, *Mugoša vs. Montenegro*, p 6–10, 61.

²⁹⁶ *Ibidem*, p 61–62.

EIK, et nimetatud vead, millele kaebaja tugines ka konstitutsioonikohtu ees, ei kujutanud endast põhimõttelise iseloomuga küsimust, seega ei pidanud konstitutsioonikohus nimetatud etteheitele konkreetset ja selgelt vastama.²⁹⁷

Teisalt ei tuvastanud EIÕK art 6 lg 1 rikkumist asjas, kus Prantsuse kassatsioonikohus oli tunnistanud kaebuse mittevastuvõetavaks põhjusel, et kaebuses tugineti uutele väidetele, ning kassatsioonikohus oli kaebuse mittevastuvõetavust põhjendanud lühidalt.²⁹⁸

c) Põhjendamiskohustus edasikaebuste filtreerimisel

Eelnevalt sai juhitud tähelepanu sellele, et põhjendamiskohustuse ulatuse kindlaksmääramisel tuleb arvesse võtta hulka erinevaid tegureid, mistõttu ei ole põhjendamiskohustuse ulatus kohtuastmes, igas menetluse etapis ja igat tüüpi lahendi puhul sama.²⁹⁹ See tähendab, et kõrgemate kohtute puhul saab välja tuua eripärasid, seda ka eri menetlusetappides toimuvate eri lahendite kontekstis.

Kõrgeimas kohtus toimivas eelmenetluses, mis on loodud kassatsioonkaebuste läbi vaatamiseks ja menetlusse võtmiseks, on põhjendamiskohustuse ulatus väiksem, kui näiteks esimese astme põhimenetluses. EIÕK art 6 lg 1 ei nõua sellises menetluses kõrgeimalt kohtult detailsemat põhjendamist, kui kohus kohaldab konkreetset õigusnormi, et jätta kassatsioonkaebus menetlusse võtmata kui õiguslikult perspektiivitu kaebus.³⁰⁰ Nendest aspektidest enamat hõlmav põhjendamine pole vajalik.³⁰¹ Sellisele seisukohale asus EIK lahendis, kus kõne all oli Prantsusmaa kassatsioonikohtus menetlus kohtute seadustiku (Code de l'organisation judiciaire, COJ)³⁰² art L. 131-6 alusel.³⁰³

EIK on samuti öelnud, et sellises menetluses, kus kaebaja taotleb menetlusluba, mis on asja läbivaatamise ja lahendi tegemise eelduseks kõrgemas kohtus, ei saa EIÕK art 6 lg 1 tõlgendada nii, nagu loa andmisest keeldumine nõuab detailseid põhjendusi.³⁰⁴ Sealjuures on EIK nii leidnud

²⁹⁷ *Ibidem*, p 63.

²⁹⁸ EIKo 17814/10, *Tourisme d'affaires vs. Prantsusmaa*, p 3, 28–31. Asjakohased siseriikliku õiguse sätted on toodud *Jahnke ja Lenoble vs. Prantsusmaa*. – *Tourisme d'affaires*, p 13; EIKo 40490/98, *Jahnke ja Lenoble vs. Prantsusmaa*. Mittevastuvõetavaks tunnistamise aluseks oli ka praegu kehtiv Prantsuse tsiviilkohtumenetluse seadustiku (Code de procédure civile, CPC) säte, mille järgi kassatsioonikohus ei menetle uusi väiteid, v.a neid, mis on puhtalt õiguse kohta või on edasikaebalused, mis tulenevad edasikaevatavast lahendist. Code de procédure civile (CPC) art 619. – Code de procédure civile. – https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006070716/ (25.3.2022).

²⁹⁹ *Supra*, lk 40.

³⁰⁰ EIKo 12686/03, *Gorou vs. Kreeka (no. 2)*, p 41; EIKo 34763/02, *Burg jt vs. Prantsusmaa*.

³⁰¹ *Ibidem*.

³⁰² Code de l'organisation judiciaire. – <https://www.legifrance.gouv.fr/codes/id/LEGITEXT000006071164/> (13.4.2022).

³⁰³ *Burg jt*.

³⁰⁴ EIKo 54367/00, *Bufferne vs. Prantsusmaa*, 26.2.2002; EIKo 47628/06, *Kukkonen vs. Soome (no. 2)*, p 24.

kohtuasjas, kus menetlusluba ei andnud haldusastjas Prantsusmaa kõrgeim halduskohus (Conseil d'Etat, Riiginõukogu)³⁰⁵ ning kohtuasjas, kus luba ei antud Soome kõrgeimas kohtus (korkein oikeus).³⁰⁶

EIK on leidnud, et edasikaebuse rahuldamata jätmisel võib apellatsioonikohus piirduda madalama astme kohtu põhjenduste kinnitamisega.³⁰⁷ Sellisele seisukohale jõudis EIK nt asjas, kus kaebaja oli tsiviilasjas kaevanud madalama astme kohtu otsuse edasi Hispaania teise astme kohtusse Madridis (Audiencia Provincial de Madrid), kes jättis kaebuse rahuldamata ja esimese astme lahendi jõusse lühida otsusega.³⁰⁸ Nagu eelnevalt märgitud, kehtib siiski ka edasikaevatud kohtule kohustus käsitleda kõiki olulisi küsimusi. Täpsemalt öelduna peab hõredalt põhjendusi esitanud kohus, ükskõik kas madalama astme kohtu otsuse põhjenduste sisse viimisega või muul viisil, käsitlema kõiki keskseid probleemküsimusi, mis vastava kohtu ette toodi.³⁰⁹ See nõue on veel olulisemal kohal, kui menetlusosaline pole saanud siseriiklikus menetluses suuliselt oma seisukohti kohtu ette tuua.³¹⁰

Apellatsioonikohtu põhjendamiskohustust kaebuse menetlusse võtmisest keeldumisel on EIK lähemalt käsitlenud kohtuasjas *Hansen vs. Norra*.³¹¹ Lahendi asjaolude kohaselt oli põhikohtuasjas tekkinud tsiviilvaidlus, mille esimeses astmes tehtud lahendi edasikaebamisel keeldus Norra apellatsioonikohus (*lagmannsrett*) asja menetlemast perspektiivituse alusel.³¹² Perspektiivitusele tugines ka Norra kõrgeima kohtu kohtuasjade selekteerimise komitee (*Høyesteretts ankeutvalg*), keeldudes andmast menetlusluba kaebusele, mille kaebaja apellatsioonikohtu lahendile esitas.³¹³ Kaebaja etteheide oli nii Norra kõrgeima kohtu kui EIK ees see, et apellatsioonikohus ei põhjendanud kaebuse menetlusse võtmata jätmist piisavalt.³¹⁴ Selleks et selgitada välja õiglase kohtumenetluse põhimõttest tulenevatele nõuete järgmine, tuli EIK sõnul hinnata tuleb kaebuste selekteerimise menetluse iseloomu ja tähtsust tsiviilkohtumenetluses tervikuna, apellatsioonikohtu pädevust, ning viisi, kuidas kaebaja huvid olid esindatud ja kaitstud apellatsioonikohtus.³¹⁵ EIK märkis, et apellatsioonikohtu lahend, millega viimatinimetatu keeldub menetlusloa andmisest, ei nõua detailseid põhjendusi.³¹⁶

³⁰⁵ *Bufferne*.

³⁰⁶ *Kukkonen*.

³⁰⁷ *García Ruiz*, p 26.

³⁰⁸ *Ibidem*, p 12, 14.

³⁰⁹ *Helle*, p 60.

³¹⁰ *Ibidem*, p 60.

³¹¹ *Hansen*.

³¹² *Ibidem*, p 6–10, 12–13, 15.

³¹³ *Ibidem*, p 16–17.

³¹⁴ *Ibidem*, p 16, 47.

³¹⁵ *Ibidem*, p 16, 73.

³¹⁶ *Ibidem*, p 74; seal viidatud lahend sama seisukohaga: *Sawoniuk*.

Hansen lahendi põhiseisukoht oli, et teise astme kohtutel, s.o apellatsioonikohtutel, mis tegutsevad nii õigus- kui faktiküsimustega, on kohustus põhjendada kaebuse menetlusse võtmisest keeldumist.³¹⁷ EIK nägi rikkumist Norra apellatsioonikohtu tegevuses, kus põhjendamine piirdus õigusnormi, mille sisuks on keeldumise õigus juhul, kui apellatsioonikohus peab kaebust perspektiivituks, parafraseerimisega.³¹⁸

EIK tõi välja, nagu ka mõnes varasemas lahendis, et keeldumine kaebuse vastuvõtmisest on raskesti eristatav menetlusloa andmisest keeldumisest perspektiivituse alusel, kuid erisuse tingib kõnealuses kohtuasjas see, et kohtu pädevus ei piirdunud üksnes õiguslike ja menetluslike küsimustega, vaid hõlmas ka faktiküsimustega tegelemist.³¹⁹ Siinkohal tuli tähelepanu pöörata apellatsioonikohtu rollile.³²⁰ Samuti ei pidanud EIK veenvaks, et apellatsioonikohtu keeldumisel esitatud põhjendused olid piisavad, et võimaldada kaebajal efektiivselt edasikaebeõigust teostada, mis puudutab edasikaebamist kõrgeimasse kohtusse.³²¹ Kuna põhjendamiskohustuse üheks eesmärgiks, nagu EIK ka siin väljendas, on tagada efektiivne edasikaebeõiguse teostamine, on selge, et just edasikaevatavate kohtulahendite puhul tuleb põhjendamiskohustuse ulatuse hindamisel kõnealuse kriteeriumiga arvestada.

Selles asja seisukohtadest väärib tähelepanu, et EIK tõi välja, et sisu poolest pole mõtet eristada ja pole ka varem Strasbourgi kohus eristanud:

- 1) edasikaebuse tagasilükkamist;³²²
- 2) apellatsioonikohtu poolt menetlusloa andmisest keeldumist perspektiivituse alusel;³²³
- 3) sama tüüpi selekteerimist kolmandas kohtuastmes.³²⁴

Järgenvalt käsitlen nende kolme variandi näiteid EIK kohtupraktika kaudu lähemalt.

Edasikaebuse tagasilükkamisega on tsiviilkohtumenetluse näitel tegemist sellisel juhul, kui menetlusse võtmisest keeldumine toimub sellises menetluses, nagu näeb ette Prantsusmaal COJ art L. 131-6. Näiteks asjas *Burg jt vs. Prantsusmaa* lükkas kassatsioonikohus kaebuse tagasi (*rejeta le*

³¹⁷ *Hansen*, p 77–83.

³¹⁸ *Ibidem*, p 77.

³¹⁹ *Ibidem*, p 81–82.

³²⁰ *Ibidem*, p 82.

³²¹ *Ibidem*, p 83.

³²² *Ibidem*, p 81; seal viidatud lahendid, mis käivad nimetatud selektsiooni kohta: EIKo 38748/97, *Immeubles Groupe Kosser vs. Prantsusmaa* (põhimenetlus haldusasjas, vt 10.10.2000 vastuvõetavuse otsust); *Burg jt*; EIKo 39765/04, *Sale vs. Prantsusmaa*.

³²³ *Ibidem*, p 81; seal viidatud lahendid, mis käivad nimetatud selektsiooni kohta: EIKo 63716/00, *Sawoniuk vs. ÜK*; EIKo 42295/98, 11.7.2000, *Nerva jt vs. ÜK*; EIKo 20087/92, *E.M. vs. Norra*.

³²⁴ *Ibidem*, p 81.

pourvoi en cassation) põhjendusega, et edasikaebus tugines põhjendustele, mis ei andnud alust kaebuse menetlusse võtmiseks.³²⁵ EIK ei tunnistas selles asjas kaebuse mittevastuvõetavaks, nägemata nii napolis kassatsioonikohtu põhjenduses probleemi.³²⁶

Kohtuasja *Sawoniuk vs. ÜK* puhul oli tegemist kriminaalasjaga, kus põhikohtuasja menetluse ajal veel viimase astme kohtuna tegutsev lordide koda (House of Lords) keeldus andmast menetluluba ning ei põhjendanud seda.³²⁷ EIK ei tuvastanud asjas õiguse õiglasele kohtumenetlusele rikkumist.³²⁸ EIK märkis, et Lordide kojale edasikaebeõigust ei eksisteerinud, see oli teine ja erandlik edasikaebeaste, mille jaoks oli nõutav menetluluba ja milleks olid ette nähtud erilised avalikku tähtsust omavad nõuded.³²⁹ Seega võttis EIK arvesse erisusi, mis tulenevad Ühendkuningriigi kohtusüsteemist, sh menetluse mudeli eripäradest. Viimase astme kohtu liigitumine kohtuastmeks, millesse edasikaebamine pole käsitletav õigusena ning millesse edasikaebamine on erandlik ja piiratud oli sealjuures üks põhiargumentidest, mille abil EIK leidis, et menetlusloa andmata jätmisel igasugune põhjendamata jätmine ei riku menetlust tervikuna hinnates EIÕK art 6 lg 1.

Kohtuasjas *Nerva jt vs. ÜK* tehtud vastuvõetavuse otsus³³⁰ on üks nendest, millele EIK on sageli viidanud hilisemates lahendites, mis käivad ka Euroopa Kohtult eelotsuse küsimise kohta, kuigi kõnealuses asjas eelotsuse küsimise olukorda ei esinenud. Selles asjas tuginesid kaebajad mh asjaolule, et lordide koda ei põhjendanud menetlusloa andmisest keeldumist.³³¹ EIK tunnistas kaebuse EIÕK art 6 seonduvate etteheidete osas mittevastuvõetavaks, leides sealjuures, et lordide koja edasikaebekomitee lahendist tulenes kaudselt, et kaebajate asjas ei tõusetunud üldise avaliku tähtsusega õigusküsimust, mis on loa andmise tingimuseks.³³² EIK märkis veel, et olukorras, kus kõrgeim kohus keeldub asja menetlemast põhjusel, et õiguslikud tingimused ei ole täidetud, võib väga piiratud põhjendamine täita konventsiooni art 6 tulenevad nõuded, ning see põhimõte laieneb Lordide koja loamenetluses tehtud otsustele.³³³

Tulles tagasi lahendi *Hansen* juurde, paistab silma, et selles lahendis pidas EIK põhjendamiskohustuse ulatust Norra apellatsioonikohtu puhul mõnevõrra suuremaks tulenevalt vastava kohtu eripäradest, eelkõige sellest, et nimetatud kohus tegeles lisaks faktiküsimustele ka

³²⁵ *Burg jt.*

³²⁶ *Ibidem.*

³²⁷ *Sawoniuk.*

³²⁸ *Ibidem.*

³²⁹ *Ibidem.*

³³⁰ *Nerva jt.*

³³¹ *Ibidem.*

³³² *Ibidem.*

³³³ *Ibidem.*

õigusküsimustega. Nagu eelnevalt käsitletud, siis Riigikohus üldreeglina fakte hinnata ei või,³³⁴ mistõttu ei ole *Hanseni* asjas tuvastatud laiem põhjendamiskohustus Riigikohtule loa andmise tüüpjuhtumil asjakohane.

3.2 Eesti kohtute põhjendamiskohustus EIK praktika läbi

EIK on hinnanud mitmes kohtuasjas põhjendamiskohustuse täitmist Eesti kohtute poolt. EIK on sealjuures menetlenud kohtuasja *Pönkä vs. Eesti*, kus põhikohtuasja asjaolude kohaselt oli maakohus menetlenud nõuet süüteo tagajärjel tekkinud kahju hüvitamiseks lihtmenetluses TsMS § 405 lg 1 järgi.³³⁵ EIK märkis muu hulgas, et väiksemate kohtuvaidluste lahendamise lihtmenetlus peab olema kooskõlas õiglase kohtumenetluse põhimõttega, nagu see on tagatud EIÕK art 6 lg 1.³³⁶ EIK rõhutas ka, et riigisisestel kohtutel on artikli 6 lg 1 järgset kohustus põhjendada mitte ainult kohtuotsuseid, vaid ka menetluse käigus tehtud olulisi menetluslikke otsuseid.³³⁷ Selles asjas tegi EIK etteheiteid maakohtu põhjenduste puudulikkusele ning tuvastas asjas ka EIÕK art 6 lg 1 rikkumise.³³⁸ Selles asjas heitis EIK maakohtule muu hulgas ette, et maakohus ei põhjendanud sisuliselt asja menetlemist kirjalikus menetluses ega kohtuistungist loobumist ning kaebajalt ja tunnistajatelt suuliste ütluste kogumata jätmist.³³⁹ Kohus oli tsiteerinud seadusesätet, milles on ette nähtud asja kirjalikuks menetlemiseks ette nähtud summaline piir, ja selgitas, et kirjalikku menetlust võib kohaldada, kui poole kohtusse ilmumine on oluliselt raskendatud suure vahemaa tõttu või muul mõjuval põhjusel.³⁴⁰ EIK pidas etteheidetavaks, et maakohus ei olnud selgitanud seda, miks kõnealune säte oli asjas kohaldatav ega toonud selgelt välja, miks ta keeldus hoolimata kaebaja taotlusest kohtuistungist pidamisest.³⁴¹ Lisaks märkis EIK, et Euroopa Parlamendi ja nõukogu määruse, millega loodi Euroopa väiksemate kohtuvaidluste menetlus ja mille mõjul kehtestati Eesti õiguse asjaomased sätted, art 5 järgi oli maakohus kohustatud keeldumist põhjendama kirjalikult.³⁴²

Kohtuasjas *Rummi vs. Eesti* hindas EIK maakohtu ja ringkonnakohtu määruseid vara konfiskeerimise asjas³⁴³ Kuigi mõlema astme kohtud esitasid põhjendused konfiskeerimise põhjendamiseks, leidis EIK, et mõlema kohtu lahendi põhjendused olid puudulikud.³⁴⁴ *Leuska jt vs. Eesti* asjas olid kaebajad

³³⁴ *Supra*, lk 11.

³³⁵ EIKo 64160/11, *Pönkä vs. Eesti*, p 30.

³³⁶ *Ibidem*, p 37, 40.

³³⁷ *Ibidem*, p 30.

³³⁸ *Ibidem*, p 37.

³³⁹ *Ibidem*, p 37, 12.

³⁴⁰ *Ibidem*, p 37.

³⁴¹ *Ibidem*, p 37.

³⁴² *Ibidem*, p 37.

³⁴³ EIKo 63362/09, *Rummi vs. Eesti*.

³⁴⁴ *Ibidem*, p 83–84.

esitanud kriminaalmenetluses tsiviilhagi kahjuhüvitise saamiseks.³⁴⁵ EIK leidis, et EIÕK art 6 lg 1 on rikutud sellega, et siseriiklikud kohtud ei lahendanud kaebajate menetluskulude hüvitamise taotlust.³⁴⁶ Kohtuasjas *Kashlev vs. Eesti* oli põhikohtuasjas jõudnud kriminaalasja lahendanud maakohus ja ringkonnakohus erinevatele tulemustele, EIK pidas ringkonnakohtu põhjendusi põhjalikeks ja rikkumist ei tuvastanud.³⁴⁷

Loamenetlust puudutavalt on EIK eelkäija Euroopa Inimõiguste Komisjon (komisjon) teinud Eesti suhtes 1998. a mittevastuvõetavuse otsuse asjas *Oll vs. Eesti*, kus kaebaja heitis EIÕK art 6 lg 1 tuginedes ette seda, et Riigikohus ei olnud kaebuse menetlusse võtmata jätmise otsust põhjendanud.³⁴⁸ Komisjon tugines oma põhjendustes sellele, et Riigikohtu poolt kohtuasja eelhindamise faasis kontrollimine, kas menetlusloa andmise tingimused on täidetud, ei ole kaebaja tsiviilõiguste ja -kohustuste üle otsustamine, mistõttu EIÕK art 6 ei kohaldu.³⁴⁹ Komisjon selgitas, et menetlusloa annab Riigikohus siseriikliku normi järgi siis, kui kaebus seab vaidluse alla materiaaloiguse õige kohaldamise või kui esineb oluline materiaaloiguse rikkumine.³⁵⁰ Hinnates, kas luba anda või mitte, kontrollib Riigikohus komisjoni hinnangul üksnes seda, kas kõnealused tingimused on täidetud, ning ei hinda kaebuse sisulist põhjendatust.³⁵¹ Seega on varasemalt hinnanud Riigikohtu poolt põhjendusteta menetlusse võtmisest keeldumist EIÕK kooskõlaliseks. Lahendi *Oll* põhjendused ei ole siinkirjutaja hinnangul vastuolus eelmises alapunktis käsitletud EIK seisukohtadega põhjendamiskohustuse osas. Küll aga ei saa sellest järeldada, et põhjendamiskohustust Riigikohtule menetlusse võtmise otsustamisel igal juhul EIÕK ei tule. Järgnevalt tuleb hindamisele, kas selline kohustus võiks tulla eelotsuse küsimist puudutavates asjades.

3.3 Põhjendamiskohustus Euroopa Kohtult eelotsuse küsimata jätmisel

3.3.1 Eelotsuse küsimine Euroopa Kohtult

EL liikmesriikide kohtutel on õigus ja teatud juhtudel kohustus küsida Euroopa Kohtult eelotsust EL õiguse tõlgendamise ja/või kehtivuse kohta tulenevalt Euroopa Liidu toimimise lepingu (ELTL) art

³⁴⁵ EIKo 64734/11, *Leuska jt vs. Eesti*, p 8.

³⁴⁶ *Ibidem*, p 69, 71.

³⁴⁷ EIKo 22574/08, *Kashlev vs. Eesti*, p 48.

³⁴⁸ EIKo 35541/97, *Oll vs. Eesti*.

³⁴⁹ *Ibidem*.

³⁵⁰ *Ibidem*.

³⁵¹ *Ibidem*.

267.³⁵² Kui liikmesriigi kohtu menetluses tõusetub küsimus kas aluslepingute tõlgendamise või liidu institutsioonide, organite või asutuste õigusaktide kehtivuse või tõlgendamise kohta, on sellel kohtul võimalus taotleda eelotsust, kui ta leiab, et otsuse tegemiseks on kõnealune küsimus vaja lahendada (ELTL art 267 lg 1 p a, b ja lg 2). Kui mõni sellistest küsimustest tõusetub pooleliolevas menetluses liikmesriigi sellises kohtus, mille otsuste peale ei saa siseriikliku õiguse järgi edasi kaevata, on nimetatud kohtul eelotsuse küsimise kohustus (ELTL art 267 lg 3). Eelotsuse küsimise kohustus juhtumil, kus siseriiklik kohus kahtleb EL õigusakti kehtivuses, kehtib sõltumata vastava kohtu lahendi edasikaevatavusest.³⁵³

Liikmesriigi kohtu kohustusest küsida Euroopa Kohtult eelotsust on kaks erandit, mida tuntakse *acte éclairé* (pr 'valgustatud, selgitatud seadus' või 'akt') ja *acte clair* (pr 'selge seadus' või 'akt') doktriinidena.³⁵⁴ *Acte éclairé* doktriini kohaselt puudub kohustus eelotsuse küsimiseks, kui samale küsimusele on juba Euroopa Kohtu varasemas lahendis vastatud; *acte clair*'i doktriin välistab nimetatud kohustuse juhul, kui küsimuse vastus on Euroopa Kohtule ja teiste liikmesriikide kohtutele ilmselge.³⁵⁵ *Acte éclairé* doktriin sai alguse Euroopa Kohtu otsusest asjas *Da Costa*.³⁵⁶ *Acte clair*'i doktriin tekkis sellest hilisema Euroopa Kohtu otsusega asjas *CILFIT*³⁵⁷ ning nimetatud lahendile tuginedes kutsub EIK erandeid eelotsuse küsimisest ka *Cilfit*-kriteeriumiteks või eranditeks.³⁵⁸

3.3.2 EIK lahendid põhjendamiskohustuse kohta eelotsuse küsimata jätmisel

EIOK ei taga absoluutset õigust selleks, et siseriiklik kohus küsiks Euroopa Kohtult eelotsust.³⁵⁹ Küll aga võib teatud juhtudel siseriikliku kohtu poolt eelotsusest küsimise keeldumine kujutada endast õiglase kohtumenetluse põhimõtte rikkumist.³⁶⁰ Viimastel aastatel on EIK korduvalt selgitanud põhjendamiskohustuse ulatust ja hinnatud selle kooskõla EIOK at 6 lg 1 sätestatud õiglase kohtumenetluse põhimõttega juhtumitel, kus põhikohtuasjas on siseriiklik kohus, kelle lahendi peale

³⁵² Enne ELTL kehtinud Euroopa Ühenduse (EÜ) asutamislepingu art 234, veel varasemalt art 177. Vrd Euroopa Liidu toimimise lepingu konsolideeritud versioon. – ELT C 202, lk 47–199 (kehtiv); Euroopa Ühenduse asutamisleping. – EÜT C 325, lk 1–184 (2002); Euroopa Ühenduse asutamisleping. – EÜT C 224, lk 6–130 (1992).

³⁵³ EKo C-314/85, *Foto-Frost versus Hauptzollamt Lübeck-Ost*, ECLI:EU:C:1987:452; Parind, M. *Acte clair*'i doktriin: kas ka ise *clair*? – *Juridica* 2021/X, lk 748.

³⁵⁴ Vt lähemalt nt Laffranque, J. Eelotsuse küsimine Euroopa Kohtult. Tartu: Sihtasutus Eesti Õiguskeskus 2005, lk 32–35; Parind, M., lk 748–749.

³⁵⁵ *Ibidem*.

³⁵⁶ EKo C-28/62–C-30/62. *Da Costa en Schaake NV, Jacob Meijer NV, Hoechst-Holland NV versus Netherlands Inland Revenue Administration*, ECLI:EU:C:1963:6; Parind, M., lk 748.

³⁵⁷ EKo C-283/81, *Srl CILFIT ja Lanificio di Gavardo SpA versus Ministero della Sanità*, ECLI:EU:C:1982:335; Parind, M., lk 749.

³⁵⁸ nt *Sanofi Pasteur*, p 74.

³⁵⁹ mh EIKo 54193/07, *Herma vs. Saksamaa*. See põhimõtte laieneb ka muude siseriiklike ja rahvusvaheliste autoriteetide käest eelotsuse küsimise mehhanismidele. – vt nt EIKo 4907/18, *Xero Flor w Polsce sp. z o.o. vs. Poola*, p 166; EIKo 26878/07 ja 32446/07, *Acar jt vs. Türgi*, p 43; Guide, p 336.

³⁶⁰ mh EIKo 3989/07 ja 38353/07, *Ullens de Schooten ja Rezabek vs. Belgia*, vt *infra*, lk 51 jj.

pole võimalik edasi kaevata, jätnud küsimata eelotsuse Euroopa Kohtult ning on kas jätnud selle põhjendamata või on põhjendused esitanud piiratult. Sealjuures on EIK tuvastanud mitmes tähelepanuväärses lahendis EIÕK art 6 lg 1 rikkumise. Järgnevalt tulevad analüüsimisele olulisemad EIK lahendid, mille abil on võimalik selgitada põhjendamiskohustuse ulatust Euroopa Kohtult eelotsuse küsimata jätmisel kõrgeima kohtu poolt.

Analüüsitavates kohtuasjades on menetlusosaline põhimenetluses tüüpiliselt avaldanud soovi eelotsuse küsimiseks.³⁶¹ Sellist sooviavaldust tähistatakse käesolevas töös kui kohtule eelotsuse küsimise taotlust, kuigi Eesti siseriikliku õiguse järgi pole tegemist menetlusliku taotlusega TsMS § 328 jj tähenduses.³⁶² Riigikohus on Euroopa Kohtult eelotsuse küsimise taotlust hinnanud sisu poolest õiguse tõlgendamise ja kohaldamise taotluseks, millega kohus pole TsMS § 436 lg 7 järgi seotud.³⁶³ Selline tõlgendus on ka arusaadav, sest Euroopa Kohtult eelotsuse küsimise kohustuse tekkimiseks pole menetlusosalise taotlus vajalik. EIK praktikat silmas pidades tasub tähele panna, et EIK nõuab seda, et valdaja taotleks eelotsuse küsimist ja esitaks põhjendused, miks tema hinnangul rikub kohtulahend kehtiva ELTL art 267.³⁶⁴ Sellest tulenevalt võib argumenteerida, et EIK praktikast nähtuvad nõuded põhjendamiskohustusele Euroopa Kohtult eelotsuse küsimise situatsiooni korral on kindlasti asjakohased, kui menetlusosaline taotleb siseriiklikult kohtult, et viimane küsiks eelotsust, küll aga ei pruugi EIK võimalikke põhjendamiskohustuse rikkumisi hinnatagi, kui menetlusosaline seda ei tee.

a) Ullens de Schooten ja Rezabek vs. Belgia

Ullens de Schooten kohtuasja keskseks küsimuseks pidas EIK seda, kas Belgia kassatsioonikohtu ja Conseil d'Etat³⁶⁵ keeldumine – vastupidiselt kaebajate taotlusele – eelotsusetaotluse esitamisest Euroopa Ühenduste kohtule³⁶⁶ ühenduse õiguse tõlgendamiseks kujutas endast EIÕK art 6 lg 1 rikkumist.³⁶⁷ EIK juhtis oma lahendis tähelepanu siseriikliku kohtu kohustusele esitada eelotsusetaotlus Euroopa Kohtule tulenevalt EÜ asutamislepingu art 234 lg 3.³⁶⁸ Sealjuures tunnistas EIK *Cilfit*-kohtupraktika erandeid kõnealuselt kohustusest.³⁶⁹

³⁶¹ Veel enam, EIK järgi on kaebaja ülesanne esitada põhjendused.

³⁶² RKTko 3-2-1-4-06, p 56.

³⁶³ *Ibidem*, p 56.

³⁶⁴ *Samorjai*, p 60.

³⁶⁵ Belgia nõuandev ja kohtuinstitsioon, mille olulisim pädevus on peatada ja tühistada haldusakte; tegutseb mh kõrgeima halduskohtuna. – Legal powers. – http://www.raadvst-consetat.be/?page=about_competent&lang=en (23.1.2022).

³⁶⁶ Praeguse nimega Euroopa Liidu kohus.

³⁶⁷ *Ullens de Schooten*, p 55.

³⁶⁸ Alates 1.12.2009 ELTL art 267 lg 3; *Ullens de Schooten*, p 56.

³⁶⁹ *Ullens de Schooten*, p 56.

EIK selgitas selles lahendis esmalt eelotsuse küsimisega seotud põhimõtteid. EIÕK art § 6 lg 1 järgi on igapäevase õiguse kohtuasja arutamisele seaduse alusel moodustatud kohtus – selle kaudu annab säte pädevale kohtule ülesande kooskõlas kohalduva õigusega tegeleda kõigi õiguslike küsimustega, mis võivad menetluse kestel tõusetuda.³⁷⁰ Kuigi EIÕK ei taga õigust, et siseriiklik kohus küsiks teiselt siseriiklikult või rahvusvaheliselt asutuselt eelotsust, peab EIK sõnul kohus juhul, kus konkreetsetes õiguskorras võib konkreetset õigusvaldkonda tulenevalt muudest õigusaktidest tõlgendada üksnes seesama kohus, tegema enne eelotsuse küsimise taotlusele vastamist kindlaks, kas sellise küsimuse üle peab enne asja lahendamist otsustama.³⁷¹ Olukordades, kus eelotsuste küsimise mehhanism eksisteerib, võib EIK hinnangul niisiis eelotsuse küsimisest keeldumise puhul teatud olukordades olla tegemist EIÕK art 6 lg 1 õiglasel kohtumenetluse põhimõtte rikkumisega.³⁷² Samamoodi võib EIÕK art 6 lg 1 rikkumisega tegemist olla siis, kui eelotsuse küsimisest keeldumine on meelevaldne ehk juhtudel, kus kohalduvad normid ei luba erandit eelotsuse küsimise printsiibist või alternatiivi sellele; kus keeldumine põhineb muudel põhjendustel kui need, mille normid ette näevad; või kus keeldumine pole nendele reeglitele vastavalt nõuetekohaselt põhjendatud.³⁷³

Lahendist nähtub, et eelotsuse küsimise kohustus võib siseriiklikul kohtul, kelle lahendi peale edasi kaevata pole võimalik, olla mitte üksnes EL õiguse järgi Euroopa Kohtult eelotsuse küsimise tingimustes, vaid ka muudel juhtudel, kus kohus keeldub eelotsuse küsimise mehhanismi olemasolul eelotsusetaotluse esitamisest, ning sealjuures pole oluline, kas tegemist on viimase astme kohtuga või kas eelotsust tuleks küsida siseriiklikult või EL kohtult.³⁷⁴ EIK jõudis järeldusele, et EIÕK art 6 § 1 tuleneb siseriiklikele kohtutele kohustus põhjendada enda kohalduva õiguse valguses kõiki otsuseid, kus nad keelduvad eelotsuse küsimisest, eriti kui kohalduv õigus lubab keeldumisi ainult erandlikel juhtudel.³⁷⁵

Olles pannud eelnevad seisukohad EÜ asutamislepingu art 234 3. lõigu (s.o ELTL art 267 lg 3) konteksti, leidis EIK, et siseriiklikel kohtutel on põhjendamiskohustus Euroopa Kohtult eelotsuse küsimisest keeldumisel, kui tegemist on siseriikliku kohtuga, kelle otsuste peale edasi kaevata pole võimalik.³⁷⁶ Keeldumist tuleb sealjuures põhjendada Euroopa Kohtu praktikat arvestades ehk

³⁷⁰ *Ibidem*, p 58.

³⁷¹ *Ibidem*, p 57.

³⁷² *Ibidem*, p 59 ja seal viidatud lahendid. Sealjuures ei pea tegemist olema viimase astme kohtu lahendiga ning oluline pole, kas eelotsust küsitakse siseriiklikult või ühenduse kohtult. – *Ibidem*.

³⁷³ *Ibidem*. Kuigi lahendis kasutatakse viimase variandi ees sõna „ja“, on siin mõeldud ja hilisemates lahendites sellele samale punktile viidates kasutatud sõna „või“, ehk siis tegemist on alternatiividega. Vt nt *Harisch*, p 33.

³⁷⁴ *Ibidem*, p 59.

³⁷⁵ *Ibidem*, p 60.

³⁷⁶ *Ibidem*, p 62.

koosõlas *Cilfit*-kohtupraktikaga peab siseriiklik kohus ära näitama põhjused, miks ta leiab, et tõusetunud küsimus on mitterelevantne või et EL õiguse säte on juba Euroopa Kohtu poolt tõlgendatud või et korrektne ühenduse õigus tõlgendamine on nii ilmselge, et ei jäta ruumi põhjendatud kahtluseks.³⁷⁷

Analüüsitava kohtuasjas leidis EIK, et kohtud olid põhjendamiskohustuse täitnud. EIK pidas piisavaks seda, et kassatsioonikohus oli keeldunud eelotsuse küsimisest, viidates *Cilfit*-kohtupraktika erandile – täpsemini, kassatsioonikohus oli esitanud põhjenduseks, et tõstatatud küsimus oli Euroopa Kohtus juba lahendatud.³⁷⁸ Sealjuures viitas kassatsioonikohus oma põhjendustes ka asjakohasele Euroopa Kohtu praktikale.³⁷⁹ Conseil d’Etat oli samuti eelotsuse küsimisest keeldunud põhjendusega, et esinesid *Cilfit*-kohtupraktikast tulenevad erandid, nimelt et nendest EÜ asutamislepingu sätetest, millega vastuolule tugineti, ei olnud üks kohaldatav ja ülejäänute puhul poleks nende tõlgendus vaidluse tulemust mõjutanud.³⁸⁰

EIK ei pidanud oluliseks, et kaebuse kohaselt oli eelotsuse küsimisest keeldutud olukorras, kus menetluse kestel oli Euroopa komisjon leidnud oma põhjendatud arvamuses, et põhikohtuasjas keskse tähtsusega sätte ehk kuningliku dekreeedi nr 143 art 3 oli vastuolus EÜ asutamislepinguga.³⁸¹ See tuleneb asjaolust, et EIK kontrollib seotud kaebuse läbivaatamisel, kas vaidlustatud keeldumise on põhjendatud, kuid mitte siseriiklike kohtute poolt tehtud võimalikke õiguse tõlgendamisel või rakendamisel tehtud vigu.³⁸²

*Ullens de Schooten*i lahendi põhiseisukohad punktides 60–62 kandusid edasi teistesse olulistesse EIK lahenditesse, olles nt kokku võetud lahendis *Vergauwen jt vs. Belgia*³⁸³, millele omakorda viidati lahendis *Dhahbi vs. Itaalia*³⁸⁴ ning mille kaudu jõudsid põhimõtted lahendisse *Baydar vs. Madalmaad*.³⁸⁵

b) *Stichting Mothers of Srebrenica jt vs. Madalmaad*³⁸⁶

³⁷⁷ *Ibidem*, p 62.

³⁷⁸ *Ibidem*, p 64.

³⁷⁹ *Ibidem*, p 64.

³⁸⁰ *Ibidem*, p 65.

³⁸¹ *Ibidem*, p 14–16.

³⁸² *Ibidem*, p 61.

³⁸³ EIKo 4832/04, *Vergauwen jt vs. Belgia*, p 89–90.

³⁸⁴ EIKo 17120/09, *Dhahbi vs. Itaalia*, p 31.

³⁸⁵ EIKo 55385/14, *Baydar vs. Madalmaad*, p 44.

³⁸⁶ EIKo 65542/12, *Stichting Mothers of Srebrenica jt vs. Madalmaad*.

Selle asja põhikohtuasjas tõusetus põhiküsimuseks, kas Ühinenud Rahvaste Organisatsioonile (ÜRO) on vaidlusaluses asjas ette nähtud puutumatus ning kas selline puutumatus on kooksõlas EIÕK tulenevate õigustega.³⁸⁷ Madalmaade kõrgeim kohus – ülemkohus – jaatas oma lahendis ÜRO puutumatus ning põhjendas selle järelduseni jõudmist.³⁸⁸ Euroopa Kohtult eelotsuse küsimise osas märkis ülemkohus samas lahendis lühidalt, et see pole vajalik; kaebuse põhjendused ei andnud alust apellatsioonikohtu otsuse muutmiseks ja täiendavad põhjendamine ei osutunud vajalikuks, sest kaebus ei toonud kaasa vajadust õiguslike küsimuste kindlakstegemiseks õiguse ühetaolise kohaldamise või edasiarendamise huvides.³⁸⁹

Sellist lühidat põhjendamist kutsutakse, nagu näeme EIK praktikast, *summary reasoning* (ingl), mida selles töös edaspidi kokkuvõtliku põhjendusena tähistatakse. Kaebaja peamine etteheide EIK ees oli, et kokkuvõtliku põhjendusega eelotsuse küsimisest keeldumine oli ebapiisav.³⁹⁰ Nende hinnangul oli ÜRO kohtualluvusliku puutumatus ja EL õigusest tuleneva tõhusa kohtuliku kaitse printsiibi vastastikune suhe kohtuasjas asjassepuutuv ning Euroopa Kohtu poolt käsitlemata.³⁹¹ EIK pidas ülemkohtu kokkuvõtlikku põhjendust siiski piisavaks, sest kuna ülemkohus juba leidnud, et ÜRO-l on tulenevalt rahvusvahelisest õigusest puutumatus siseriiklikust kohtualluvusest, oli ülemkohtul alus leida, et eelotsuse küsimine on ebavajalik.³⁹² Järelikult võib kokkuvõtliku põhjendusega eelotsuse küsimisest keeldumine olla piisav.

c) *Dhahbi vs. Itaalia*³⁹³

Kaebuse asjaolude kohaselt oli kaebaja taotlenud Itaalia kassatsioonikohtult Euroopa Kohtult eelotsuse küsimist, selgitamaks välja, kas kaebajale kui Tuneesia kodanikule on võimalik maksta siseriikliku seadusega Itaalia kodanikele ette nähtud perehüvitist tulenevalt Itaalia poolt ratifitseeritud EL ja Tuneesia vahel sõlmitud assotsiatsioonilepingust (assotsiatsioonileping).³⁹⁴ Itaalia kassatsioonikohus jättis kaebuse läbi vaatamata, leides oma põhjendustes, et assotsiatsioonilepingu asjakohased sätted kohalduvad sotsiaalkindlustushüvitistele ja mitte sotsiaalabi raames antavatele

³⁸⁷ *Ibidem*, p 65–71, 77–81, 94.

³⁸⁸ *Ibidem*, p 94.

³⁸⁹ *Ibidem*, p 94/4.4.1.

³⁹⁰ *Ibidem*, p 171.

³⁹¹ *Ibidem*, p 171.

³⁹² *Ibidem*, p 171.

³⁹³ *Dhahbi*.

³⁹⁴ *Ibidem*, p 6–12.

toetustele.³⁹⁵ Põhjendused tuginesid otseselt assotsiatsioonilepingu sätetele – nende sõnastusele ja omavahelisele võimalikule seosele, ning eri hüvitistes sisalduvatele elementidele.³⁹⁶

EIK heitis selles asjas Itaalia kassatsioonikohtule ette, et kassatsioonikohus polnud oma lahendis isegi viidanud kaebaja taotlusele Euroopa Kohtult eelotsuse küsimiseks, samuti polnud kassatsioonikohus põhjendanud, miks ta leidis, et tõstatatud küsimus ei andnud alust eelotsuse küsimiseks.³⁹⁷ Seega ei selgunud lahendist, kas kassatsioonikohus oli kaalunud erandeid, mille järgi eelotsuse küsimise kohtustus puudub.³⁹⁸ Kassatsioonikohtu lahendist puudusid ka igasugused viited Euroopa Kohtu kohtupraktikale.³⁹⁹ Nendest puudustest tulenevalt jaatas EIK konventsiooni art 6 lg 1 rikkumist.⁴⁰⁰

d) *Schipani jt vs. Itaalia*.⁴⁰¹

Tegemist on ühega neist tähelepanuväärseist lahendeist, kus EIK tuvastas EIÕK art 6 lg 1 rikkumise tulenevalt põhjendamiskohustuse rikkumisest Euroopa Kohtult eelotsuse küsimata jätmise asjaoludel. Kaebajad olid pöördunud kohtusse, et saada kahjuhüvitist seoses liikmesriigi tegevusetusega EL direktiivide ülevõtmisel.⁴⁰² Kaebajad heitsid EIK ees ette muu hulgas seda, et Itaalia kassatsioonikohus oli põhjendanud edasikaebuse tagasilükkamist mittenõuetekohaselt ning ei olnud vastupidiselt kaebajate taotlusele küsinud Euroopa Kohtult eelotsust.⁴⁰³ Kaebajad olid sõnastanud kassatsioonikohtule kaebust esitades kaks konkreetset küsimust, millele pidasid vajalikuks Euroopa Kohtu eelotsusega vastust saada.⁴⁰⁴ Itaalia kassatsioonikohus ei olnud asjaolude kohaselt oma lahendis eelotsuse küsimise taotlust üldse adresseerinud.⁴⁰⁵ EIK leidis, et isegi kui võtta Itaalia kassatsioonikohtu põhjendusi kui implitsiitset põhjendamist, miks kaebajate esimese küsimuse osas eelotsuse küsimist vajalikuks ei peetud, ei ilmnenuid põhjendust teise küsimuse osas üldse.⁴⁰⁶ Niisiis tuvastas EIK art 6 lg 1 rikkumise.⁴⁰⁷

³⁹⁵ *Ibidem*, p 13–15.

³⁹⁶ *Ibidem*, p 14–15.

³⁹⁷ *Ibidem*, p 33.

³⁹⁸ *Ibidem*, p 33.

³⁹⁹ *Ibidem*, p 33.

⁴⁰⁰ *Ibidem*, p 34.

⁴⁰¹ EIKo 38369/09, *Schipani jt vs. Itaalia*.

⁴⁰² *Ibidem*, p 7.

⁴⁰³ *Ibidem*, p 51–53, 56.

⁴⁰⁴ *Ibidem*, p 23.

⁴⁰⁵ *Ibidem*, p 27.

⁴⁰⁶ *Ibidem*, p 71.

⁴⁰⁷ *Ibidem*, p 73.

e) *Baydar vs. Madalmaad*⁴⁰⁸

Kaebaja oli Madalmaade nii esimese kui teise astme kohtus süüdi mõistetud heroiiniveos ja inimkaubanduses.⁴⁰⁹ Esitatud kassatsioonkaebuses asus kaebaja seisukohale, et kuigi ta mõisteti süüdi kaasaaitamises ebaseaduslikule „elamisele“ („residence“), ei saanud asjassepuutuvate isikute puhul rääkida nende elukohast süüdistusejärgsetes riikides.⁴¹⁰ Kaebaja tugines sealjuures EL õigusele ja leidis, et seadusesätet, mille alusel kaebaja süüdi mõisteti, oli varasemalt muudetud EL direktiivi alusel ja sellest tulenevalt tuleb sõna „elamine“ mõista erinevalt sõnadest „transiit“ ja „sisenemine“.⁴¹¹ Kassatsioonikaebuses kaebaja eelotsuse küsimist ei taotlenud, küll aga tegi ta seda vastuses kohtujuristi nõuandvale arvamusele, juhuks kui kassatsioonikohus peaks nõustuma kohtujuristi arvamusega, et sõna „elamine“ tuleb tõlgendada laiendavalt ka peale direktiivi mõjul tehtud muudatuste.⁴¹² Kassatsioonikohus leidis, et kaebus ei saa selles osas kassatsioonini viia ja seda seisukohta ei pea täiendavalt põhjendama tulenevalt siseriikliku õiguse sättest, kuna kaebus ei tõstata vajadust õigusküsimuste lahendamiseks õiguse ühetaolisuse ja edasiarendamise huvides.⁴¹³ Kassatsioonikohus jättis kaebuse selles osas rahuldamata.⁴¹⁴

Ka siin vaidluses oli keskseks küsimuseks, kas kassatsioonikohus on läinud vastuollu EIÕK art 6 lg 1 tuleneva põhjendamiskohustusega. Sellest tulenevalt kordas EIK oma põhilisi varasemaid seisukohti siseriikliku kohtu põhjendamiskohustuse osas eelotsuse küsimata jätmisel, sh *Ullens de Schooten*i ja *Baydari* lahendi põhiseisukohti.⁴¹⁵

EIK tõi muu hulgas välja, et kõrgeimad kohtud võivad lükata kaebuse tagasi üksnes viidetega asjakohastele kaebust puudutavatele normidele, olukorras kus asjas ei esine põhimõttelise tähtsusega õigusküsimust või kui asi on perspektiivitu,⁴¹⁶ kuid märkis ka, et sellise napi põhjendamiskohustuse kooskõla EIÕK art 6 lg 1 on EIK jaatanud siiski olukordade puhuks, kus kaebaja poolt esitatud eelotsuse küsimise taotlus oli ebapiisavalt argumenteeritud või see taotlus oli formuleeritud laialivalguval või üldistatud viisil.⁴¹⁷ EIK kordas ka *Stiching Mothers of Srebrenica* lahendis esitatud seisukohta, mille järgi võib piisav olla kokkuvõtlik põhjendus eelotsuse küsimisest keeldumiseks siis,

⁴⁰⁸ *Baydar*.

⁴⁰⁹ *Ibidem*, p 8–10.

⁴¹⁰ *Ibidem*, p 11.

⁴¹¹ *Ibidem*.

⁴¹² *Ibidem*, p 11–13.

⁴¹³ *Ibidem*, p 15.

⁴¹⁴ *Ibidem*, p 16.

⁴¹⁵ Vt *Ibidem*, p 39, 40, 44, viidatud mh *Schooten*i lahendi p 54–62.

⁴¹⁶ *Baydar*, p 42 ja seal viidatud lahendid.

⁴¹⁷ *Baydar*, p 42 ja seal viidatud lahendid.

kui sama kohtulahendi muu osa järeldustest tuleneb, et eelotsuse küsimine on ebavajalik.⁴¹⁸ Oma teises varasemas lahendis oli EIK leidnud, et eelotsus, mille küsimist kaebaja taotles, ei oleks muutnud järeldust, milleni Kreeka kõrgeima halduskohtuna tegutsev riiginõukogu jõudis, sest kaebus oli tunnistatud vastuvõetamatuks tulenevalt siseriiklike õigusaktidega ette nähtud lubatavuse kriteeriumite mittejärgimisest.⁴¹⁹

Põhikohtuasjas oli Madalmaade kõrgeim kohus kaebuse kokkuvõtliku põhjendusega osaliselt tagasi lükanud ja eelotsuse küsimata jätnud, ning nendele asjaoludele tugines kaebaja EIK ees.⁴²⁰ Siseriiklik õigus sätestas käesoleval juhul, et kõrgeim kohus võib kassatsioonkaebuse läbi vaatamata jätta, kui kaebus ei anna alust vaidlustatud lahendi muutmiseks ega tõstata vajadust õigusküsimuste lahendamiseks.⁴²¹ Sama seadus andis võimaluse tunnistada kassatsioonkaebus vastuvõetamatuks, kui kassatsioonkaebus on perspektiivitu.⁴²² EIK leidis, et nimetatud sätted on suunatud sellele, et hoida menetlusaeg mõistlikuna ning võimaldada kassatsioonikohtutel või sarnastel kohtuasutustel keskenduda efektiivselt nende põhiülesannetele, nagu õiguse ühetaolise kohaldamisele ning õiguse õigele tõlgendamisele.⁴²³

EIK hinnangul ei osutunud selles asjas vajalikuks küsida Euroopa Kohtult eelotsust, sest asjas ei tõusetunud õiguslikku küsimust, mida peaks menetlema – EIK nõustus, et kokkuvõtlik põhjendus, mis sisaldub sellises otsuses, viitab selle tunnistamisele, et eelotsusetaotluse ei saa viia teistsuguse tulemuseni kohtuasjas.⁴²⁴ EIK tõi välja Euroopa Kohtu seisukoha, et siseriiklikud kohtud ELTL art 267 mõttes ei ole kohustatud esitama eelotsusetaotlust EL õiguse tõlgendamiseks küsimuses, mis nende ees tõstatati, kui küsimus ei ole relevantne, st kui vastus sellele küsimusele, ükskõik milline see ka poleks, ei saa mõjutada kohtuasjas tehtavat lahendit.⁴²⁵

EIK leidis ka, et kiirendatud menetluste kontekstis ei tõusetu põhimõttelist probleemi EIÕK art 6 lg 1, kui kassatsioonkaebus, millega on esitatud eelotsuse küsimise taotlus, tunnistatakse mittevastuvõetamatuks või läbi vaatamata jäetud kokkuvõtliku põhjendustega, mille järgi on kohtuasja asjaoludest selge, et otsus ei olnud meelevaldne ega muul viisil ilmselgelt ebamõistlik.⁴²⁶

⁴¹⁸ *Baydar*, p 43, viidatud EIKo 65542/12, *Stichting Mothers of Srebrenica*.

⁴¹⁹ *Baydar*, p 43, seal viidatud EIKo 29382/16 ja 489/17, *Astikos Kai Paratheristikos Oikodomikos Synetairismos Axiomatikon ja Karagiorgos vs. Kreeka*, p 47.

⁴²⁰ *Ibidem*, p 45, 15.

⁴²¹ *Ibidem*, p 47.

⁴²² *Ibidem*.

⁴²³ *Ibidem*.

⁴²⁴ *Ibidem*, p 20, 48.

⁴²⁵ *Ibidem*, p 49, 29.

⁴²⁶ *Baydar*, p 50, 46.

f) *Harisch vs. Saksamaa*⁴²⁷

Tegemist on taaskord ühega neist lahendeist, kus kaebaja tugines EIÕK art 6 lg 1 rikkumisele põhjendusega, et siseriiklikud kohtud ei olnud esitanud eelotsusetaotlust Euroopa Kohtule ning eelotsuse küsimisest keeldumine polnud nõuetekohaselt põhjendatud, EIK aga rikkumist ei tuvastanud.⁴²⁸

Kaasuse asjaolude kohaselt oli kaebaja pöördunud kohtusse hagiga tulenevalt kahjust, mis oli väidetavalt tekkinud ühe ettevõtte poolt teisele äriühingule liigselt makstud tasude tõttu.⁴²⁹ Liidumaa kohus (Landgericht) lükkas esitatud hagi tagasi, misjärel esitas kaebaja apellatsioonkaebuse, kus tõi esile EL õiguse ja selle tõlgendused nii Euroopa Kohtu kui Saksamaa Ülemkohtu (Bundesgerichtshof, edaspidi Ülemkohus) poolt, kuid ei taotlenud eelotsuse küsimist.⁴³⁰ Liidumaa ülemkohus (Oberlandesgericht) selgitas suulisel istungil, et tema hinnangul on Euroopa Kohtu praktika selge ja EL õigus selles asjas kohaldu.⁴³¹ Samal istungil tegi kaebaja taotluse menetluse peatamiseks ja Euroopa Kohtult eelotsuse küsimiseks, istungi järel esitas täiendavalt enda nägemuse, kuidas eelotsuse küsimusi sõnastada.⁴³² Liidumaa ülemkohus lükkas kaebuse tagasi, tuues välja põhjendused, mille kohaselt kaebaja nõue ei saa põhineda EL õigusel, viidates mh Euroopa Kohtu praktikale.⁴³³ Revisjonikaebuse küsimuses leidis liidumaa ülemkohus, et alus menetlusloa andmiseks Saksa tsiviilkohtumenetluse seadustiku (Zivilprozessordnung, lühendatult ZPO) art 543 lg 2 järgi puudub.⁴³⁴ Kaebaja esitas kaebuse loa andmisest keeldumise peale, kus kordas eelotsuse küsimise taotlust ning sõnastas taaskord eelotsuseküsimused.⁴³⁵ Ülemkohus lükkas kaebuse tagasi põhjendusega, et õigusküsimusel ei olnud põhimõttelist tähtsust, sest menetlusõiguse rikkumisele tuginevad väited ei olnud veenvad ning sest ei õiguse edasiarendamise ega õiguse ühetaolise kohaldamise tagamise huvid nõudnud revisjonohtult asja lahendamist vastavalt ZPO art 543 lg 1.⁴³⁶ Edasiste põhjenduste andmist pidas Ülemkohus mittevajalikuks tulenevalt ZPO art 544 lg 4 2. lause 2. alternatiivist.⁴³⁷ Seejärel esitas kaebaja kaebuse, milles tugines ärakuulamisõiguse rikkumisele

⁴²⁷ *Harisch*.

⁴²⁸ *Ibidem*, p 24, 43.

⁴²⁹ *Ibidem*, p 6, 7.

⁴³⁰ *Ibidem*, p 7–8.

⁴³¹ *Ibidem*, p 8.

⁴³² *Ibidem*.

⁴³³ *Ibidem*, p 9.

⁴³⁴ ZPO art 543, millele kohus tugines, kehtib praegu samas sõnastuses. Vt: Zivilprozessordnung. – BGBl I S 3202; 2006 I S 431; 2007 I S 1781; ...; 2021 I S 4607.

⁴³⁵ *Harisch*, p 10.

⁴³⁶ *Ibidem*, p 11.

⁴³⁷ *Ibidem*, p 11.

ning leidis, et Ülemkohus polnud põhjendavalt piisavalt eelotsusetaotluse esitamata jätmist.⁴³⁸ Ülemkohus lükkas kaebuse tagasi, märkides, et ei pidanud kaebuses esitatud väiteid veenvaks ja viimase astme kohtu lahend ei vajanud detailsemat põhjendamist.⁴³⁹ Kaebaja esitas kaebuse ka Saksamaa Liitvabariigi konstitutsioonikohtule (Saksa konstitutsioonikohus), mis lükkas kaebuse tagasi ilma põhjendusi esitamata.⁴⁴⁰

Harischi lahendi abil, mis leidis Strasbourgi kohtus lahenduse 2019. a, saame ka lähema sissevaate Saksa õigusesse, mis puudutab põhjendamiskohustust eelotsuse küsimise kontekstis edasikaebuse tagasilükkamisel. ZPO art 543 lg 2 kohaselt – nii siis kui ka kehtiva ZPO järgi – on revisjoni korras edasikaebamine lubatud, kui õigusküsimus on põhimõttelise tähtsusega (p 1) või kui õiguse edasiarendamise või õiguse ühetaolise kohaldamise huvid nõuavad otsuse tegemist revisjoni korras asja menetleval kohtul (p 2). Saksa kohtupraktikas väljakujunenud seiskoha järgi, millele ka EIK lahendis viidati, on õigusküsimus alati põhimõttelise tähtsusega, kui see tõstatab küsimuse, mis nõuab EL õiguse ühetaolist tõlgendamist, mis on relevantne asja lahendamisel, ja mis muudab edasikaebemenetluses eelotsuse küsimise väga tõenäoliseks.⁴⁴¹ Saksa konstitutsioonikohus on pidanud lubatavaks föderaalsete maksukohtu (Bundesfinanzhof) poolt menetlusloa andmata jätmise peale esitatud kaebuse tagasilükkamist ilma põhjenduseta, olukorras kus esimese astme kohus oli detailselt põhjendanud asjakohast EL õigust ning seda, miks vastavate sätete tõlgendamise osas kahtlused puudusid, tuginedes sealjuures föderaalsete maksukohtu väljakujunenud kohtupraktikale.⁴⁴²

Teisalt oli Saksa konstitutsioonikohus pidanud rikkumiseks seda, kui Ülemkohus oli tagasi lükanud kaebuse, mis oli esitatud menetlusloa andmata jätmise peale, ning jättis selle põhjendamata.⁴⁴³ Selles asjas leidis konstitutsioonikohus, et kohustus küsida eelotsust revisjonimenetluses oli väga tõenäoline ning Ülemkohus ei olnud põhjendanud revisjoniloa andmata jätmist sellele vaatamata.⁴⁴⁴ Kuigi madalama astme kohus oli lühida põhjenduse esitanud, puudusid viited sellele, et Ülemkohus oli nendega arvestanud, eriti kuna kaebaja oli esitanud laialdaselt väiteid loa andmata jätmise vastu, sealjuures vaidlustades madalama astme kohtu põhjendusi.⁴⁴⁵

⁴³⁸ *Ibidem*, p 12.

⁴³⁹ *Ibidem*.

⁴⁴⁰ *Ibidem*, p 13.

⁴⁴¹ nt BGH, I ZR 130/02. *Harisch*, p 16.

⁴⁴² BvR 557/88 = NVWZ 1993, lk 883; *Harisch*, p 16.

⁴⁴³ BverfG, 1 BvR 1320/14; *Harisch*, p 16.

⁴⁴⁴ *Ibidem*.

⁴⁴⁵ *Ibidem*.

EIK lähtekohad olid selles kohtuasjas kooskõlalised varasemate lahenditega.⁴⁴⁶ Sealjuures kordas EIK seisukohta, mille kohaselt on EIÕK art 6 lg 1 järgi on lubatav siseriiklikult kõrgeimal kohtul kaebus tagasi lükata sellega, et viidatakse üksnes asjakohastele õigusnormidele, mis reguleerivad neid kaebuseid, kui vaidluses ei tõusetu põhimõttelise tähtsusega õigusküsimust, eriti loamenetluse asjades.⁴⁴⁷ Ka kordas EIK, et edasikaebuse läbivaatamata jätmisel võib kohus põhimõtteliselt ka lihtsalt tugineda madalama astme kohtu lahendi põhjendustele või võivad põhjendused olla asjaoludest kaudselt tuletatavad.⁴⁴⁸

Analüüsitavas kohtuasjas kinnitas EIK, et Ülemkohtu puhul on tegemist viimase astme kohtuga ELTL art 267 lg 3 mõttes ehk kohtuga, mille otsuste peale ei saa siseriikliku õiguse järgi edasi kaevata, vaatamata sellele, et Ülemkohus otsustas üksnes menetlusloa andmisest keeldumisele esitatud kaebuse üle.⁴⁴⁹ EIK juhtis tähelepanu, et Ülemkohus ainult lühidalt viitas menetlusloa andmisest keeldumise põhjendustele ja loobus edasistest põhjendustest viitega ZPO art 544 lg 4.⁴⁵⁰ EIK pidas selles asjas oluliseks, et kaebaja oli Euroopa Kohtult eelotsuse küsimist soovinud juba varasemalt, s.o liidumaa ülemkohtu ees, ning liidumaa ülemkohus oli EL õigust detailselt analüüsinud ja Euroopa Kohtu lahenditele laialdaselt oma lahendis viidanud.⁴⁵¹ Samuti oli liidumaa ülemkohus jõudnud järeldusele, et tõusetunud õigusküsimuse selgitamiseks puudus vajadus, sest õigusnormide ulatuse ja tõlgendamise osas kahtlused puudusid.⁴⁵² Euroopa Kohtu kohtupraktika selgust ja EL õiguse mittekohaldumist selgitas liidumaa ülemkohus ka suulisel istungil, kus pooled olid saanud EL õiguse üle arutleda.⁴⁵³ Nii järeldas EIK, et liidumaa ülemkohus oli selgitanud, miks ei olnud mõistlikku kahtlust selles, kuidas õigesti Saksa ja EL õigust kohaldada ning kuidas vaidlusalust küsimust tuleb lahendada.⁴⁵⁴

EIK leidis, et liidumaa ülemkohtul tuli otsustada ZPO art 543 järgi, kas kohtuasi oli põhimõttelise tähtsusega ning kas menetluluba oleks tulnud sellest tulenevalt anda.⁴⁵⁵ EIK märkis, et väljakujunenud siseriikliku kohtupraktika kohaselt on õigusküsimus põhimõttelise tähtsusega alati siis, kui tõstatab küsimuse, mis nõuab EL õiguse ühetaolist tõlgendamist, mis on asja lahendamisel relevantne ja mis teeb eelotsuse küsimise edasikaebemenetluses väga tõenäoliseks.⁴⁵⁶ Samuti tõi EIK

⁴⁴⁶ Vt p 33–37.

⁴⁴⁷ *Ibidem*, p 35 ja seal viidatud lahendid.

⁴⁴⁸ *Ibidem*, p 35 ja seal viidatud lahendid.

⁴⁴⁹ *Ibidem*, p 37.

⁴⁵⁰ *Ibidem*.

⁴⁵¹ *Ibidem*, p 38.

⁴⁵² *Ibidem*.

⁴⁵³ *Ibidem*.

⁴⁵⁴ *Ibidem*.

⁴⁵⁵ *Ibidem*, p 39.

⁴⁵⁶ *Ibidem*, p 39, 16.

välja, et tulenevalt sellest kohtupraktikast sisaldab menetlusloa andmisest keeldumine endas kaalutlust, et eelotsuse küsimine Euroopa Kohtult ei ole selles asjas nõutav.⁴⁵⁷ EIK järeldus oli, et liidumaa ülemkohus oli kaalunud kaebaja eelotsuse küsimise taotlust ja keeldunud sellest selle kaudu, et keeldus edasikaebuse menetlemisest.⁴⁵⁸ Selsamal põhjusel leidis EIK, et Ülemkohus, mis oli kohustatud otsustama eelotsuse küsimise koosõlas ELTL art 267, keeldus tunnustamast vajadust küsida Euroopa Kohtult eelotsust selle kaudu, et kinnitas, et ei pidanud õigusküsimust põhimõttelise tähtsusega olevaks.⁴⁵⁹

EIK tuli siinkohal tagasi varasema seisukoha juurde, mille järgi võivad kõrgeima kohtu lahendi põhjendused mõnedel juhtudel tuleneda asjaoludest või madalama astme kohtu põhjenduste kinnitamisest.⁴⁶⁰ EIK juhtis tähelepanu, et Saksa konstitutsioonikohtu järgi on nõutav üksnes, et keeldumise põhjendused peavad nähtuma kas viimase astme kohtu põhjendustest või muul viisil, nt madalama astme kohtu põhjenduste kaudu.⁴⁶¹ Kuna liidumaa ülemkohus esitas detailsed põhjendused menetlusloa andmisest keeldumiseks, olles arutanud EL õiguse küsimust osapooltega suulisel istungil, leidis EIK, et praeguse asja asjaolud võimaldasid kaebajal mõista Ülemkohtu otsust.⁴⁶²

Niisiis, EIK nendest seisukohtadest nähtub, et kui EL õiguse mittekohaldumine tuleneb selgelt madalama astme kohtu otsusest, võib sellest piisata ja kõrgeim kohus täiendavaid põhjendusi esitada ei pea. Mõningane erisus tuleb siin siiski sisse sellega, et saksa kohtupraktika on sõnaselgelt öelnud, et põhimõttelise tähtsusega küsimusega on mh tegemist siis, kui see tõstatab küsimuse, mis nõuab EL õiguse ühetaolist tõlgendamist, mis on relevantne asja lahendamisel, ja mis muudab edasikaebemenetluses eelotsuse küsimise väga tõenäoliseks, ning kui sellist küsimust ei tõusetu, esineb alus menetlusloa andmisest keeldumiseks.

Võttes arvesse siseriiklike kohtute põhjendamiskohustuse eesmärki ja vaadeldes kohtumenetlust tervikuna, nähtus EIK-le, et siseriiklikud kohtud andsid kaebajale detailse põhjenduse, miks eelotsuse küsimisest keelduti.⁴⁶³ Arvestades kohtuasja asjaolusid pidas EIK aktsepteeritavaks, et Ülemkohus jättis põhjalikumad põhjendused esitamata ja üksnes viitas asjakohastele õigusnormidele, kui lahendas kaebaja kaebust menetlusloa andmisest keeldumise peale.⁴⁶⁴ EIK lõppjäreldus oli, et selles

⁴⁵⁷ *Ibidem*, p 39.

⁴⁵⁸ *Ibidem*.

⁴⁵⁹ *Ibidem*, p 40.

⁴⁶⁰ *Ibidem*, p 41, 16.

⁴⁶¹ *Ibidem*.

⁴⁶² *Ibidem*, p 41.

⁴⁶³ *Ibidem*, p 42.

⁴⁶⁴ *Ibidem*.

asjas ei olnud eelotsuse küsimisest keeldumine meelevaldne ning keeldumist oli piisavalt põhjendatud, niisiis polnud tuvastatav EIÕK art 6 lg 1 rikkumine.⁴⁶⁵

g) *Baltic Master Ltd. vs. Leedu*⁴⁶⁶

Kõnealusel juhul oli vaidlus toimunud maksuasjas Leedu halduskohtutes, mis EIÕK art 6 mõttes oli EIK järgi käsitletav kriminaalasjana tulenevalt nende asjassepuutuvate õigusnormide iseloomust, millega määratakse trahvid maksuõiguse rikkumise puhuks, samuti karistuse eesmärgist ja selle raskusest.⁴⁶⁷ Siingi tugines kaebaja EIÕK art 6 lg 1 rikkumisele, heites Leedu kõrgeimale halduskohtule ette Euroopa Kohtult eelotsuse küsimisest keeldumist ning keeldumise mittepiisavat põhjendamist.⁴⁶⁸ Varasematest lahenditest viitas EIK põhiprintsiipide väljatoomisel juba varemkäsitletud lahenditele *Ullens de Schooten, Baydar ja Dhahbi*, aga ka lahendile *Somorjai vs. Ungari*.⁴⁶⁹

Asjaolude kohaselt oli äriühingust kaebaja (edaspidi: kaebaja) juba esimese astme halduskohus taotlenud eelotsuse küsimist, kuid seal leiti, et EL õiguse tõlgendamise küsimust asjas ei tõusetunud.⁴⁷⁰ Kaebaja kaebas otsuse edasi, heites madalama astme kohtule ette Ühenduse õiguse sätete vale tõlgendamist ning põhjenduste mittepiisavust.⁴⁷¹ Kaebaja tugines kaebuses sellele, et Euroopa Kohtu kohtupraktika on vastuoluline, ning esitas detailsed küsimused, mida pidas vajalikuks Euroopa Kohtule esitada.⁴⁷² Kõrgeim halduskohus jättis esimese astme otsuse jõusse ja leidis, et esimese astme lahend oli piisavalt põhjendatud, tuginedes põhjendamiskohustuse ulatuse sisustamisel ka asjakohasele EIK praktikale.⁴⁷³ Kõrgeim halduskohus leidis samuti, et EL õiguse kohaldamine oli kõnealusel juhtumil piisavalt selge ja seetõttu polnud eelotsuse küsimine vajalik.⁴⁷⁴ Sealjuures viitas kõrgeim halduskohus oma varasemale lahendile, milles käsitleti EL direktiivi sätteid ja kus vastav kohus oli leidnud, et kaebaja ettevõtte oli jätnud välja toomata konkreetsed direktiivi tõlgendamist puudutavad ebakindlad kohad ja ei olnud näidanud, miks eelotsuse küsimine Euroopa Kohtult on vajalik.⁴⁷⁵

⁴⁶⁵ *Ibidem*, p 43.

⁴⁶⁶ EIKo 55092/16, *Baltic Master Ltd. vs. Leedu*.

⁴⁶⁷ *Ibidem*, p 13–16, 29–30.

⁴⁶⁸ *Ibidem*, p 27.

⁴⁶⁹ *Ibidem*, p 34–39; sh EIKo 60934/13, *Somorjai vs. Ungari*.

⁴⁷⁰ *Ibidem*, p 13, 14.

⁴⁷¹ *Ibidem*, p 15.

⁴⁷² *Ibidem*.

⁴⁷³ *Ibidem*, p 16.

⁴⁷⁴ *Ibidem*.

⁴⁷⁵ *Ibidem*.

EIK pidas selles asjas oluliseks, et kaebaja ettevõtte eelotsuse küsimise taotlus oli väga konkreetne ja hõlmas kuut küsimust, seega polnud tegemist liiga laialdaselt või üldsõnaliste terminitega formuleeritud taotlustega, nagu *Baydari* ja *Somorjai* lahendites.⁴⁷⁶ Samuti polnud tegemist kaasusega, kus kõrgeim kohus kasutas kokkuvõtlikku põhjendust, nagu *Baydari* lahendis.⁴⁷⁷ EIK leidis veel, et kõrgeim halduskohus polnud teinud laiaulatuslikult viiteid asjakohasele Euroopa Kohtu praktikale erinevalt *Ullens de Schooteni* asjas toimunule.⁴⁷⁸

Kuigi valitsus esitas EIK-le siseriiklikku ja EK kohtupraktikat, põhjendamaks seda, et kohtupraktika oli väljakujunenud, ei olnud kõrgeim halduskohus ühelegi nimetatud kohtuasjadest oma lahendis viidanud, mistõttu ei saanud see kohtupraktika olla EIK hinnangul eelotsuse küsimisest keeldumise aluseks.⁴⁷⁹ Veel enam, ainus lahend, millele kõrgeim halduskohus eelotsuse küsimise mittevajalikkust põhjendades viitas, oli teise õigusakti kohta, kui see, mille osas kaebaja ei suutnud välja tuua konkreetseid asjaolusid, miks Euroopa Kohtult eelotsuse küsimine oli vajalik.⁴⁸⁰

EIK leidis, et antud juhul ei ole kõrgeima halduskohtu põhjendustest selge, millistel konkreetsetel õiguslikel alustel pidasid nad EL õiguse kohaldamist nii selgeks, et puudub igasugune kahtlus.⁴⁸¹ EIK tuvastas EIÕK art 6 lg 1 rikkumise.⁴⁸²

h) *Sanofi Pasteur vs. Prantsusmaa*⁴⁸³

Tegemist on ühe olulise, sealjuures üsna hiljutise lahendiga, kus EIK tuvastas EIÕK art 6 lg 1 rikkumise asjas, kus kaebaja oli tuginenud tema poolt esitatud Euroopa Kohtult eelotsuse küsimise taotluse tagasilükkamisele kõrgeima kohtu poolt ilma põhjendusi esitamata.⁴⁸⁴

Asjaolude kohaselt oli hageja X pöördunud edukalt riigi vastu halduskohtusse kahjuhüvitise saamiseks tulenevalt hagejal diagnoositud haigustest, mida seostati hageja jaoks kohustusliku vaktsiiniga.⁴⁸⁵ Hageja pöördus seejärel tsiviilasjas kohtusse äriühingust kaebaja (kaebaja) vastu, et

⁴⁷⁶ *Ibidem*, p 1, 41 ja seal viidatud: *Baydar*, p 42; *Somorjai*, p 59–60.

⁴⁷⁷ *Ibidem*, p 41 ja seal viidatud: *Baydar*, p 43.

⁴⁷⁸ *Ibidem*, p 41 ja seal viidatud: *Ullens de Schooten*, 64–67.

⁴⁷⁹ *Ibidem*, p 42, 33, 16.

⁴⁸⁰ *Ibidem*, p 42, 16.

⁴⁸¹ *Ibidem*, p 43 ja seal viidatud: *Vergauwen*, p 91.

⁴⁸² *Ibidem*, p 44.

⁴⁸³ *Sanofi Pasteur*. Selle lahendi inglisekeelses variandis lahendi punktid peale 26. punkti võrreldes prantsusekeelse variandiga ühe võrra nihkes – käesolevas töös on viidatud inglisekeelse variandi punktidele.

⁴⁸⁴ *Ibidem*, p 3, 80.

⁴⁸⁵ *Ibidem*, p 5–7.

saada kahjuhüvitist tulenevalt tervisekahju suurenemisest, tuginedes siseriikliku õiguse sätete tõlgendusele EL direktiivi valguses.⁴⁸⁶

Nii Toulouse'i kõrgema astme kohus (tribunal de grande instance de Toulouse) kui Toulouse'i apellatsioonikohus tunnistasid hagi vastuvõetavaks, kõrgema astme kohus jaatas kaebaja vastutust ning apellatsioonikohus jättis lahendi jõusse.⁴⁸⁷ Kaebaja esitas apellatsioonikohtu lahendi peale kassatsioonkaebuse ning X sellele omakorda vastuapellatsioonkaebuse.⁴⁸⁸ Kaebaja taotles oma kassatsioonkaebuses alternatiivselt eelotsuse küsimist Euroopa Kohtult direktiivi tõlgendamise kohta, esitades ka konkreetseid vaidluskohad, millele selgust saada soovis.⁴⁸⁹ Siseriiklikule menetlusele omaselt esitas *rappporteur* aruande ning kohtujurist (*avocat général*) oma arvamuse.⁴⁹⁰ Prantsuse kassatsioonikohus lükkas kaebuse tagasi, esitades sellele lühidalt põhjendused, eelotsuse osas märkis vaid, et selle küsimine pole vajalik.⁴⁹¹ Toulouse'i kõrgema astme kohus tegi seejärel lahendi, mis jõustus.⁴⁹²

EIK ei kaldunud ka siin kõrvale oma senisest praktikast Euroopa Kohtult eelotsuse küsimise ja selle küsimata jätmise põhjendamise osas.⁴⁹³ EIK märkis, et selles asjas olid eelotsuseküsimused kaebaja poolt detailselt sõnastatud, nagu nõudis siseriiklik õigus.⁴⁹⁴ Samuti märkis EIK, et Prantsuse kassatsioonikohus ei tunnistanud käesoleval juhul kaebaja kaebust vastuvõetamatuks ega selliseks, millel puuduvad edasikaebe alused, vaid lükkas selle tagasi.⁴⁹⁵ Sellest lähtuvalt leidis EIK, et tegemist ei ole eelnimetud juhtumiga, kus kõrgeim siseriiklik kohus keeldub taotlusest kokkuvõtliku põhjendusega põhjusel, et see ei tõstata põhimõttelise tähtsusega õigusküsimusi või see on perspektiivitu, või juhtumiga, kus kaebus oli tunnistatud vastuvõetamatuks tulenevalt sellest, et vastuvõetavuse kriteeriumid olid täitmata.⁴⁹⁶ Samuti ei olnud Prantsuse kassatsioonikohus ei olnud viidanud sõnaselgelt ühelegi *Cilfit*-kriteeriumile ning EIK leidis ka, et puuduvad viited, nagu oleks Prantsuse kassatsioonikohus leidnud, et EL õiguse asjakohased sätted oleks Euroopa kohtu poolt juba tõlgendatud või et EL õigus oleks olnud nii ilmselge, et ei jäta ruumi põhjendatud kahtluseks.⁴⁹⁷

⁴⁸⁶ *Ibidem*, p 8.

⁴⁸⁷ *Ibidem*, p 9, 11.

⁴⁸⁸ *Ibidem*, p 13.

⁴⁸⁹ *Ibidem*, p 17–18.

⁴⁹⁰ *Ibidem*, p 19–20.

⁴⁹¹ *Ibidem*, p 21.

⁴⁹² *Ibidem*, p 22.

⁴⁹³ Vt p 67–70 ja seal viidatud lahendid.

⁴⁹⁴ *Ibidem*, p 71, 17–18.

⁴⁹⁵ *Ibidem*, p 72.

⁴⁹⁶ *Ibidem*, p 72, 70.

⁴⁹⁷ *Ibidem*, p 74.

Valitsus oli EIK ees tuginenud sellele, et Prantsuse kassatsioonikohtu lühidast märkimisest, et eelotsuse küsimise vajadust puudub, viitab sellele, et Prantsuse kassatsioonikohus oli leidnud, et küsimus oli mitteasjakohane.⁴⁹⁸ Valitsus märkis ka, et põhikohtuasjas esiletoodud direktiivi ülevõtmise tähtaeg saabus pärast vaktsiini turule laskmist.⁴⁹⁹ EIK sellise lähenemisega siiski ei nõustunud.⁵⁰⁰ Järelikult vajab põhjendamiskohustuse täitmine ka mitteasjakohasuse puhul analoogsetes olukordades ehk juhul, kus tegemist on kaebuse tagasilükkamisega, enam kui seda, et kohus märgib ära, et eelotsuse küsimine pole vajalik.

EIK leidis, et erinevalt *Dhahbi* lahendist tuli Prantsuse kassatsioonikohtu sõnadest küll välja viide eelotsuse küsimisele, mida kaebaja taotles, kuid otsusest puudusid põhjendused, millest tulenevalt kohus leidis, et vajadus tõusetunud küsimustes eelotsusetaotluse tegemiseks puudus.⁵⁰¹ EIK järeldas, et Prantsuse kassatsioonikohtu ei nähtu, kas neid küsimusi oli analüüsitud *Cilfit*-kriteeriumite valguses ja kui seda tehti, siis milliste põhjal oli Prantsuse kassatsioonikohus otsustanud, et neid Euroopa Kohtule esitada vaja ei ole.⁵⁰²

EIK asus seisukohale, et selles kohtuasjas oleks pidanud olema sõnaselged põhjendused, miks kohus otsustas mitte kaebaja poolt esitatud eelotsuseküsimusi Euroopa Kohtult mitte küsida.⁵⁰³ EIK tõi välja, et kohtujurist analüüsis oma arvamuses, kas direktiivi oleks pidanud arvesse võtma, olukorras kus seda polnud ettenähtud tähtajaks siseriiklikku õigusesse üle võetud.⁵⁰⁴ Kohtujurist lisas veel, et 2003. a oli Prantsuse kassatsioonikohus sarnases asjas leidnud, et kohalduvat siseriiklikku õigust tuli tõlgendada selle direktiivi valguses, lisades, et sellest lähtus ka asja menetlev kohus käesolevas asjas.⁵⁰⁵ EIK märkis lisaks, et käesolevas asjas otsuse kättetoimetamise kuupäeval küsis Prantsuse kassatsioonikohus sarnaseid eelotsuseküsimusi võrreldavas kohtuasjas, kus oli ka kaebaja menetlusosaliseks.⁵⁰⁶ Just nende seoste tõttu ja selle valguses, mis oli kõnealuses asjas kaebaja jaoks kaalul, pidas EIK eriti oluliseks selgitada, miks eelotsuse küsimisest keelduti.⁵⁰⁷

⁴⁹⁸ *Ibidem*, p 75.

⁴⁹⁹ *Ibidem*.

⁵⁰⁰ *Ibidem*, p 76.

⁵⁰¹ *Ibidem*, p 77.

⁵⁰² *Ibidem*.

⁵⁰³ *Ibidem*, p 78.

⁵⁰⁴ *Ibidem*, p 79.

⁵⁰⁵ *Ibidem*.

⁵⁰⁶ *Ibidem*, p 64, 67.

⁵⁰⁷ *Ibidem*.

3.4 EIK praktika tähendus ja mõju Riigikohtu põhjendamiskohustusele

Viimaste aastate arvukad EIK lahendid on selgitanud siseriiklike tsiviilasju menetlevate kohtute põhjendamiskohustuse ulatust erinevates menetlusstaadiumites erinevat tüüpi lahendites ja erinevates kohtuastmetes. Sealjuures ei ole praktika loamenetluse asjas, mille osas *Olli* lahendis Riigikohtu menetlusse võtmisest keeldumist ilma põhjendusteta EIK sobivaks pidas, märkimisväärselt muutunud.

Keerulisem on hinnata Riigikohtu põhjendamiskohustuse ulatust Euroopa Kohtult eelotsuse küsimise kontekstis, mille kohta on tulnud mitu rikkumise tuvastanud lahendit, s.o eelkäsitatud *Dhahbi*, *Schipani*, *Baltic Master* ja *Sanofi Pasteur* asjades. *Ullens de Schooten*i lahendist alguse saanud pööre varasemast kohtupraktikast on kaasa toonud range testi rakendamise kõnealust tüüpi kohtuasjades.⁵⁰⁸ Kui varasemate lahendite järgi tuli hinnata keeldumise meelevaldsust, mille rikkumise olemasolu EIK ühelgi juhtumil tuvastanud ei olnud.⁵⁰⁹ *Ullens de Schooten*i lahendiga tulnud kindlate kriteeriumite määramise järel tuvastas EIK *Dhahbi* lahendiga, et kaudsel viisil põhjendamine ei ole piisav.⁵¹⁰ See lahkneb nendest üldistest põhjendamiskohustuse lahenditest, mille järgi kohus võib kaudsel viisil põhjendamiskohustuse täita.⁵¹¹ *Schipani* lahendiga ei pidanud EIK piisavaks, et kassatsioonikohus arutas Euroopa Kohtu kohtupraktikat, samas kui ei põhjendanud selgesõnaliselt *acte clair* olemasolu ega maininud kaebaja taotlust eelotsuse küsimisest.⁵¹² *Sanofi Pasteuri* asjas olid põhjendused sarnased ning EIK heitis ette kassatsioonikohtu nappi märkimist, et eelotsuse küsimine ei ole vajalik, ning *Cilfit*-eranditele sõnaselget viitamata jätmist.⁵¹³ On selge, et EIK kohtupraktika on läinud eelotsuse küsimata jätmise asjades üldjoontes rangemaks. Kuna täiesti ühtset lähenemist siiski pole, oleks abiks, kui selgust aitaks luua EIK suurkoja otsus või ka täiendavad selgitused Euroopa Kohtu poolt eelotsuse küsimise kohta.⁵¹⁴ Senise praktika põhjal on aga väga kaheldav, kas igasugune põhjendamiskohustuse puudumine Riigikohtu poolt, kui menetlusosaline on taotlenud eelotsuse küsimist ja Riigikohus keeldub edasikaebust menetlemast, on EIÕK kooskõlas.

Ka õiguskirjanduses tunnistatakse võimalust, et Riigikohtul eelotsuse küsimise situatsioonis menetlusse võtmisest keeldumisel põhjendamiskohustus tekib. C. Ginter on leidnud TsMS-i 2017. a

⁵⁰⁸ Krommendijk, J. Tell me more, tell me more: the obligation for national courts to reason their refusals to refer to the CJEU in *Sanofi Pasteur*. – <https://strasbourgothers.com/2020/02/20/tell-me-more-tell-me-more-the-obligation-for-national-courts-to-reason-their-refusals-to-refer-to-the-cjeu-in-sanofi-pasteur/> (23.9.2021). Vt *Ullens de Schooten*i lahendist tulenevad kriteeriumid, *supra*, *Ullens de Schooten*.

⁵⁰⁹ *Ibidem*.

⁵¹⁰ *Ibidem*, *supra*, *Dhahbi*.

⁵¹¹ vt *supra*, lk 42.

⁵¹² Krommendijk, J; *supra*, *Schipani*.

⁵¹³ Krommendijk, J; *Sanofi Pasteur*, p 73–74.

⁵¹⁴ Krommendijk, J.

kommentaaries, et *Cilfit*-erandite, s.o *acte éclairé* ja *acte clair* kohaldamist tuleb põhjendada ka kassatsioonkaebuse menetlusse võtmisest keeldumisel, kuigi TsMS sellise määruse põhjendamiseks ei kohusta (TsMS § 465 lg 1, § 680 lg 1).⁵¹⁵ J. Laffranque pidas 2018. a artiklis soovitatavaks, et Riigikohus selliseid lahendeid põhjendaks.⁵¹⁶ Hilisemad lahendid, s.o 2019. a *Harishi* asjas, 2019. a *Baltic Master* asjas ja 2020. a *Sanofi Pasteur* asjas annavad täiendavat abi põhjendamiskohustuse sisustamisel, toetades veel tugevamalt argumenti, et põhjendamine on vajalik.

Vähemalt olukorras, kus menetlusosaline on menetluse käigus teinud täpselt ja selgelt sõnastatud kirjaliku taotluse Euroopa Kohtult eelotsuse küsimiseks, tuleb siinkirjutaja hinnangul EIK praktikast lähtuvalt Riigikohtul menetlusse võtmisest keeldumisel põhjendada eelotsuse küsimata jätmist. Tagamaks kooskõla EIÕK, tuleks sealjuures viidata selgesõnaliselt *Cilfit*-erandite esinemisele, nagu viitab *Shipani* lahend. Olukorras, kus madalam kohtuaste on selle küsimusega juba tegelenud, võib piisata madalama astme kohtu põhjendustele viitamisest, lähtudes lahendist *Harisch*.

⁵¹⁵ Ginter, C. TsMSK I, lk 133. – Kõve, V. jt (koost). Tsiviilkohtumenetluse seadustik I. I–V osa (§-d 1–305). Komm vlj. Tallinn: Juura 2017.

⁵¹⁶ Laffranque 2018, lk 35.

Kokkuvõte

Selles magistritöös uuriti lähemalt Riigikohtu menetlusmudelit ja rolli ning EIÕK tulenevaid nõudeid põhjendamiskohustuse ulatusele, rõhuasetusega tsiviilkohtumenetlusel. Nii otsiti vastust lõppastmes küsimustele, millist menetlusmudelit järgib Riigikohus, kas kassatsioonimudelid kõrvalekaldumine toob kaasa vastuolu põhiseadusega, ning milline on Riigikohtu põhjendamiskohustuse ulatus edasikaebuste menetluse võtmisest keeldumisel.

PS § 149 lg 3 esimene lause sätestab, et riigi kõrgeim kohus Riigikohus vaatab kohtulahendeid läbi kassatsiooni korras. Samamoodi viitab kassatsioonimudelile ka KS § 26 lg 1 esimene lause ning TsMS § 13 esimene lause. Olles analüüsinud lähemalt õigusteadlaste seisukohti, on näha, et Riigikohtu tegutsemine kassatsioonikohtuna toimub eeldusena, millest Riigikohtu iseloomustamisel edasikaebeinstantsina lähtuda. Teisalt on muutunud reeglaks, et Riigikohtust rääkides ei jää kõrvale revisjonile omaste tunnuste väljatoomine.

Selgitades lähemalt menetlusmudelite, s.o kassatsioonimudeli, revisjonimudeli ning apellatsioonimudeli sisu selles traditsioonilises tähenduses, joonistuvad välja põhikriteeriumid, mille abil kõrgeimate kohtute nn ideaalmudeleid eristada. Esimene kriteerium lähtub sellest, kas kõrgeim kohus võib hinnata üksnes õiguslikke küsimusi või lisaks ka faktiküsimusi ning selle kohaselt on üksnes õigusküsimustega tegelemine iseloomulik nii kassatsiooni- kui revisjonimudelile. Riigikohus reeglina fakte hinnata ei saa, erand on loodud üksnes selliste asjaolude arvestamiseks, mis on esitatud ringkonnakohtu poolse menetlusõiguse normi olulise rikkumise kohta esitatud väite põhjendamiseks (TsMS § 688 lg 3 1. lause, TsMS § 688 lg 3 2. lause). Teine põhiline kriteerium tugineb sellele, kas vastaval kohtul on endal võimalus teha menetletavas kohtusjas uus otsus või mitte. Traditsioonilise lähenemise järgi puudub kassatsioonimudelit järgival kõrgeimal kohtul võimalus uue kohtuotsuse tegemiseks, revisjonimudelis sõltub uue lahendi tegemise võimalus aga sellest, kas madalama astme kohus on faktiküsimusi piisavalt põhjalikult hinnanud – faktiküsimuste selguse korral võib revisjonikohus ise uue lahendi teha ja sellega madalama astme otsuse asendada. TsMS § 691 p 5 lubab Riigikohtul nii ringkonnakohtu otsuse tühistamist ja uuega asendamist kui muutmist, mistõttu on selge, et Riigikohus ei järgi traditsioonilist kassatsioonimudelist. Samas on ka kassatsioonimudeli esindaja Prantsusmaa puhul nii uue otsusega asendamise kui õiguslike põhjenduste muutmise võimalus siseriiklikusse õigusesse sisse viidud. Lisaks eelnimetatud kriteeriumitele peetakse kassatsioonimudelile iseloomulikuks mitmeid jooni, mis iseloomustavad menetletavate asjade hulka, tüüpilisi esindajaid, kohtunikke arvu jm. Hinnates nii iseloomulikke tunnuseid kui

tsiviilkohtumenetluse norme, ei saa kindlasti öelda, et Riigikohus järgib kassatsioonimudelit traditsioonilises tähenduses, ning õigem oleks Riigikohut iseloomustada revisjonikohtuna.

Samas on ideaalmudelite kriteeriumitest lähtumine kõrgeimate kohtute iseloomustamisel eksitav ja ebatäpne. Neid mudeleid järgivad kohtud on aja jooksul kaugenenud traditsioonilisest arusaamast ning seetõttu on valitsev õigusteoreetiline seisukoht, et tähistuste „kassatsioon“, „revisjon“ ja „apellatsioon“ kasutamisega kõrgeimate kohtute selget eristamist ei toimu. Sellest õigem on pöörata tähelepanu, milliseid funktsioone ja millisel määral kõrgeimad kohtud järgivad. Põhilised õigusteoorias eristatavad tsiviilasju lahendavate kõrgeimate kohtute eesmärgid on era- ja avalik eesmärk, millest eraeesmärk taotleb kohtuvaidluse osapoolte jaoks õigusele vastava õiglase lahenduse saavutamist maksimaalsel võimalikul määral, avalik eesmärk aga avalike huvide kaitset või edendamist näiteks kohtupraktika ühtsuse tagamise, õiguse selgitamise ja edasiarendamise või madalamatele kohtutele suuniste andmise kaudu. Kehtivatest tsiviilkohtumenetluse normidest nähtub, et Riigikohus on suunatud eelkõige erahuvide järgimisele (TsMS § 668 lg 1, 679 lg 3 p 1–2), kuid tähtsust omavad ka avalikud eesmärgid (TsMS § 679 lg 3 p 3).

Küsimus Riigikohtu rollist ja menetlusmudelist omab tähtsust PS § 149 lg 3 esimese lause sisustamisel ning Riigikohtu järgitavate asjakohaste menetlusnormide põhiseaduspärasuse hindamisel. Õigusteadlaste seas on kahtluse alla seatud nii Riigikohtu mudel kui selle põhiseaduspärasus. Põhiseaduse tõlgendamise tulemused ei vii aga järelduseni, et oleks vajalik lähtuda arusaamast, nagu põhiseaduses kassatsioonimudeli tähistuse kasutamine muudab kõrvalekalded traditsioonilisest mudelite arusaamast vastavad menetlusnormid põhiseadusvastaseks. Sealjuures on kaheldav nii seadusandja tahe määrata ära lähtumine rangest menetlusmudeli kriteeriumitest kui see, et tõlgendusargumendid kogumis viivad tulemuseni, mis ei luba revisjonikohtule omaseid elemente seadusandjal sisse viia. Töö autor leiab, et kassatsioonimudelist kõrvalekaldumises revisjonile omaste menetlusnormidega ei esine põhiseadusega vastuolu.

Kõrgeima kohtu tegevust edasikaebuste menetlejana mõjutavad mitmed normid, printsiibid ja väärtused. Sealjuures esitavad nõudeid Riigikohtu tegevusele normid, mis seonduvad kohtusse pöördumise ja edasikaebeõigusega, aga ka õiglase kohtumenetluse põhimõttega. EIÕK art 6 lg 1, mis sätestab õiguse õiglasele (ausale) kohtumenetlusele, on normiks, mille kaudu EIK on selgitanud kohtutele laienevat põhjendamiskohustuse ulatust hulgalistes lahendites. Kuna EIK kohtupraktika kohaselt varieerub põhjendamiskohustuse ulatus tulenevalt otsuse iseloomust ja tuleb kindlaks teha kohtuasja asjaolude valguses ning nõuab lepinguriikide erinevuste arvestamist, on kohtupraktika analüüsimisel vaja tähele panna, millistel asjaoludel ning milliste menetluskorra järgi põhikohtuasjas

põhjendamiskohustuse täitmist hinnati. EIK praktikas ei ole toimunud selgelt eemaldumist juba varasemas kohtuasjas *Olli* väljendatud põhimõttest, mille järgi Riigikohtu loamenetluses menetlusse võtmisest keeldumist üldpõhimõtte järgi põhjendada ei pea. Seepärast pole EIÕK vastuolus TsMSi kehtivad sätted, mis sellise määruse põhjendamiseks otsesõnu ega õiguskirjanduse kohaselt ei kohusta.

Keerulisem on õiguslik olukord, mis puudutab põhjendamiskohustust Euroopa Kohtult eelotsuse küsimise situatsioonis. EIK on viimastel aastatel teinud mitmeid lahendeid, kus on selgitanud põhjendamiskohustuse ulatust sellistel tingimustel, millest olulisemad lahendid, esmajoones asjades *Ullens de Schooten*, *Stichting Mothers of Srebrenica jt*, *Dhahbi*, *Schipani*, *Baydar*, *Harisch*, *Baltic Master Ltd.* ja *Sanofi Pasteur* annavad sissevaate EIK arusaamadele. Lahendite suund on liikunud rangema põhjendamiskohustuse sisustamise poole. Kuigi täielikku selgust veel kohtupraktika loonud ei ole, toetab EIK senine praktika seisukohta, et Riigikohus peaks põhjendada menetlusse võtmisest keeldumist vähemalt juhul, kui menetlusosaline on menetluse kestel esitanud kohtule selge, piisavalt täpse ja kirjaliku taotluse Euroopa Kohtult eelotsuse küsimiseks. Põhjendused ei pea keeldumisel olema põhjalikud, küll aga tuleks välja tuua *Cilfit*-kohtupraktika erand, millest Riigikohus otsustamisel lähtub. Olukorras, kus madalam kohtuaste on selle küsimusega juba tegelenud, võib piisata madalama astme kohtu põhjendustele viitamisest.

Supreme Courts When Deciding Appeals in Civil Procedure. *Summary*

Even though the Constitution of Estonia states in § 149 subsection 3 that the Supreme Court shall be the highest court in the state and shall review court decisions by way of cassation proceedings, the recent trends in assessing the role of Estonian Supreme Court give reasons to doubt if the proceedings followed by the Supreme Court are indeed cassation proceedings. Furthermore, the possibility that the Supreme Court may follow elements inherent to the traditional understanding of the revision model has created doubts whether the deviation from the cassation model is constitutional or not. When thinking about the categorization of procedural models and assessing the role of the Supreme Court, there is also a need to think about filtering appeals and dealing with the caseload. The problems that Supreme Courts face due to the increasing numbers of cases have caused a trend in Supreme Courts in Europe to rethink their procedure. It follows that there has been a tendency to rethink the traditional models in academic writings. Another topic, which cannot be ignored when assessing the Supreme Court's possibilities in the procedural realm, concerns the ever-growing demands that come from the European Union (EU) law and the European Convention on Human Rights (ECHR). The main relevance in the context of this paper falls onto the duty to give reasons, which in recent years has brought the notion that the Supreme Court's practice not to give any reasons when refusing a leave to appeal might breach Article 6 of the ECHR.

One of the aims of this master's thesis is to explore the meaning of the procedural model of the Supreme Court of Estonia. The paper seeks to answer the questions:

- a) which procedural model does the Supreme Court of Estonia follow;
- b) whether deviating from the cassation model breaches the Constitution of Estonia.

This thesis also has the aim to explore the demands that the ECHR imposes on the Supreme Court. Specifically, it seeks to answer the question:

- c) what the scope of the duty to give reasons is when the Supreme Court refuses a leave to appeal, including cases, where there might be a need to refer a question to the Court of Justice of the European Union (CJEU).

To resolve these questions, the main methods used in this thesis are analytical and comparative, since for the purposes of this paper there is a need to comprehend both the legal material that derives from legal writings and case law, but also note the differences that manifest in different legal systems. For keeping the focus of the paper, it deals with the provisions and case law that concern civil procedure.

This paper is divided into two main sections. In the first one, the focus is on the procedural models of supreme courts, namely the cassation model, revision model, and the appeal model. It seeks to draw out the differences between those models and the problems when categorizing supreme courts. In addition to finding where the Supreme Court of Estonia falls on that scale and what it means in terms of the constitution, there is specific attention given to the functions supreme courts follow when deciding cases.

In the second part, the attention is given to the rights and principles that are relevant for the Supreme Court, including right to a fair trial, right of access to court, and right to appeal. After that, the discussion moves onto the duty to give reasons, as is explained through the case law of the European Court of Human rights (ECtHR). Special attention is given to the more recent case law that concerns the scope of the duty to give reasons when the court against whose decisions there is no judicial remedy refuses to refer a question to the CJEU.

Similarly to the § 149 of the Constitution of Estonia, the § 26 subsection 3 of the Courts Act and the § 13 of the Code of Civil Procedure (CCP) make references to the cassation model. Furthermore, the term is used extensively in both the CCP and legal writings. However, when taking a closer look at both the procedural norms and the traditional understanding of the criteria of so-called ideal models of supreme jurisdictions, the categorization of the Supreme Court of Estonia is not that certain.

In legal literature, reference can be made to two main criteria that overarchingly are said to be important when differentiating between ideal models. The first criteria concerns whether the highest court can only squash the decision and remand the case to the lower court or whether the highest court can replace a decision on its own. The latter has been decisive in finding the court to belong to the revision model, the former has traditionally been inherent to the cassation model. Since the CCP § 691 subsection 1 clause 5 gives the Estonian Supreme Court the competence to make a new judgment itself, by that the court under question does not follow cassation model.

The second criteria concerns whether the supreme court may review findings of fact or only questions of law. Both the revision and cassation model do not allow examining questions of fact. In Estonian legal system, the supreme court cannot as a rule examine questions of fact, although there is one exception made for facts presented to support the allegation concerning a material violation by a circuit court of appeal of a provision of procedural law, as is provided by CCP § 688 subsection 3. Taking into consideration the other possible, while not as relevant criteria, Estonian Supreme Court does not fall into the traditional understanding of the cassation model.

The main concern with differentiating between ideal models derives from the current understanding according to which the criteria used, whether the two main ones or others, are not decisive anymore. It follows that the focus should move from asking about the procedural model to examining, which purposes or functions the supreme court under question mainly serves. Therefore, the question should be whether the supreme court mainly follows private or public function. The current system of Estonian Supreme Court, when it comes to civil cases, has focus on the former.

Just because the Estonian Supreme Court is not strictly fitting to the cassation model, it does not necessarily follow that the procedural norms in force are unconstitutional. When paying attention to the material surrounding the creation of the relevant constitutional norm, it cannot be said that the idea was to create a court that would strictly follow the cassation model. When additionally using other methods to interpret § 149 of the Constitution, there is a strong reason to conclude that the current system does not violate the constitution.

The Estonian courts need to comply with the EU law, the ECHR, and the case law of the ECtHR. In the most relevant part, Article 6 § 1 of the ECHR provides that in the determination of his civil rights and obligations or of any criminal charge against him, everyone is entitled to a fair and public hearing within a reasonable time by an independent and impartial tribunal established by law. „Civil rights and obligations“ is an autonomous concept that derives from the ECHR, as been emphasized in *Nait-Liman v. Switzerland*. Leave to appeal proceedings also fall under the scope of Article 6 § 1, as has been confirmed in *Hansen v. Norway*. Because of that, there is a need to assess the whether the Estonian leave to appeal system follows the principles of the same Article.

When it comes to the Supreme Court of Estonia, the relevant norms of the CCP do not require the court to give reasons when refusing leave to appeal (CCP § 465 subsection 1 and § 680 subsection 1). In practice, the Supreme Court gives only very brief reasons.

When applying Article 6 § 1, the ECtHR has explained the scope of duty to give reasons. A lot of the principles found in the case law have found their way into the Estonian constitutional doctrine, but the similarities in principles can be found in both the procedural norms and case law of the Supreme Court. When examining the recent case law, there have been several cases of importance where the ECtHR has explained the duty to give reasons when the final court refuses a request for a preliminary ruling from the CJEU. Perhaps the most known judgment, made in the case *Ullens de Schooten and Rezabek v. Belgium*, sets out a duty to give reasons and relies on the *Cilfit* case law of the CJEU.

Since *Ullens de Schooten*, there have been developments in the ECtHR case law, in which there has also been found a violation of the Article 6 § 1 for a failure of the highest court to give proper reasons when refusing to refer preliminary questions to the CJEU, namely in the cases *Dhahbi v. Italy*, *Schipani and Others v. Italy*, *Baltic Master Ltd. v. Lithuania*, and *Sanofi Pasteur v. France*. In *Dhahbi*, the ECtHR found that implicit substantive reasoning is not enough when refusing to refer, in *Schipani* the national court's fault was in not explaining the presence of *acte clair* well enough and also in not giving any indication that there has been a request to refer by the applicant. In a more recent case *Sanofi Pasteur*, the fact that the Court of Cassation dismissed the appeal by only briefly noting that referral was not necessary and did not make any reference to the *Cilfit*-exceptions, made it so that the ECtHR found violation of the Article 6 § 1 of the ECHR.

There is not a certain answer to how the ECtHR would decide when it comes to Estonian leave to appeal system. And yet, based on the current case law it is doubtful that the Supreme Court of Estonia can refuse the leave to appeal without giving any reasons, at least not when a party to the proceedings has made a clear request to refer and the circuit court has not dealt with the question at all. Therefore, the fact that the current procedural norms, that is CCP § 465 subsection 1 and § 680 subsection 1 allow the Supreme Court of Estonia not to give any reasons when refusing a leave to appeal, needs reassessing.

Kasutatud kirjandus

1. Aaviksoo, B., Laaring, M. Kohtukorralduse põhiseaduslikud piirid: kas selged reeglid ja/või paindlikud printsiibid? – *Juridica* 2018/9.
2. Albers, P. Quality Assessment of Courts and the Judiciary: from Judicial Quality to Court Excellence. – Uzelac, A., Rhee, C. H. (R.) van (Eds.). *Access to Justice and the Judiciary: Towards New European Standards of Affordability, Quality and Efficiency of Civil Adjudication*. Natwerp, Oxford, Portland: Intersentia 2009.
3. Alexy, R. Põhiõigused Eesti Põhiseaduses. – *Juridica* 2001/eriväljaanne.
4. Bobek, M. Quantity or Quality? Reassessing the Role of Supreme Jurisdictions in Central Europe. – *The American Journal of Comparative Law* 2009/57, No 1.
5. Consultative Council of European Judges (CCJE). Opinion No. 11 (2008) of the Consultative Council of European Judges (CCJE) to the Attention of the Committee of Ministers of the Council of Europe on the Quality of Judicial Decisions.
6. Erecinski, T. Entwicklung der Regelung der Kassation in Zivilsachen in Polen. – Bittner, L., Klicka, T., Kodek, G. E., Oberhammer, P. (Eds.). *Festschrift für Walter H. Rechberger zum 60. Geburtstag*. Wien: Springer, 2005. (Viidatud: Galič, A. A Civil Law Perspective on the Supreme Court and its Functions. – *The Functions of the Supreme Court – Issues of Process and Administration of Justice*. *Studia Iuridica* 2019/81.
7. Ernits, M. Tõlgendamisest Riigikohtu praktikas. – Ernits, M. Põhiõigused, demokraatia, õigusriik. Tartu Ülikooli Kirjastus 2011.
8. Galič, A. A Civil Law Perspective on the Supreme Court and its Functions. – *Studia Iuridica* 2019/81
9. Galligan, D. J. *Due Process and Fair Procedures: A Study of Administrative Procedures*. Oxford: Oxford University Press 1996.
10. Gélinas, F. et al. *Foundations of Civil Justice: Toward a Value-Based Framework for Reform*. Cham: Springer 2015.
11. Goldstein, S. Regional report. – Yessiou-Faltsi, P. (Ed). *The Role of the Supreme Courts at the National and International Level: Reports for the Thessaloniki International Colloquium, 21–25 May 1997*. Thessaloniki: Sakkoulas Publications 1998. (Viidatud: Bobek, M. Quantity or Quality? Reassessing the Role of Supreme Jurisdictions in Central Europe. – *The American Journal of Comparative Law* 2009/57, No 1.)
12. Guide on Article 6 of the Convention – Right to a fair trial (civil limb). Council of Europe/European Court of Human Rights 2021 (31. august 2021 seisuga).

13. Haegen, M. Van Der. Transformation of the Cassation Model in France, The Netherlands and Belgium: Piercing the Legalistic Veil. – Rhee, C. H. (R.) van, Uzelac, A. (Eds.). Transformation of Civil Justice: Unity and Diversity. – *Ius Gentium: Comparative Perspectives on Law and Justice*. Vol. 70. Cham: Springer 2018.
14. Jolowicz, J. A. Appeal, cassation, amparo and all that: what and why? – Estudios en homenaje al doctor Héctor Fix-Zamudio en sus treinta años como investigador de las ciencias jurídicas, t. III. México: Universidad Nacional Autónoma de México 1988. – <https://archivos.juridicas.unam.mx/www/bjv/libros/2/643/26.pdf> (26.5.2021).
15. Jolowicz, J. A. Questionnaire to the regional reporters. – Yessiou-Faltsi, P. (Ed.). The Role of the Supreme Courts at the National and International Level: Reports for the Thessaloniki International Colloquium, 21–25 May 1997. Thessaloniki: Sakkoulas Publications 1998. (Viidatud: Lindblom, P. H. The Role of Supreme Courts in Scandinavia. – *Scandinavian Studies in Law* 2000, Vol. 39. – <https://scandinavianlaw.se/pdf/39-15.pdf> (1.3.2021).)
16. Jolowicz, J. A. The Role of the Supreme Court at the National and International Level. – Yessiou-Faltsi, P. (Ed). The Role of the Supreme Courts at the National and International Level: Reports for the Thessaloniki International Colloquium, 21–25 May 1997. Thessaloniki: Sakkoulas Publications 1998. (Viidatud: Bobek, M. Quantity or Quality? Reassessing the Role of Supreme Jurisdictions in Central Europe. – *The American Journal of Comparative Law* 2009/57, No 1.)
17. Jolowicz, J. A. On the nature and purposes of civil procedural law. – Jolowicz, J. A. *On Civil Procedure*. New York: Cambridge University Press, 2000.
18. Kergandberg jt. Sissejuhatus kohtumenetluse õpetusse. Eesti kohtumenetlusõiguse võrdluspilt. Tallinn: Juura 2008.
19. Kohtute seaduse ja tsiviilkohtumenetluse seadustiku muutmise seadus 175 SE. – <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/6c538260-a5f7-4f4b-ba04-89cb8328a877/Kohtute%20seaduse%20ja%20tsiviilkohtumenetluse%20seadustiku%20muutmise%20seadus> (19.4.2022).
20. Krommendijk, J. Tell me more, tell me more: the obligation for national courts to reason their refusals to refer to the CJEU in Sanofi Pasteur. – <https://strasbourgobservers.com/2020/02/20/tell-me-more-tell-me-more-the-obligation-for-national-courts-to-reason-their-refusals-to-refer-to-the-cjeu-in-sanofi-pasteur/> (23.9.2021).
21. Kõve, V. jt (koost). Tsiviilkohtumenetluse seadustik I. I–V osa (§§ 1–305). Komm vlj. Tallinn: Juura 2017.
22. Kõve, V. jt (koost). Tsiviilkohtumenetluse seadustik III. XI–XV osa (§-d 475–759). Komm vlj. Tallinn: Juura 2018.

23. Kõve, V. Tsiiviilkohtumenetluse kiirendamise võimalused ja nendega seotud ohud. – *Juridica* 2012/9.
24. Kõve, V. Ülevaade kohtukorralduse, õigusemõistmise ja seaduste ühetaolise kohaldamise kohta. Ettekanne Riigikogu 2021. aasta kevadistungjärgul. 20.5.2021. – https://www.riigikohus.ee/sites/default/files/elfinder/%C3%B5iguslased%20materjalid/avalikud%20esinemised/Ettekanne_Riigikogu_2021.pdf (20.4.2022).
25. Laffranque, J. (Just) Give Me a Reason ... – *Juridica International* 2018/27.
26. Laffranque, J. Eelotsuse küsimine Euroopa Kohtult. Tartu: Sihtasutus Eesti Õiguskeskus 2005.
27. Laffranque, J. Euroopa Inimõiguste Kohus ja Eesti õigus: Euroopa Inimõiguste Kohtu praktika mõju demokraatia ja õigusriigi arengule Eestis. Tallinn: Juura 2017.
28. Laos, S. jt (toim). Põhiseaduslikkuse järelevalve kohtumenetluse seadus: kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2021.
29. Legal powers. – http://www.raadvst-consetat.be/?page=about_competent&lang=en (23.1.2022).
30. Leichter, K. (tegevtoim), Pikamäe, P. (toim), Kohtute seadus: kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2018.
31. Lind, S. Edasikaebeõiguse ulatus kõrgeimas kohtus: mudelid ja põhimõtted. Magistritöö. Juhendaja Raul Narits. Tartu: TÜ õigusteaduskond 2004.
32. Lindblom, H. Regional Report: Scandinavian Countries. – Yessiou-Faltsi, P. (Ed). *The Role of the Supreme Courts at the National and International Level: Reports for the Thessaloniki International Colloquium, 21–25 May 1997*. Thessaloniki: Sakkoulas Publications 1998. (Viidatud: Bobek, M. Quantity or Quality? Reassessing the Role of Supreme Jurisdictions in Central Europe. – *The American Journal of Comparative Law* 2009/57, No 1.)
33. Lindblom, P. H. The Role of Supreme Courts in Scandinavia. – *Scandinavian Studies in Law* 2000, Vol. 39. – <https://scandinavianlaw.se/pdf/39-15.pdf> (1.3.2021).
34. Lints, J. Soome, Rootsi, Hollandi ja Austria tsiiviilkohtumenetluse süsteemide ja menetlusõiguste lahendused kohtumenetluse ressursi optimaalseks kasutamiseks. Analüüs. Tartu: Justiitsministeerium 2016.
35. Lõhmus, U. Põhiõigused kriminaalmenetluses. 3.vlj. Tallinn: Juura 2019.
36. Madise, Ü. (peatoim) jt. Eesti Vabariigi põhiseadus. Komm vlj. 5 vlj. Tartu: Iuridicum 2020.
37. Madise, Ü. (toim) jt. Eesti Vabariigi põhiseadus. Komm vlj. 4. vlj. Tartu: Iuridicum, 2017.
38. Muudatusettepanekud ja kommentaarid. – Eesti Vabariigi põhiseaduse juriidilise ekspertiisi komisjoni lõpparuanne. – <https://www.just.ee/era-ja-avalik-oigus/pohiseadus-ja-pohioigused/pohiseadus#komisjoni-liikmed> (12.1.2022).

39. Norkus, R. The Filtering of Appeals to the Supreme Court. Introductory report. Dublin Conference, November 26-27, 2015. – <https://www.lat.lt/data/public/uploads/2018/01/introductory-report-the-filtering-of-appeals-to-supreme-courts-president-rimvydas-norkus.pdf> (30.5.2021).
40. Odar, J. Tsiviilasja menetlus Riigikohtus. – Juridica 1994.
41. Parind, M. *Acte clair*'i doktriin: kas ka ise *clair*? – Juridica 2021/X.
42. Peep, V. (toim). Põhiseadus ja Põhiseaduse Assamblee: koguteos. Tallinn: Juura 1997.
43. Põhiseaduse asjatundjate kogu tegevuse aruanne. Tallinn: Justiitsministeerium 2018. – https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/pohiseaduse_asjatundjate_kogu_tegevusaruanne_06.12.2018.pdf (16.11.2021).
44. Riigikohtu tegevust iseloomustav statistika 2017–2021. Tartu: Riigikohus, õigusteabe- ja koolitusosakond 2022. – <https://www.riigikohus.ee/sites/default/files/elfinder/statistika/RK%20statistika%2020172021.pdf> (20.4.2022).
45. Roos, M. Faktiliste ja õiguslike väidete eristamine tsiviilkohtumenetluses. Magistritöö. Tallinn: TÜ õigusteaduskond 2011.
46. Schneider, H. (koost.). Kohtud Eestis: minevikus ja tänapäeval. Lühiülevaade. Tartu: Juura 1994.
47. Selgitused põhiõiguste harta kohta. – ELT C 303.
48. Tamm, I. Õigusemõistmise kvaliteet vs. tõhusus esimese astme kohtuniku pilgu läbi. Ettekanne kohtunike täiskogul 14.2.2014.
49. Taruffo, M. The Role of Supreme Courts at the National and International Level: Civil Law Countries. – Yessiou-Faltsi, P. (Ed). The Role of the Supreme Courts at the National and International Level: Reports for the Thessaloniki International Colloquium, 21–25 May 1997. Thessaloniki: Sakkoulas Publications 1998. (Viidatud: Bobek, M. Quantity or Quality? Reassessing the Role of Supreme Jurisdictions in Central Europe. – The American Journal of Comparative Law 2009/57, No 1.)
50. Teleki, C. Due Process and Fair Trial in EU Competition Law: The Impact of Article 6 of the European Convention on Human Rights. – Amtenbrink, F., Wessel, Ramses A. (Eds.). Nijhoff studies in European Union law. Vol. 18. Leiden, Boson: Brill/Nijhoff 2021.
51. Tsiviilkohtumenetluse seadustiku ja teiste seaduste muutmise seadus 759 SE. – <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/3d9648e0-4921-4cba-a864-33103d1e3840/Tsiviilkohtumenetluse%20seadustiku%20ja%20teiste%20seaduste%20muutmise%20seadus> (19.4.2022).

52. Uzelac, A. Goals of Civil Justice and Civil Procedure in the Contemporary World. – Uzelac, A. (Ed.). Goals of Civil Justice and Civil Procedure in Contemporary Judicial Systems. Cham: Springer 2014.
53. What makes civil justice effective? Economics Department Policy Note No. 18. OECD 2013.
54. Õiguskaitse kättesaadavust käsitleva Euroopa õiguse käsiraamat. Luxembourg: Euroopa Liidu Väljaannete Talitus 2016.

Kasutatud õigusaktid

1. Administratiivkohtu kord. – RT 19.2.1919, 10, 23.
2. Code de l'organisation judiciaire. – <https://www.legifrance.gouv.fr/codes/id/LEGITEXT000006071164/> (13.4.2022).
3. Code de procédure civile. – https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006070716/ (25.3.2022).
4. Eesti NSV tsiviilprotsessi koodeks. – ENSV ÜT 1964, 25, 115.
5. Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi Konstitutsioon (Põhiseadus). – RT 25.8.1940, 111, 1117, 7. ptk; Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi konstitutsioon (põhiseadus): vastu võetud Eesti NSV Ülemnõukogu üheksanda koosseisu erakorralisel, üheksandal istungjärgul 13. aprillil 1978. aastal. Tallinn: Eesti Raamat 1978.
6. Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi Konstitutsioon (Põhiseadus). – RT 25.8.1940, 111, 1117.
7. Eesti Vabariigi põhiseadus. – RT I, 15.5.2015, 2.
8. Eesti Vabariigi põhiseadus. – RT, 03.9.1937, 71, 590.
9. Eesti Vabariigi põhiseadus. – RT, 09.8.1920, 113/114, 243.
10. Eesti Vabariigi põhiseaduse muutmise seadus. – RT, 28.10.1933, 86, 628.
11. Euroopa Liidu põhiõiguste harta. – ELT C 83, lk 389–403.
12. Euroopa Liidu toimimise lepingu konsolideeritud versioon. – ELT C 202, lk 47–199.
13. Euroopa Ühenduse asutamisleping. – EÜT C 224, lk 6–130.
14. Euroopa Ühenduse asutamisleping. – EÜT C 325, lk 1–184.
15. Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon. – RT II 2010, 14, 54.
16. Kohtute seadus. – RT I, 22.10.2021, 9.
17. Kohtute seadustik. – RT 12.4.1938.
18. Kriminaalmenetluse seadustik. – RT I, 22.12.2021, 45.
19. Kõrgem riigikohus. – RT, 9.4.1919, 22, 55.
20. Riigikohtu seadus. – RT 1.11.1919, 82/83, 164.
21. Zivilprozessordnung. – BGBl I S 3202; 2006 I S 431; 2007 I S 1781; ...; 2021 I S 4607.
22. Tsiviilkohtumenetluse seadustik. – RT I 1998, 43, 666.
23. Tsiviilkohtumenetluse seadustik. – RT I, 22.12.2021, 23.
24. Tsiviilkohtupidamise seadustik. – RT I 1993, 31, 538
25. ÜRO inimõiguste ülddeklaratsioon. – vastu võetud 10.12.1948 ÜRO Peaassamblee resolutsiooniga 217A.

Kasutatud kohtupraktika

1. BverfG, 1 BvR 1320/14.
2. BvR 557/88 = NVWZ 1993.
3. EIKo 76730/12, *Ballıktaş Bingöllü vs. Türgi*.
4. EIKo 8269/78, *Adolf vs. Austria*.
5. EIKo 11161/08, *Mont Blanc Trading Ltd ja Antares Titanium Trading Ltd vs. Ukraina*.
6. EIKo 11826/85, *Helmerts vs. Rootsi*.
7. EIKo 12686/03, *Gorou vs. Kreeka (no. 2)*.
8. EIKo 15319/09, *Hansen vs. Norra*.
9. EIKo 16034/90, *Van de Hurk vs. Madalmaad*.
10. EIKo 16574/08, *Fabris vs. Prantsusmaa*.
11. EIKo 17056/06, *Micallef vs. Malta*.
12. EIKo 17120/09, *Dhahbi vs. Itaalia*.
13. EIKo 17814/10, *Tourisme d'affaires vs. Prantsusmaa*.
14. EIKo 17895/14, *Evers vs. Saksamaa*.
15. EIKo 18064/91, *Hiro Balani vs. Hispaania*.
16. EIKo 18116/15, *Petrović jt vs. Montenegro*.
17. EIKo 18390/91, *Ruiz Torija vs. Hispaania*.
18. EIKo 18544/08, *Central Mediterranean Development Corporation Limited vs. Malta (no. 2)*.
19. EIKo 19997/02 *Boldea vs. Rumeenia*.
20. EIKo 20087/92, *E.M. vs. Norra*.
21. EIKo 20124/92, *Higgins jt vs. Prantsusmaa*.
22. EIKo 21218/12, *Čivinskaitė vs. Leedu*.
23. EIKo 21920/93, *Levages Prestations Services vs. Prantsusmaa*.
24. EIKo 21974/07, *Mercieca jt vs. Malta*.
25. EIKo 22574/08, *Kashlev vs. Eesti*.
26. EIKo 23805/94, *Bellet vs. Prantsusmaa*.
27. EIKo 24221/13, *Carmel Saliba vs. Malta*.
28. EIKo 25137/16, *Sanofi Pasteur vs. Prantsusmaa*.
29. EIKo 26878/07 ja 32446/07, *Acar jt vs. Türgi*.
30. EIKo 29382/16 ja 489/17, *Astikos Kai Paratheristikos Oikodomikos Synetairismos Axiomatikon ja Karagiorgos vs. Kreeka*.
31. EIKo 30544/96 *García Ruiz vs. Hispaania*.
32. EIKo 33197/09, *Alexandre vs. Portugal*.

33. EIKo 34763/02, *Burg jt vs. Prantsusmaa*.
34. EIKo 35541/97, *Oll vs. Eesti*.
35. EIKo 37801/97, *Suominen vs. Soome*.
36. EIKo 38245/08, *R.P. jt vs. ÜK*.
37. EIKo 38369/09, *Schipani jt vs. Itaalia*.
38. EIKo 38748/97, *Immeubles Groupe Kosser vs. Prantsusmaa*.
39. EIKo 39765/04, *Sale vs. Prantsusmaa*.
40. EIKo 3989/07 ja 38353/07, *Ullens de Schooten ja Rezabek vs. Belgia*.
41. EIKo 40160/12, *Zubac vs. Horvaatia*.
42. EIKo 40476/98, *Yanakiev vs. Bulgaaria*.
43. EIKo 40490/98, *Jahnke ja Lenoble vs. Prantsusmaa*.
44. EIKo 42295/98, 11.7.2000, *Nerva jt vs. ÜK*.
45. EIKo 43395/09, *Tommaso vs. Itaalia*.
46. EIKo 4451/70, *Golder vs. ÜK*.
47. EIKo 44759/98 *Ferrazzini vs. Itaalia*.
48. EIKo 47152/06, *Blokhin vs. Venemaa*.
49. EIKo 47287/99, *Perez vs. Prantsusmaa*.
50. EIKo 47628/06, *Kukkonen vs. Soome (no. 2)*.
51. EIKo 4832/04, *Vergauwen jt vs. Belgia*.
52. EIKo 4907/18, *Xero Flor w Polsce sp. z o.o. vs. Poola*.
53. EIKo 50053/16, *Harisch vs. Saksamaa*.
54. EIKo 51357/07, *Naït-Liman vs. Šveits*.
55. EIKo 54193/07, *Herma vs. Saksamaa*.
56. EIKo 54367/00, *Bufferne vs. Prantsusmaa*.
57. EIKo 55092/16, *Baltic Master Ltd. vs. Leedu*.
58. EIKo 55385/14, *Baydar vs. Madalmaad*.
59. EIKo 55707/00, *Andrejeva vs. Läti*.
60. EIKo 60934/13, *Somorjai vs. Ungari*.
61. EIKo 61302/00, *Buzescu vs. Rumeenia*.
62. EIKo 6289/73, *Airey vs. Irimaa*.
63. EIKo 63362/09, *Rummi vs. Eesti*.
64. EIKo 63716/00, *Sawoniuk vs. ÜK*.
65. EIKo 64160/11, *Pönkä vs. Eesti*.
66. EIKo 64734/11, *Leuska jt vs. Eesti*.
67. EIKo 65542/12, *Stichting Mothers of Srebrenica jt vs. Madalmaad*.

68. EIKo 72839/01, 74124/01 ja 15625/02, *Karyagin, Matveyev ja Korolev vs. Venemaa*.
69. EIKo 74989/11, *Ali Riza vs. Šveits*.
70. EIKo 76522/12, *Mugoša vs. Montenegro*.
71. EIKo 80/1997/864/1075, *K.D.B. vs. Madalmaad*.
72. EIKo 8225/78, *Ashingdane vs. ÜK*.
73. EIKo 8950/80, *H. vs. Belgia*.
74. EIKo 9562/81, 9818/82, *Monnell ja Morris vs. ÜK*.
75. EIKo 9697/82, *Johnston jt vs. Iirimaa*.
76. EIKo20772/92, *Helle vs. Soome*.
77. EKo C-28/62–C-30/62. *Da Costa en Schaake NV, Jacob Meijer NV, Hoechst-Holland NV versus Netherlands Inland Revenue Administration*, ECLI:EU:C:1963:6.
78. EKo C-283/81, *Srl CILFIT ja Lanificio di Gavardo SpA versus Ministero della Sanità*, ECLI:EU:C:1982:335.
79. EKo C-314/85, *Foto-Frost versus Hauptzollamt Lübeck-Ost*, ECLI:EU:C:1987:452.
80. PSJVKm 3-4-1-10-08.
81. RKHKo 3-3-1-72-03.
82. RKKKm 5.6.2020, 1-17-11182.
83. RKKKm 5.6.2020, 1-17-11182.
84. RKKKo 1-16-6115.
85. RKPJVm 5-20-8.
86. RKPJVm 5-20-9.
87. RKTkm 3-2-1-142-06.
88. RKTkm 3-2-1-42-10.
89. RKTkm 3-2-1-63-17.
90. RKTko 2-10-4395.
91. RKTko 2-16-13427.
92. RKTko 3-2-1-148-05.
93. RKTko 3-2-1-148-05.
94. RKTko 3-2-1-4-06.
95. RKTko 3-2-1-5-13.
96. RKTko 3-2-1-57-11.
97. RKTko 3-2-1-75-16.
98. RKÜKm 22.12.2000, 3-3-1-38-00.
99. RKÜKm 5.6.2017, 3-1-1-62-16.
100. RKÜKm 5.6.2017, 3-1-1-62-16.

101. RKÜKo 12.4.2016, 3-3-1-35-15.
102. RKÜKo 16.5.2008, 3-1-1-88-07.
103. RKÜKo 3-2-1-62-10.